

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

MAREA CAMERĂ

CAUZA MOREIRA FERREIRA ÎMPOTRIVA PORTUGALIEI (nr. 2)

(Cererea nr. 19867/12)

HOTĂRÂRE

STRASBOURG

marți, 11 iulie 2017

Hotărârea este definitivă. Aceasta poate suferi modificări de formă.

În cauza Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2),

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, reunită în Marea Cameră compusă din:

Guido Raimondi, *președinte*, Işıl Karakaş, Angelika Nußberger, Luis López Guerra, András Sajó, Mirjana Lazarova Trajkovska, Nona Tsotsoria, Vincent A. De Gaetano, Paulo Pinto de Albuquerque, Helen Keller, Paul Mahoney, Krzysztof Wojtyczek, Faris Vehabović, Egidijus Kūris, Jon Fridrik Kjølbro, Síofra O’Leary, Marko Bošnjak, *judcători*, și Françoise Elens-Passos, *grefier adjunct*,

după ce a deliberat în camera de consiliu, la 1 iunie 2015 și la 5 aprilie 2017, pronunță prezenta hotărâre, adoptată la cea din urmă dată:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află cererea nr. 19867/12 îndreptată împotriva Republicii Portugheze, prin care un resortisant al acestui stat, doamna Francelina Moreira Ferreira („reclamanta”), a sesizat Curtea la 30 martie 2012, în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („Convenția”).

2. Reclamanta, care a beneficiat de asistență judiciară, a fost reprezentată de J.J.F. Alves, avocat în Matosinhos. Guvernul portughez („Guvernul”) a fost reprezentat de agentul său, doamna Maria de Fátima da Graça Carvalho.

3. Invocând în special art. 6 și art. 46 din Convenție, reclamanta contestă respingerea cererii sale de revizuire a unei hotărâri penale pronunțate împotriva sa.

4. Cererea a fost repartizată Secției întâi a Curții (art. 52 § 1 din Regulamentul Curții – „Regulamentul”). La 1 aprilie 2014, președintele secției a decis, în temeiul art. 54 § 2 lit. b) din Regulament, să comunice capetele de cerere Guvernului pârât. Cererea a fost declarată inadmisibilă pentru celelalte capete de cerere, în temeiul art. 54 § 3 din Regulament.

5. În urma unei modificări a componenței secțiilor Curții (art. 25 § 1 din Regulament), cauza a fost repartizată Secției a patra (art. 52 § 1 din Regulament).

6. La 12 ianuarie 2016, o cameră a acestei secții, compusă din András Sajó, președinte, Vincent A. De Gaetano, Boštjan M. Zupančič, Nona Tsotsoria, Paulo Pinto de Albuquerque, Krzysztof Wojtyczek, Egidijus Kūris, judecători, precum și Fatoş Aracı, grefier adjunct de secție, s-a desesizat în favoarea Marii Camere; niciuna din părți nu s-a opus (art. 30 din Convenție și art. 72 din Regulament).

7. Componența Marii Camere a fost stabilită în conformitate cu dispozițiile art. 26 § 4 și 5 din Convenție și art. 24 din Regulament.

8. Atât reclamanta, cât și Guvernul au depus observații scrise cu privire la admisibilitatea și fondul cauzei.

9. La 1 iunie 2016, a avut loc o ședință publică la Palatul Drepturilor Omului din Strasbourg (art. 59 § 3 din Regulament).

S-au înfățișat:

a) pentru Guvern

dna M. de Fátima da Graça Carvalho, *agent*,
dl J. Conde Correia, *consilier*,
dna A. Garcia Marques, *consilier*;

b) pentru reclamantă

dl J.J.F. Alves, *avocat*.

Curtea a ascultat declarațiile prezentate de doamna da Graça Carvalho și domnul Alves, precum și răspunsurile acestora la întrebările adresate de judecători.

ÎN FAPT

I. CIRCUMSTANȚELE CAUZEI

10. Reclamanta s-a născut în 1961 și locuiește în Matosinhos.

A. Situația în fapt

11. În urma unei altercații cu alte persoane, Parchetul de pe lângă Tribunalul Matosinhos a declanșat împotriva reclamantei o acțiune penală pentru amenințare. În cursul cercetărilor, s-a întocmit un raport de expertiză. În acesta s-a precizat că reclamanta are capacități intelectuale și cognitive diminuate, dar că trebuie să răspundă penal pentru faptele sale.

12. Prin hotărârea din 23 martie 2007, Tribunalul Matosinhos a respins teza răspunderii penale diminuate susținută de reclamantă și a condamnat-o la 320 de zile-amendă, respectiv o sumă totală de 640 euro (EUR), pentru amenințări și insulte, obligând-o totodată la plata unei sume de bani cu titlu de despăgubire pentru victime.

13. La 13 aprilie 2007, reclamanta a declarat apel împotriva hotărârii la Curtea de Apel Porto („curtea de apel”). Aceasta a repetat că nu a avut cunoștință de caracterul ilegal al faptelor sale și a solicitat să se constate că nu răspunde penal, având în vedere tulburările psihiatrice de care s-a declarat afectată. În consecință, a solicitat o nouă apreciere a faptelor și o nouă ședință în care dorea să fie ascultată.

14. La 12 decembrie 2007, curtea de apel a desfășurat o ședință în prezența reprezentantului Ministerului Public și a avocatului reclamantei. Totuși, aceasta din urmă nu a fost ascultată.

15. Prin hotărârea definitivă din 19 decembrie 2007, curtea de apel a confirmat condamnarea reclamantei pentru amenințare și insulte, dar a redus pedeapsa la 265 de zile-amendă, respectiv 530 EUR în total. Instanța a considerat că nu era necesară o nouă apreciere a faptelor, motivând că reclamanta nu a reușit să conteste validitatea aprecierii efectuate de prima instanță.

16. Reclamanta a achitat amenda în mai multe tranșe.

17. În ședința în fața Curții, s-a precizat că în ianuarie 2016, adică la 5 ani de la plata integrală a amenzii, mențiunea referitoare la condamnarea reclamantei a fost eliminată din cazierul său judiciar.

B. Cererea nr. 19808/08 și hotărârea pronunțată de Curte la 5 iulie 2011

18. La 15 aprilie 2008, reclamanta a adresat Curții o cerere în care s-a plâns că nu a fost ascultată personal de curtea de apel, ceea ce, în opinia sa, constituia o încălcare a art. 6 § 1 din Convenție.

19. În hotărârea din 5 iulie 2011, Curtea a declarat admisibil capătul de cerere formulat în temeiul art. 6 § 1 din Convenție și a formulat astfel constatarea încălcării acestei dispoziții:

„[...]”

33. Curtea reține că, în prezenta cauză, curtea de apel a fost sesizată asupra mai multor chestiuni legate de situația în fapt și de persoana reclamantei. Aceasta din urmă a ridicat, printre altele, așa cum a făcut deja în fața primei instanțe, problema dacă răspunderea sa penală ar trebui să fie considerată diminuată, ceea ce ar fi putut avea o influență importantă asupra stabilirii pedepsei.

34. În opinia Curții, aceasta era o problemă pe care curtea de apel nu putea să o rezolve fără o apreciere directă a mărturiei personale a reclamantei, mai ales că hotărârea Tribunalului Matosinhos se distanța în oarecare măsură de concluziile expertizei psihiatrice, fără a preciza însă motivele acestei divergențe, așa cum prevede legislația națională [...]. Reexaminarea acestei chestiuni de către curtea de apel ar fi trebuit așadar să includă o nouă audiere integrală a reclamantei [...].

35. Aceste elemente îi sunt suficiente Curții pentru a concluziona că era necesară o audiere publică în fața curții de apel în prezenta cauză. În consecință, a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție.”

20. În ceea ce privește despăgubirile solicitate cu titlu de prejudiciu material și moral în temeiul art. 41 din Convenție, Curtea a declarat următoarele:

„41. Curtea consideră, în primul rând, că, în cazul în care, precum în prezenta cauză, o persoană a fost condamnată, în urma unei proceduri viciate de nerespectarea cerințelor prevăzute la art. 6 din Convenție, rejudecarea sau redeschiderea procesului la cererea persoanei respective reprezintă, în principiu, un mijloc adecvat de reparare a încălcării constatate. În această privință, constată că art. 449 din Codul penal al Portugaliei permite revizuirea unui proces la nivel intern în cazul în care Curtea a constatat încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în cauză. Cu toate acestea, măsurile reparatorii specifice care trebuie luate, după caz, de un stat pârât în vederea îndeplinirii obligațiilor care îi revin în temeiul Convenției depind în mod necesar de circumstanțele cauzei și trebuie să fie definite în lumina hotărârii pronunțate de Curte în cauza respectivă [*Öcalan împotriva Turciei* (MC), nr. 46221/99, pct. 210, CEDO 2005-IV; și *Panasenko împotriva Portugaliei*, nr. 10418/03, pct. 78, 22 iulie 2008]. În prezenta cauză, în dezbateri se află numai omisiunea audierii reclamantei de către curtea de apel.

42. În continuare, Curtea subliniază că singura bază de reținut pentru acordarea unei reparații echitabile constă, în speță, în faptul că reclamanta nu a putut beneficia de garanțiile prevăzute la art. 6. În acest sens, nu observă nicio legătură de cauzalitate între încălcarea constatată și prejudiciul material pretins și respinge cererea. Într-adevăr, Curtea nu poate să speculeze cu privire la soluția la care ar fi ajuns curtea de apel dacă ar fi ascultat-o pe reclamantă în cadrul unei ședințe publice (*Igual Coll împotriva Spaniei*, nr. 37496/04, pct. 51, 10 martie 2009). În schimb, Curtea consideră necesar să i se acorde persoanei în cauză suma de 2 400 EUR pentru prejudiciul moral.”

C. Procedura de executare a hotărârii din 5 iulie 2011 în fața Comitetului de Miniștri

21. La 5 iulie 2012, Guvernul portughez a prezentat Comitetului de Miniștri un plan de acțiune pentru executarea hotărârii Curții din 5 iulie 2011. Acesta a confirmat că despăgubirea acordată reclamantei i-a fost plătită la 14 decembrie 2011. În ceea ce privește măsurile generale, a subliniat că președinția Consiliului de Miniștri a propus modificarea Codului de procedură penală astfel încât o audiere să poată avea loc în fața oricărei instanțe de apel investite să se pronunțe asupra vinovăției sau asupra pedepsei unui inculpat.

22. În ședința desfășurată de Curte, s-a afirmat că, în absența aprobării, propunerea de mai sus nu a fost în cele din urmă inclusă în versiunea finală a reformei Codului de procedură penală.

23. La data adoptării prezentei hotărâri, niciun proiect de reformă a Codului de procedură penală nu se afla pe ordinea de zi a autorităților interne. Procedura de supraveghere a executării hotărârii din 5 iulie 2011 era încă pendinte în fața Comitetului de Miniștri.

D. Acțiunea în revizuire introdusă de reclamantă

24. În paralel, la 18 octombrie 2011, prevalându-se de art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen., reclamanta a introdus la Curtea Supremă o acțiune în revizuire. A susținut că hotărârea curții de apel din 19 decembrie 2007 era incompatibilă cu hotărârea Curții din 5 iulie 2011.

25. Ministerul Public a solicitat admiterea acțiunii pe motiv că ar putea exista în mod legitim îndoieli serioase cu privire la condamnare și mai ales la pedeapsa aplicată.

26. Prin hotărârea din 21 martie 2012, Curtea Supremă nu a admis cererea de revizuire. S-a considerat că nu era necesară o revizuire deoarece hotărârea judecătorească de condamnare pronunțată de curtea de apel nu era incompatibilă cu hotărârea Curții. Curtea Supremă a reținut că omisiunea audierii reclamantei de către curtea de apel a fost o neregulă procedurală care nu făcea obiectul unei revizuii. Aceasta s-a exprimat după cum urmează:

„[...] acțiunea în revizuire se limitează, în legislația noastră internă, la hotărârile (în special „de condamnare”) și nu se referă la ordonanțele de orientare procedurală, fiind de la sine înțeles că o [...] hotărâre este definită prin orice act prin care un judecător soluționează o cauză sau un incident de procedură [art. 156 alin. (2) din Codul de procedură civilă].

Cu toate acestea, în raport cu legislația națională, revizuirea hotărârii nu poate fi aprobată pentru motivul invocat de reclamantă deoarece condamnarea nu este incompatibilă cu hotărârea CEDO [art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen.]. Pe de altă parte, procedura urmată de curtea de apel pentru desfășurarea ședinței, în urma

căreia s-a pronunțat asupra căii de atac, este incompatibilă cu cea pe care CEDO a considerat-o indispensabilă pentru a garanta dreptul la apărare.

În legislația națională, atunci când înfățișarea inculpatului este impusă de lege, absența sa constituie o cauză de nulitate absolută [art. 119 lit. c) C. proc. pen.].

Or, deși absolută, o cauză de nulitate nu poate da naștere la o acțiune extraordinară în revizuirea hotărârii [...].

În plus, după cum observă CEDO, nu se poate specula cu privire la eventuala decizie a curții de apel în cazul în care persoana condamnată ar fi fost ascultată în ședința la sfârșitul căreia s-a pronunțat asupra acțiunii și, în special, cu privire la clarificarea aspectului dacă pedeapsa ar fi fost cea pe care a pronunțat-o sau alta.

Astfel, CEDO a exclus de la început faptul că decizia sa ar putea da naștere unor îndoieli serioase cu privire la condamnare, indiferent de pedeapsa care a fost aplicată efectiv.

Pe scurt, condamnarea nu este incompatibilă cu decizia cu caracter obligatoriu a CEDO, iar corectitudinea acesteia nu este umbrită de nicio îndoială serioasă.

De aceea, conștientă fiind că nu este întotdeauna posibilă obținerea rejudecării sau a redeschiderii procesului în raport cu dreptul intern aplicabil, precum în prezenta cauză, CEDO a decis să oblige statul portughez să o despăgubească pe reclamantă pentru prejudiciul moral și să repare astfel nu nedreptatea condamnării, care în speță nu se confirmă, ci o neregularitate gravă în desfășurarea procedurii, care a adus atingere dreptului la apărare al reclamantei [...]

Din motivele prezentate mai sus, motivul invocat de reclamantă în susținerea cererii sale pentru aprobarea revizuirii nu se confirmă.

În consecință, judecătorii din cadrul Secției penale a Curții Supreme decid să nu admită cererea de revizuire.”

II. DREPTUL ȘI PRACTICA INTERNE RELEVANTE

A. Acțiunea în revizuire

27. Legea nr. 48/2007 din 29 august 2007 pentru modificarea Codului de procedură penală (C. proc. pen.) a consacrat la art. 449 alin. (1) lit. g) un nou temei pentru acțiunea în revizuirea unei hotărâri definitive. Această dispoziție are următorul conținut:

Art. 449 (motive pentru acțiunea în revizuire)

„1. O hotărâre care a dobândit autoritate de lucru judecat poate fi revizuită din următoarele motive:

- a) prin hotărâre definitivă s-a stabilit că probele care au stat la baza condamnării nu au fost valide;
- b) unul dintre judecători sau jurații care au participat la procedura soluționată prin hotărârea definitivă care a dobândit autoritate de lucru judecat a fost condamnat definitiv pentru o infracțiune legată de exercitarea atribuțiilor sale;
- c) faptele care au dus la condamnare sunt incompatibile cu faptele stabilite printr-o altă hotărâre, în cazul în care această contradicție dă naștere unor îndoieli serioase cu privire la corectitudinea condamnării;
- d) ulterior hotărârii definitive, se descoperă probe noi care ridică îndoieli serioase cu privire la corectitudinea condamnării;
- e) condamnarea s-a bazat pe probe obținute în mod ilegal;
- f) Curtea Constituțională a declarat neconstituțională o normă pe care s-a bazat condamnarea;
- g) condamnarea este incompatibilă cu o hotărâre obligatorie pentru statul portughez pronunțată de o instanță internațională sau respectiva hotărâre ridică îndoieli serioase cu privire la corectitudinea condamnării în cauză.

2. În sensul alineatului precedent, orice decizie de încetare a procesului penal este asimilată unei hotărâri judecătorești.

3. În conformitate cu alin. (1) lit. d), cererea de revizuire este inadmisibilă dacă unicul său scop este acela de a schimba pedeapsa.

4. Cererea de revizuire este admisibilă chiar și în cazul încetării procesului penal, al executării integrale a pedepsei sau al intervenirii prescripției.”

28. Într-o hotărâre din 27 mai 2009 (procedura internă nr. 55/01.OTBEPS-A.S1), Curtea Supremă a considerat că noul temei – prevăzut la art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen. – pentru revizuirea unei hotărâri definitive trebuia să fie interpretat în mod restrictiv. Având în vedere Recomandarea nr. R (2000) 2 a Comitetului de Miniștri, aceasta a declarat că redeschiderea procesului era indispensabilă „în cazul în care o decizie a Curții Europene a Drepturilor Omului a concluzionat că o hotărâre internă era contrară Convenției sau în cazul în care erorile sau neregulile de procedură erau de o asemenea gravitate încât ridicau îndoieli serioase cu privire la decizia adoptată (*fortes dúvidas sobre a decisão*) la finalul acesteia și, totodată, atunci când partea lezată suferea în continuare consecințele negative foarte grave ale deciziei naționale, când acestea nu puteau fi remediate prin reparația echitabilă acordată de Curte și când *restitutio in integrum* nu se putea realiza decât prin intermediul reexaminării sau al redeschiderii procesului”.

Într-o opinie separată, unul dintre judecătorii din completul de trei judecători care a examinat cererea de revizuire, deși era de acord cu decizia, a considerat că Curtea Supremă a interpretat art. 449 alin. (1) lit. g) într-o manieră prea restrictivă. Judecătorul a precizat următoarele:

„Consider că noul paragraf g) din art. 449 alin. (1) C. proc. pen. a introdus un mecanism pentru executarea hotărârilor pronunțate de instanțele internaționale al căror caracter obligatoriu a fost recunoscut de statul portughez; atunci când este investită cu examinarea unei cereri de revizuire, Curtea Supremă trebuie să se limiteze la verificarea existenței condiției de formă menționate [la art. 449 alin. (1) lit. g)]: existența unei hotărâri a unei instanțe internaționale cu caracter obligatoriu pentru statul portughez, care este incompatibilă cu condamnarea sau care ridică îndoieli serioase cu privire la corectitudinea acesteia din urmă. În această etapă a procedurii, Curtea Supremă trebuie – aș dori să vă reamintesc – doar să verifice dacă există această condiție de formă pentru deschiderea revizuirii. Instanța investită cu revizuirea va trebui să pronunțe o nouă hotărâre (art. 460 și urm. C. proc. pen.), care va trebui să execute decizia Curții Europene a Drepturilor Omului.”

29. În hotărârea respectivă, Curtea Supremă a admis o cerere de redeschidere a unui proces penal în urma căruia un jurnalist a fost condamnat pentru încălcarea secretului judiciar (*segredo de justiça*), având în vedere faptul că, în cauza *Campos Dâmaso împotriva Portugaliei* (nr. 17107/05, 24 aprilie 2008), Curtea hotărâse că acea condamnare a adus atingere dreptului acestuia din urmă decurgând din art. 10 din Convenție.

30. Curtea Supremă a admis trei cereri de revizuire în temeiul art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen. privind condamnări pentru calomnie pe care Curtea le-a declarat contrare art. 10 din Convenție:

– în hotărârea sa din 23 aprilie 2009 (procedura internă nr. 104/02.5TACTB-A.S1), care avea ca obiect condamnarea pentru calomnie a autorului unei cărți, Curtea Supremă a considerat că această condamnare era incompatibilă cu hotărârea Curții în cauza *Azevedo împotriva Portugaliei* (nr. 20620/04, 27 martie 2008);

– în hotărârea sa din 15 noiembrie 2012 (procedura internă nr. 23/04.0GDSCD-B.S1) care avea ca obiect o condamnare pentru calomnie, Curtea Supremă a hotărât că această condamnare era incompatibilă cu hotărârea Curții în cauza *Alves da Silva împotriva Portugaliei* (nr. 41665/07, 20 octombrie 2009);

– în hotărârea sa din 26 martie 2014 (procedura internă nr. 5918/06.4TDPRT.P1) având ca obiect redeschiderea unui proces penal încheiat cu condamnarea autorului unei cărți la plata unei amenzi pentru calomnie, Curtea Supremă a considerat că această hotărâre era incompatibilă cu hotărârea Curții în cauza *Sampaio e Paiva de Melo împotriva Portugaliei* (nr. 33287/10, 23 iulie 2013). În special, aceasta a considerat că procedura de revizuire nu a urmărit reexaminarea unei hotărâri pronunțate deja, ci mai degrabă viza pronunțarea unei noi decizii în temeiul unei reexaminări a cauzei pe baza unor fapte noi.

B. Celelalte dispoziții relevante

31. În momentul faptelor, celelalte dispoziții relevante din Codul de procedură penală erau formulate după cum urmează:

Art. 119 (nulitatea absolută)

„Următoarele nulități sunt absolute (*nulidades insanáveis*) și trebuie să fie ridicate din oficiu în orice stadiu al procedurii, în plus față de cele prevăzute de alte dispoziții legale:

- a) nerespectarea dispozițiilor legale privind compunerea instanței;
- b) nerespectarea dispozițiilor legale privind rolul parchetului în faza de urmărire penală;
- c) absența inculpatului sau a avocatului acestuia în situațiile în care legea impune prezentarea sa;
- d) omisiunea unor etape obligatorii în cursul procedurii;
- e) nerespectarea normelor de competență ale instanței [...];
- f) urmărirea penală desfășurată prin proceduri necorespunzătoare.”

Art. 122 (efectele nulității)

- „1. Actul a cărui nulitate este constatată, precum și orice alte acte care depind de acesta, sunt declarate nule.
2. Instanța care constată nulitatea precizează care act este nul și dispune, dacă este posibil și necesar, refacerea actului. Cheltuielile aferente sunt suportate de partea responsabilă de anularea actului.
3. Instanța care invalidează un act confirmă, dacă este posibil, validitatea celorlalte acte de procedură.”

Art. 450 (*locus standi*)

„Revizuirea unei hotărâri poate fi solicitată de:

- a) procurorul general;
- [...]
- c) persoana condamnată.”

Art. 457 (aprobarea revizuirii)

- „1. Dacă este aprobată revizuirea, Curtea Supremă retrimite cauza la o instanță având aceeași categorie și aceeași compunere ca cea care a pronunțat decizia a cărei revizuire se cere și care este cea mai apropiată de aceasta din punct de vedere geografic.
2. În cazul în care persoana condamnată execută o pedeapsă cu închisoarea sau este supusă unei măsuri de siguranță, Curtea Supremă, având în vedere gravitatea îndoielilor privind condamnarea, decide dacă se impune suspendarea executării pedepsei sau a măsurii.
3. În cazul în care s-a decis suspendarea sau executarea pedepsei nu a început încă, Curtea Supremă poate dispune o măsură preventivă.”

Art. 458 (anularea deciziilor incompatibile)

- „1. În cazul în care revizuirea este aprobată în temeiul art. 449 alin. (1) lit. c) din cauza hotărârilor ireconciliabile care au avut ca rezultat condamnarea unor persoane diferite pentru aceleași fapte, Curtea Supremă anulează hotărârile respective, dispune rejudecarea pentru toate persoanele condamnate și retrimite cauza la instanța competentă.
2. În cazul rejudecării, cauzele se conexează.
3. Anularea deciziei pune capăt executării acesteia. Cu toate acestea, Curtea Supremă poate dispune măsuri preventive împotriva persoanelor care sunt rejudecate.”

Art. 460 (rejudecarea)

- „1. După instrumentarea dosarului, se stabilește termenul ședinței, iar procedura urmează normele de drept comun.

2. În cazul în care revizuirea este aprobată în temeiul art. 449 alin. (1) lit. a) sau b), persoanele condamnate sau urmărite penal pentru fapte care au fost decisive pentru soluționarea procesului redeschis nu sunt admise să intervină în judecare.”

III. RECOMANDAREA NR. R (2000) 2 A COMITETULUI DE MINIȘTRI

32. În Recomandarea nr. R (2000) 2, adoptată la 19 ianuarie 2000, în cadrul celei de-a 694-a reuniuni a Delegaților Miniștrilor, Comitetul de Miniștri a precizat că, din practica referitoare la controlul executării hotărârilor Curții, reieșea că existau circumstanțe excepționale în care s-a dovedit că reexaminarea unei cauze sau redeschiderea unui proces era cea mai eficientă modalitate sau chiar singura modalitate de a realiza *restitutio in integrum*. Prin urmare, acesta a solicitat statelor să instituie mecanisme de reexaminare pentru cauzele care priveau constatări ale încălcării Convenției, formulate de Curte, în special în următoarele cazuri:

„i) Partea lezată suferă în continuare consecințe negative foarte grave în urma pronunțării deciziei naționale, consecințe care nu pot fi compensate prin reparație echitabilă și care nu pot fi schimbate decât prin reexaminare sau redeschidere, și

ii) din hotărârea Curții rezultă că:

a) decizia națională contestată este în fond contrară Convenției, sau

b) încălcarea constatată este cauzată de erori sau deficiențe de procedură atât de grave încât generează îndoieli serioase cu privire la rezultatul procedurii interne atacate.”

33. Expunerea de motive prezintă apoi observații mai generale cu privire la aspecte care nu au fost abordate în mod explicit în recomandare. Referitor la cauzele care îndeplinesc criteriile sus-menționate, se menționează următoarele:

„12. [...] subpunctul (ii) indică tipul de încălcări care necesită în mod special reexaminarea sau redeschiderea cauzei. Exemplele de situații vizate la lit. a) sunt condamnările penale contrare art. 10 ca urmare a faptului că declarațiile pe care autoritățile naționale le descriu ca fiind penale constituie exercitarea legitimă a libertății de exprimare a părții lezate, sau contrare art. 9 deoarece faptele părții lezate care au fost încadrate ca fiind penale reprezintă o exercitare legitimă a libertății de religie. Ca o ilustrare a situațiilor vizate la lit. b), se poate menționa cazul în care partea lezată nu a avut timpul sau înlesnirile necesare pregătirii apărării în cadrul procedurilor penale sau cazul în care condamnarea se bazează pe declarații obținute prin tortură sau pe mijloace de probă pe care partea lezată nu a avut niciodată posibilitatea să le verifice; în cadrul procedurilor civile, se poate menționa cazul în care părțile nu au fost tratate în conformitate cu principiul egalității armelor. b) încălcarea constatată este cauzată de erori sau deficiențe de procedură atât de grave încât generează îndoieli serioase cu privire la rezultatul procedurilor interne.”

IV. DREPTUL ȘI PRACTICA ÎN CADRUL STATELOR MEMBRE ALE CONSILIULUI EUROPEI

34. Un studiu comparat al legislației și practicii din cele 43 de state membre ale Consiliului Europei arată că mare parte din acestea au instituit mecanisme interne care oferă posibilitatea de a solicita, pe baza unei constatări a încălcării Convenției, formulate de Curte, reexaminarea sau redeschiderea unei cauze penale soluționate prin hotărâre judecătorească definitivă.

35. În special, în mare parte din aceste state, Codul de procedură penală național acordă în mod explicit oricărui justițiabil, în favoarea căruia Curtea a pronunțat o hotărâre de constatare a încălcării Convenției într-o cauză penală, posibilitatea de a solicita reexaminarea sau redeschiderea cauzei pe baza acelei constatări. Printre acestea se numără următoarele state membre: Andorra, Armenia, Austria, Azerbaidjan, Belgia, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Elveția, Estonia, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Franța, Georgia, Germania, Grecia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Moldova, Monaco, Muntenegru, Norvegia, Polonia, Republica Cehă, România, Rusia, San Marino, Serbia, Slovacia, Slovenia, Spania, Turcia, Țările de Jos, Ucraina și Ungaria.

36. În majoritatea acestor state, revizuirea sau redeschiderea se solicită în instanță, dar gradul de jurisdicție diferă de la un stat la altul. În unele state, trebuie sesizată cea mai înaltă instanță,

respectiv Curtea Supremă (Albania, Andorra, Armenia, Austria, Azerbaidjan, Belgia, Bulgaria, Elveția, Estonia, Grecia, Lituania, Luxemburg, Moldova, Monaco, Polonia, Rusia, Spania, Țările de Jos, Ungaria) sau Curtea Constituțională (Republica Cehă). În altele, revizuirea sau redeschiderea cauzei se solicită în fața instanței care a pronunțat decizia atacată (Croatia, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Slovenia, Turcia și Ucraina).

37. În unele state membre, revizuirea sau redeschiderea se solicită unor organisme nejudiciare, cum ar fi comisiile independente administrative sau cvasi-judiciare (Islanda, Norvegia și Regatul Unit), ministrului Justiției (Luxemburg), prim-ministrului, care are puterea discreționară de a retrimite cauza la curtea de apel care judecă în materie penală (Malta), sau parchetului (Letonia).

38. În principiu, revizuirea sau redeschiderea nu este de drept, iar cererea trebuie să respecte criteriile de admisibilitate, precum respectarea termenelor și a formalităților procedurale. Unele legislații interne prevăd alte condiții: de exemplu, reclamantul trebuie să invoce în susținerea cererii sale un temei legal (Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Germania și Turcia), o împrejurare nouă (Armenia) sau fapte și probe suficiente pentru a justifica cererea (Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și Italia).

39. În fine, în alte state membre, revizuirea sau redeschiderea în materie penală pe baza constatării încălcării Convenției, formulate de Curte, nu este în prezent prevăzută expres în dispozițiile legale în vigoare (de exemplu, în Albania, Danemarca, Islanda, Italia, Malta, Regatul Unit și Suedia). În unele dintre aceste țări, există totuși această posibilitate printr-o interpretare largă a dispozițiilor generale privind procedura de revizuire (de exemplu, Albania, Danemarca, Italia și Suedia). Într-un singur stat membru, Liechtenstein, nu este posibilă revizuirea sau redeschiderea cauzelor penale pe baza unei hotărâri a Curții Europene a Drepturilor Omului.

ÎN DREPT

I. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 6 DIN CONVENȚIE

40. Reclamanta s-a plâns de respingerea, de către Curtea Supremă, a cererii sale de revizuire a hotărârii penale pronunțate împotriva sa. Aceasta consideră hotărârea Curții Supreme o „denegare de dreptate” pe motiv că această curte a interpretat și a aplicat greșit dispozițiile relevante ale Codului de procedură penală și concluziile hotărârii Curții din 2011, privând-o astfel de dreptul la revizuirea condamnării sale. Reclamanta invocă o încălcare a art. 6 § 1 din Convenție, formulat astfel în părțile sale relevante în speță:

„Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil [...] de către o instanță independentă și imparțială [...], care va hotărî [...] asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa.”

A. Cu privire la admisibilitate

1. Argumentele părților

41. Guvernul susține că Curtea nu are competență *ratione materiae* pentru a judeca fondul capătului de cerere formulat de reclamantă în temeiul art. 6 din Convenție.

42. Pe de o parte, potrivit Guvernului, noua cerere nu conține fapte noi comparativ cu cererea anterioară. Singurul său scop ar fi executarea hotărârii Curții din 2011. Art. 46 împiedică așadar examinarea sa de către Curte.

43. Pe de altă parte, Guvernul consideră că art. 6 din Convenție nu se aplică procedurii de aprobare a revizuirii hotărârii curții de apel din 19 decembrie 2007 de către Curtea Supremă și că, în prezenta cauză, niciun aspect de fapt sau de drept nu este de natură să determine o nouă examinare de către Curte în raport cu art. 6 din Convenție.

Cât despre Guvern, reclamanta nu poate invoca niciun fel de drept la revizuirea unei condamnări penale definitive. Calea de atac extraordinară a revizuirii, instituită de art. 449 din Codul de procedură penală, se deosebește prin natura sa, întinderea sa și caracteristicile sale specifice de alte căi de atac ordinare din dreptul portughez (apelul, care retrimite cauza la instanța *ad quem* spre examinare în ansamblu, și recursul *en revista*, care are ca obiect aspecte de drept și, în mod excepțional, vicii grave în ceea ce privește faptele). În conformitate cu normele de procedură penală din Portugalia, Curtea Supremă are competență doar pentru a aproba sau nu redeschiderea procesului, o eventuală decizie de redeschidere atrăgând după sine retrimiteră dosarului cauzei la instanța de prim grad.

44. În prezenta cauză, Curtea Supremă s-a limitat la a verifica, în lumina legislației naționale și a concluziilor Curții Europene de Justiție, dacă au fost îndeplinite condițiile pentru aprobarea redeschiderii procesului. Prin urmare, aceasta a comparat hotărârea curții de apel din 19 decembrie 2007 cu cea a Curții din 5 iulie 2011 cu unicul scop de a verifica dacă acestea erau compatibile și dacă cea din urmă hotărâre nu ridică îndoieli serioase cu privire la corectitudinea condamnării reclamantei.

45. În ceea ce o privește, reclamanta consideră că hotărârea Curții Supreme din 21 martie 2012 constituie un element nou și că art. 6 din Convenție era aplicabil procedurii urmate în cadrul acțiunii în revizuire.

2. Motivarea Curții

46. În cadrul examinării admisibilității, Curtea trebuie mai întâi să răspundă la întrebarea dacă este competentă să examineze capătul de cerere al reclamantei fără a încălca prerogativele statului pârât și ale Comitetului de Miniștri, ce decurg din art. 46 din Convenție și, în caz afirmativ, dacă garanțiile prevăzute la art. 6 din Convenție se aplică procedurii în cauză.

a) Art. 46 din Convenție exclude examinarea de către Curte a capătului de cerere întemeiat pe art. 6 din Convenție?

i) Principii generale

47. Curtea a reamintit că, în hotărârile *Bochan împotriva Ucrainei (nr. 2)* [(MC), nr. 22251/08, CEDO 2015] și *Verein gegen Tierfabriken Schabriken Schweiz (VgT) împotriva Elveției (nr. 2)* [(MC)], nr. 32772/02, CEDO 2009], precum și în decizia *Egmez împotriva Ciprului* [(dec.), nr. 12214/07, pct. 48-56, 18 septembrie 2012], a examinat chestiunea competenței Curții în raport cu prerogativele statului pârât și ale Comitetului de Miniștri în temeiul art. 46 din Convenție. Principiile stabilite de Curte în aceste hotărâri și în decizie pot fi rezumate după cum urmează:

a) Constatarea încălcării hotărârilor sale este în esență declarativă și, prin art. 46 din Convenție, înaltele părți contractante s-au angajat să respecte hotărârile Curții, pronunțate în cauzele în care sunt părți, Comitetul de Miniștri fiind responsabil cu supravegherea executării acesteia [*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) (nr. 2)*, citată anterior, pct. 61].

b) Rolul Comitetului de Miniștri în acest domeniu nu înseamnă însă că măsurile luate de un stat pârât pentru a repara încălcarea constatată de Curte nu pot să ridice o nouă problemă, nesoluționată prin hotărâre, și, prin urmare, să facă obiectul unei noi cereri pe care Curtea ar trebui să o examineze. Cu alte cuvinte, Curtea poate admite un capăt de cerere potrivit căruia redeschiderea procesului la nivel intern, în vederea executării uneia dintre hotărârile sale, a dus la o nouă încălcare a Convenției [*ibidem*, pct. 62; *Bochan (nr. 2)*, citată anterior, pct. 33; și *Egmez*, decizie citată anterior, pct. 51].

c) Pe această bază, Curtea s-a declarat competentă să judece capete de cerere formulate în anumite cauze în urma hotărârilor pe care le-a pronunțat, de exemplu atunci când autoritățile interne au efectuat reexaminarea dosarului cauzei în cursul executării uneia dintre hotărârile sale, fie prin redeschiderea procesului, fie prin desfășurarea unui proces complet nou (*Egmez*, citată anterior, pct. 52 și trimiterile citate).

d) Conform jurisprudenței Curții, constatarea existenței unei „probleme noi” depinde în mare parte de circumstanțele specifice ale cauzei, iar diferența nu este întotdeauna clară [*Bochan* (nr. 2), citată anterior, pct. 34; și, pentru examinarea acestei jurisprudențe, decizia *Egmez*, citată anterior, pct. 54]. Competențele conferite Comitetului de Miniștri de către art. 46 nu suferă nicio atingere – supravegherea executării hotărârilor Curții și aprecierea punerii în aplicare a măsurilor adoptate de state în temeiul acestui articol – în cazurile în care Curtea examinează fapte noi în cadrul unei cereri noi [*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)* (nr. 2), citată anterior, pct. 67].

48. Curtea reamintește că nu are competența de a dispune, în special, redeschiderea unui proces (*ibidem*, pct. 89). Cu toate acestea, după cum reiese din Recomandarea nr. R (2000) 2 a Comitetului de Miniștri, din practica de supraveghere a executării hotărârilor Curții rezultă că există circumstanțe excepționale în care reexaminarea unei cauze sau redeschiderea procesului se dovedește a fi cea mai eficace sau chiar singura modalitate de a obține *restitutio in integrum*, respectiv repunerea părții lezate, în măsura posibilă, în situația în care se afla înainte de încălcarea Convenției. Printre cauzele vizate de deciziile Curții de constatare a încălcărilor, cele care necesită în mod special reexaminarea sau redeschiderea au ca obiect, conform expunerii de motive a recomandării, domeniul dreptului penal (*supra*, pct. 32 și 33).

49. Astfel, în ceea ce privește redeschiderea procedurii, este clar că Curtea nu este competentă să dispună o astfel de măsură. Cu toate acestea, în cazul în care o persoană a fost condamnată în urma unui proces neconform cu cerințele de la art. 6 din Convenție, Curtea poate să declare că rejudecarea sau redeschiderea procesului, la cererea persoanei interesate, reprezintă în principiu o modalitate corespunzătoare pentru repararea încălcării constatate [*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)* (nr. 2), citată anterior, pct. 89]. Astfel, în contextul specific al cauzelor având ca obiect independența și imparțialitatea instanțelor de siguranță a statului din Turcia, a declarat că, în principiu, reparația cea mai potrivită ar fi rejudecarea reclamantului de către o instanță independentă și imparțială (*Gençel împotriva Turciei*, nr. 53431/99, pct. 27, 23 octombrie 2003).

50. Această abordare a fost confirmată în hotărârile *Öcalan împotriva Turciei* [(MC), nr. 46221/99, pct. 210, CEDO 2005-IV] și *Sejdovic împotriva Italiei* [(MC), nr. 56581/00, CEDO 2006-II]. În această din urmă hotărâre, Curtea a stabilit principiile generale (pct. 126 și 127), care pot fi rezumate după cum urmează:

a) În cazul în care o persoană a fost condamnată, în urma unui proces neconform cu cerințele prevăzute la art. 6 din Convenție, rejudecarea sau redeschiderea procesului la cererea persoanei în cauză reprezintă, în principiu, o modalitate adecvată pentru repararea încălcării constatate. Cu toate acestea, măsurile reparatorii specifice care trebuie luate, după caz, de un stat pârât în vederea îndeplinirii obligațiilor care îi revin în temeiul Convenției, depind în mod necesar de circumstanțele excepționale ale cauzei și trebuie să fie definite în lumina hotărârii pronunțate de Curte în cauza respectivă, ținând seama în mod corespunzător de jurisprudența Curții.

b) Îndeosebi, Curții nu îi revine sarcina de a indica modalitățile și forma rejudecării eventuale. Statul pârât are libertatea să aleagă modalitatea de respectare a obligației sale de a-l pune pe reclamant, pe cât posibil, într-o situație echivalentă celei în care acesta s-ar afla dacă nu ar fi avut loc nerespectarea cerințelor Convenției, cu condiția ca aceste modalități să fie în concordanță cu concluziile din hotărârea Curții și cu dreptul la apărare.

51. În cazuri excepționale, însăși natura încălcării constatate nu oferă posibilitatea de a alege dintre diferite tipuri de măsuri care ar putea să o repare, iar Curtea este nevoită să indice doar una dintre aceste măsuri [a se vedea, de exemplu, *Asanidzé împotriva Georgiei* (MC), nr. 71503/01, pct. 202 și 203, CEDO-II; și *Del Río Prada împotriva Spaniei* (MC)], nr. 42750/09, pct. 138 și 139, CEDO 2013]. Pe de altă parte, în anumite hotărâri, însăși Curtea a exclus în mod explicit redeschiderea, ulterior constatării unei încălcări a art. 6 din Convenție, a proceselor încheiate cu hotărâri judecătorești definitive (a se vedea, de exemplu, *Henryk Urban și Ryszard Urban împotriva Poloniei*, nr. 23614/08, pct. 66, 30 noiembrie 2010).

ii) Aplicarea principiilor sus-menționate în prezenta cauză

52. Din principiile generale sus-menționate reiese că o constatare a încălcării art. 6 din Convenție, formulată de Curte, nu impune în mod automat redeschiderea procesului penal intern. Totuși, aceasta constituie, în principiu, o modalitate adecvată și adesea, modalitatea cea mai potrivită pentru a pune capăt încălcării constatate și a înlătura consecințele acesteia.

53. Această poziție este susținută de marea varietate de modele care reglementează în Europa căile de atac care fac posibilă solicitarea, pe baza unei constatări a încălcării Convenției formulate de Curte, redeschiderea unei cauze penale soluționate printr-o hotărâre judecătorească definitivă. În această privință, Curtea constată că, în comunitatea statelor contractante, nu există o abordare uniformă în ceea ce privește posibilitatea de a solicita redeschiderea unui proces soluționat definitiv. De asemenea, subliniază că, în majoritatea statelor respective, redeschiderea nu operează de drept și trebuie să îndeplinească criteriile de admisibilitate, al căror control este asigurat de instanțele naționale, care beneficiază de o marjă de apreciere mai largă în acest domeniu (pct. 34 și urm.).

54. În prezenta cauză, Curtea reține că procesul soluționat de Curtea Supremă, deși în mod incontestabil se circumscrie executării hotărârii Curții din 2011, este nou în raport cu procesul intern menționat în respectiva hotărâre și ulterior acesteia. Referitor la capătul de cerere al reclamantei, Curtea constată că acesta este îndreptat împotriva raționamentului Curții Supreme pentru respingerea cererii de revizuire. Prin urmare, chestiunea compatibilității procedurii de examinare a cererii de revizuire cu cerințele procesului echitabil ce decurg din art. 6 din Convenție este separabilă de aspectele legate de executarea hotărârii Curții din 2011 [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Bochan* (nr. 2), pct. 37].

55. Astfel, Curtea constată că, în cadrul examinării cererii de revizuire, Curtea Supremă s-a axat pe un aspect nou, și anume analiza corectitudinii condamnării reclamantei în lumina constatării încălcării dreptului la un proces echitabil. Pentru a respinge argumentul reclamantei, care considera condamnarea sa incompatibilă cu constatările făcute de Curte în hotărârea sa din 2011, Curtea Supremă a procedat la propria interpretare a hotărârii Curții, ale cărei concluzii erau, în opinia sa, compatibile cu hotărârea curții de apel. Astfel, aceasta a hotărât că nu se confirma motivul aflat la baza cererii de revizuire, în temeiul art. 449 alin. (1) lit. g), articol menționat în mod explicit de Curte ca făcând posibilă revizuirea.

56. Având în vedere cele de mai sus, Curtea consideră că presupusa lipsă de echitate a procesului desfășurat în contextul cererii de revizuire și, mai exact, erorile care, potrivit reclamantei, viciau raționamentul Curții Supreme, constituie elemente noi în raport cu precedentă hotărâre a Curții.

57. Curtea observă, de asemenea, că în prezent se află în curs o procedură de supraveghere a executării hotărârii în fața Comitetului de Miniștri (*supra*, pct. 23), dar aceasta nu o împiedică totuși să examineze o cerere nouă în măsura în care aceasta conține elemente noi nesoluționate în hotărârea inițială.

58. În consecință, Curtea consideră că art. 46 din Convenție nu împiedică examinarea, de către Curte, a noului capăt de cerere formulat în temeiul art. 6 din Convenție.

59. Constatând că este competentă să examineze capătul de cerere formulat de reclamantă, Curtea va verifica dacă art. 6 din Convenție se aplică procedurii în litigiu.

b) Este noul capăt de cerere al reclamantei compatibil *ratione materiae* cu art. 6 § 1 din Convenție?*i) Principii generale*

60. Curtea reamintește că, în hotărârea *Bochan* (nr. 2), a examinat chestiunea aplicabilității art. 6 în privința cererilor de redeschidere a unor procese civile soluționate prin hotărâri judecătorești definitive. Principiile pe care le-a stabilit în această cauză pot fi rezumate după cum urmează:

a) Conform unei jurisprudențe consacrate și constante, care reflectă principiile menționate anterior, Convenția nu garantează dreptul la redeschiderea unui proces soluționat definitiv.

În ceea ce privește procedurile extraordinare care permit solicitarea redeschiderii, nu este vorba, în principiu, de a se pronunța asupra unor „contestații” referitoare la drepturi sau obligații cu caracter civil sau asupra temeiniciei unor „acuzatii în materie penală”. Prin urmare, art. 6 este considerat inaplicabil. Acest raționament a fost adoptat, de asemenea, în cazurile în care redeschiderea unui proces intern soluționat definitiv a fost solicitată în temeiul constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției (*ibidem*, pct. 44-45 și cauzele citate).

b) În schimb, dacă o cale de atac extraordinară conduce de drept deplin sau concret la rejudecarea în întregime a litigiului, art. 6 se aplică în maniera obișnuită procedurii de „reexaminare”. În mod similar, s-a apreciat că art. 6 este aplicabil în unele cazuri în care, deși numită „extraordinară” sau „excepțională” în dreptul intern, procedura a fost considerată asimilabilă, din punctul de vedere al naturii și sferei de aplicare ale acesteia, unei proceduri de apel ordinare, încadrarea la nivel intern nefiind considerată de Curte drept hotărâtoare pentru chestiunea aplicabilității art. 6 din Convenție (*ibidem*, pct. 46-47).

c) Pe scurt, art. 6 § 1 nu se aplică, în principiu, căilor de atac extraordinare care permit solicitarea redeschiderii unui proces soluționat definitiv; natura, sfera de aplicare și particularitățile unei astfel de proceduri în diversele ordini juridice pot fi de natură să permită ca aceasta să intre sub incidența art. 6 § 1 și a garanțiilor privind echitatea procesului, pe care această dispoziție le acordă justițiabililor (*ibidem*, pct. 50).

61. În ceea ce privește procedura penală, Curtea a statuat că art. 6 nu se aplică unui proces care vizează redeschiderea lui, deoarece persoana care solicită acest lucru, odată ce condamnarea sa dobândește autoritatea de lucru judecat, nu este „acuzată de o infracțiune” în sensul respectivului articol. În mod similar, art. 6 nu se aplică unui recurs în interesul legii introdus pentru anularea unei condamnări având autoritate de lucru judecat în urma constatării de către Curte a unei încălcări, persoana respectivă nefiind „acuzată de o infracțiune” într-o astfel de procedură [a se vedea, de exemplu, *Fischer împotriva Austriei* (dec.), nr. 27569/02, CEDO 2003-VI; și *Öcalan împotriva Turciei* (dec.), nr. 5980/07, 6 iulie 2010].

62. Tot în materie penală, Curtea a declarat că cerința de securitate juridică nu este absolută. Considerente precum apariția unor fapte noi, descoperirea unui viciu fundamental în cadrul procedurii anterioare de natură să afecteze hotărârea pronunțată între timp sau necesitatea de a acorda o reparație, în special în cadrul executării hotărârilor Curții, îndeamnă la redeschiderea procesului. Prin urmare, Curtea a hotărât că simpla posibilitate de redeschidere a unui proces penal este, la prima vedere, compatibilă cu Convenția (*Nikitin împotriva Rusiei*, nr. 50178/99, pct. 55-57, CEDO 2004-VIII). Cu toate acestea, Curtea a subliniat că instanțele de grad superior trebuie să își utilizeze puterea de revizuire doar pentru a corecta erorile de fapt sau de drept sau erorile judiciare, nu să efectueze o nouă examinare. Revizuirea nu trebuie să devină un apel mascat, iar simplul fapt că ar putea exista două opinii cu privire la acest subiect nu este un motiv suficient pentru rejudecarea unei cauze. Derogarea de la acest principiu este permisă doar în cazul în care o impun motive fundamentale și imperioase (*Bujnița împotriva Moldovei*, nr. 36492/02, pct. 20, 16 ianuarie 2007; și *Bota împotriva României*, nr. 16382/03, pct. 33 și 34, 4 noiembrie 2008).

63. Astfel, Curtea a considerat că o condamnare care nu ia în considerare probe decisive constituie o astfel de eroare judiciară, iar nerepararea acesteia poate aduce o gravă atingere echității, integrității și reputației procedurilor judiciare în rândul populației [*Lenskaia împotriva Rusiei*, nr. 28730/03, pct. 39 și 40, 29 ianuarie 2009; și *Giuran împotriva României*, nr. 24360/04, pct. 39, CEDO 2011 (extrase)]. În mod similar, Curtea a considerat că o confirmare, la finalul unei proceduri de revizuire, a temeiniciei unei condamnări pronunțate în baza încălcării dreptului la un proces echitabil constituie o eroare de apreciere care perpetuează încălcarea [*Yarmenko împotriva Ucrainei* (nr. 2), nr. 66338/09, pct. 52-56 și 64-67, 30 aprilie 2015]. Pe de altă parte, redeschiderea arbitrară a unui proces penal, în special în detrimentul persoanei condamnate, încalcă dreptul la un proces echitabil (*Savinski împotriva Ucrainei*, nr.

6965/02, pct. 25, 28 februarie 2006; *Radchikov împotriva Rusiei*, nr. 65582/01, pct. 48, 24 mai 2007; *Ștefan împotriva României*, nr. 28319/03, pct. 18, 6 aprilie 2010).

64. Curtea a examinat, de asemenea, alte faze ale procedurii penale în care reclamanții nu erau „acuzăți”, ci „condamnați” în baza unor hotărâri judecătorești considerate definitive din perspectiva legislației naționale. Având în vedere întinderea autonomă a noțiunii de „acuzăție în materie penală” și consecințele procedurii de examinare a recursului în casație având ca obiect modalitatea în care s-a judecat temeinicia unei acuzații în materie penală, inclusiv cu privire la posibilitatea de a corecta erorile de drept, aceasta a hotărât că procedura intră sub incidența garanțiilor prevăzute la art. 6 [*Meftah și alții împotriva Franței* (MC), nr. 32911/96, 35237/97 și 34595/97, pct. 40, CEDO 2002-VII), chiar dacă ar fi considerată o cale de atac extraordinară în legislația națională și ar fi îndreptată împotriva unei hotărâri pronunțate în ultimă instanță. În mod similar, a declarat că garanțiile prevăzute la art. 6 sunt aplicabile procesului penal în care instanța competentă a examinat mai întâi admisibilitatea cererilor pentru încuviințarea apelului care deschide calea casației (*Monnell și Morris împotriva Regatului Unit*, 2 martie 1987, pct. 54, seria A, nr. 115).

65. Din principiile generale enunțate mai sus reiese în mod clar că art. 6 din Convenție devine aplicabil pe latura penală proceselor penale corespunzătoare căilor de atac considerate extraordinare în legislația națională dacă instanței naționale i se solicită să se pronunțe asupra temeiniciei acuzației. Curtea așadar examinează chestiunea aplicabilității art. 6 în cazul căilor de atac extraordinare încercând să stabilească dacă, în momentul examinării căii de atac respective, instanța națională a trebuit să se pronunțe asupra temeiniciei acuzației în materie penală.

66. Curtea subliniază că examinarea sa în cauza *Bochan* (nr. 2), citată anterior, a vizat aspecte legate de latura civilă a art. 6 din Convenție. Procedura civilă diferă însă în mod semnificativ de procedura penală.

67. Curtea consideră că drepturile învinutului și inculpatului necesită o protecție mai mare decât drepturile părților la un proces civil. Prin urmare, principiile și standardele aplicabile procedurii penale trebuie stabilite cu deosebită precizie și claritate. În fine, dacă în materie civilă drepturile uneia dintre părți pot intra în conflict cu drepturile celeilalte părți, nu există astfel de considerații care să se opună măsurilor în favoarea persoanei inculpate sau condamnate și asta fără a aduce atingere drepturilor pe care victimele infracțiunilor le-ar putea invoca în fața instanțelor interne.

ii) Aplicarea principiilor sus-menționate în prezenta cauză

68. Aplicând sus-menționatele principii în prezenta cauză, Curtea dorește să reitereze că ia în considerare legislația națională, astfel cum este interpretată de instanțele din statul pârât. În prezenta cauză, Comisia observă că legislația internă, în special art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen., oferea reclamantei o cale de atac care permitea examinarea, în cadrul unei proceduri contradictorii, a compatibilității condamnării pronunțate de curtea de apel cu constatările din hotărârea Curții din 2011 [a se compara cu cauza *Bochan* (nr. 2), citată anterior, pct. 54].

69. Curtea observă că Curtea Supremă nu dispune de nicio marjă discreționară la alegerea motivelor de revizuire, care sunt prevăzute în mod exhaustiv la art. 449 alin. (1) C. proc. pen. (*supra*, pct. 27). Aceste motive sunt, pe de o parte, existența unor fapte noi și, pe de altă parte, încălcarea normelor de drept materiale sau procedurale. În această a doua ipoteză, Curtea Supremă trebuie să se pronunțe asupra conformității hotărârii pronunțate cu dreptul material sau asupra legalității procedurii urmate și să decidă dacă viciile constatate justifică redeschiderea procesului sau nu.

În special, în cadrul examinării prevăzute la lit. g) a art. 449 alin. (1) C. proc. pen., rolul Curții Supreme constă în a verifica, în raport cu constatările Curții sau ale altui organism internațional, desfășurarea procedurii interne soluționate definitiv și soluția acesteia și să dispună, după caz, reexaminarea cauzei în vederea pronunțării unei noi decizii cu privire la

temeinicia acuzației penale îndreptate împotriva părții lezate. În temeiul art. 457 C. proc. pen., Curtea Supremă poate pronunța, de asemenea, în cazul în care decide să dispună revizuirea și consideră că este necesar, suspendarea executării pedepsei sau a măsurii de siguranță.

Prin urmare, Curtea consideră că acest cadru legal determină Curtea Supremă să compare condamnarea în litigiu cu motivele reținute de Curte pentru a concluziona că au fost încălcate dispozițiile Convenției. În consecință, examinarea întemeiată pe art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen. ar putea fi decisivă pentru temeinicia acuzației penale și, în acest caz, are caracteristici comune cu recursurile în casație (a se compara cu *Maresti împotriva Croației*, nr. 55759/07, pct. 25 și 28, 25 iunie 2009).

70. În ceea ce privește controlul concret efectuat de Curtea Supremă, Curtea observă că, deși înalta instanță a trebuit să se pronunțe cu privire la cererea de admitere a revizuirii, aceasta nu s-a angajat totuși într-o reexaminare pe fond a anumitor aspecte ale chestiunii în litigiu vizând neprezentarea reclamantei în apel și a consecințelor absenței sale asupra temeiniciei condamnării sale și a stabilirii pedepsei sale.

71. Astfel, Curtea Supremă a considerat că hotărârea curții de apel nu era incompatibilă cu hotărârea Curții. În acest sens, s-a bazat pe propria sa interpretare a hotărârii Curții care, în opinia sa, „a exclus de la început faptul că decizia sa ar putea da naștere unor îndoieli serioase cu privire la condamnare”. Deși a recunoscut că neprezentarea în apel a adus atingere dreptului la apărare, instanța a considerat că Curtea a reparat suficient și integral viciul respectiv acordându-i reclamantei o sumă de bani cu titlu de reparație echitabilă. Concluzionând că nu există îndoieli serioase cu privire la corectitudinea condamnării, aceasta nu putea decât să confirme condamnarea și pedeapsa pronunțată de curtea de apel.

72. Având în vedere întinderea controlului efectuat de înalta instanță, Curtea consideră că acesta trebuie considerat ca o prelungire a procedurii încheiate prin hotărârea din 19 decembrie 2007. Așadar, acest control a vizat din nou temeinicia, în sensul art. 6 § 1 din Convenție, a acuzației penale îndreptate împotriva reclamantei. Prin urmare, garanțiile prevăzute la art. 6 § 1 din Convenție se aplicau procedurii în fața Curții Supreme.

c) Concluzie

73. Excepția ridicată de Guvern în temeiul necompetenței *ratione materiae* a Curții pentru a judeca fondul capătului de cerere formulat de reclamantă în temeiul art. 6 din Convenție trebuie respinsă.

74. De asemenea, Curtea constată că acest capăt de cerere nu este vădit nefondat în sensul art. 35 § 3 lit. a) din Convenție și că nu prezintă niciun alt motiv de inadmisibilitate. Îl declară așadar admisibil.

75. În prezent, Curtea va verifica dacă cerințele prevăzute la art. 6 § 1 din Convenție au fost respectate în prezenta cauză.

B. Cu privire la fond

1. Argumentele părților

a) Reclamanta

76. Potrivit reclamantei, constatările Curții din hotărârea din 5 iulie 2011 ridicau îndoieli serioase cu privire la procedura internă care a avut ca rezultat condamnarea sa.

77. Aceasta susține că, respingându-i cererea de revizuire, Curtea Supremă a comis o eroare gravă de interpretare și aplicare a art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen. Reclamanta consideră că cererea sa de revizuire ar fi trebuit să fie aprobată, cu atât mai mult cu cât Ministerul Public solicitase admiterea revizuirii pe motiv că hotărârea de condamnare și în special pedeapsa stabilită puteau în mod legitim să ridice îndoieli serioase.

b) Guvernul

78. Potrivit Guvernului, Curtea Supremă s-a limitat la a compara hotărârea curții de apel din 19 decembrie 2007 cu cea a Curții ca să verifice compatibilitatea acestora și să examineze dacă cea din urmă hotărâre ridică îndoieli serioase cu privire la condamnarea reclamantei.

79. Referindu-se la jurisprudența Curții Supreme privind cererile de revizuire, acesta a remarcat că, în temeiul legislației portugheze, dreptul la revizuirea unui proces penal soluționat definitiv nu era nici absolut, nici automat.

80. Guvernul afirmă că, spre deosebire de cauzele având ca obiect încălcarea dreptului la libertatea de exprimare – în care caracterul incompatibil al condamnării era evident, Curtea Supremă a considerat că un viciu de procedură nu putea, fără riscul de a aduce atingere autorității de lucru judecat, să ducă la revizuirea unei condamnări penale decât dacă era de o gravitate excepțională. Așadar, simpla îndoială cu privire la corectitudinea unei condamnări sau la o simplă neregulă procedurală nu ar fi suficientă pentru aprobarea revizuirii, numai viciile care au afectat decizia până la punctul de a o face intolerabilă pentru societate putând să justifice o astfel de redeschidere.

81. Acest lucru nu era valabil în prezenta cauză. Au fost contestate numai întinderea răspunderii penale a reclamantei și posibilele consecințe asupra stabilirii pedepsei acesteia. Pedepsa amenzii fiind executată, redeschiderea procesului ar fi fost inutilă din punct de vedere material și procedural.

82. În concluzie, procedura urmată de Curtea Supremă și soluția la care a ajuns aceasta a respectat pe deplin cerințele procesului echitabil. În temeiul principiului subsidiarității, Curtea Supremă beneficia de o marjă de apreciere considerabilă la interpretarea și aplicarea dreptului intern, care ar trebui să fie respectată.

2. Motivarea Curții

a) Principii generale

83. Curtea reamintește că, în hotărârea *Bochan* (nr. 2), citată anterior, a examinat, pe latura civilă a art. 6 din Convenție, problema lipsei de echitate rezultate din raționamentul urmat de instanțele interne. Principiile enunțate de Curte în această hotărâre pot fi rezumate după cum urmează:

a) Curtea nu are obligația de a examina erorile de fapt sau de drept comise eventual de o instanță internă, cu excepția cazului în care și în măsura în care este posibil ca acestea să fi adus atingere drepturilor și libertăților protejate de Convenție, de exemplu, dacă acestea pot fi considerate în mod excepțional drept o „inechitate” incompatibilă cu art. 6 din Convenție (*ibid.*, pct. 61).

b) Art. 6 § 1 din Convenție nu reglementează totuși admisibilitatea probelor sau aprecierea lor, materie care ține în primul rând de dreptul intern și instanțele naționale. În principiu, chestiuni precum importanța acordată de instanțele naționale diverselor mijloace de probă, concluzii sau aprecieri pe care le-au examinat nu intră în sfera controlului exercitat de Curte. Aceasta nu are obligația să țină locul unei instanțe de gradul patru de jurisdicție și să conteste aprecierea instanțelor naționale, în temeiul art. 6 § 1, decât în cazurile în care concluziile acestora pot fi considerate arbitrare sau în mod vădit nerezonabile [*ibidem*, pct. 61; a se vedea, de asemenea, cauzele citate aici: *Dulaurans împotriva Franței*, nr. 34553/97, pct. 33-34 și 38, 21 martie 2000; *Khavmidov împotriva Rusiei*, nr. 72118/01, pct. 170, 15 noiembrie 2007; și *Anđelković împotriva Serbiei*, nr. 1401/08, pct. 24, 9 aprilie 2013; precum și aplicarea acestei jurisprudențe în hotărâri mai recente: *Pavlović și alții împotriva Croației*, nr. 13274/11, pct. 49, 2 aprilie 2015, *Yaremenko* (nr. 2), citată anterior, pct. 64-67; și *Tsanova-Gecheva împotriva Bulgariei*, nr. 43800/12, pct. 91, 15 septembrie 2015).

84. Curtea mai reamintește că, potrivit jurisprudenței sale constante care reflectă un principiu legat de buna administrare a justiției, hotărârile judecătorești trebuie să indice în mod suficient motivele pe care se întemeiază. Întinderea obligației de motivare poate varia în funcție de natura

hotărârii și trebuie analizată în lumina circumstanțelor fiecărei cauze [*García Ruiz împotriva Spaniei* (MC), nr. 30544/96, pct. 26, CEDO 1999-I]. Fără a impune formularea unui răspuns detaliat la fiecare argument al unui reclamant, această obligație presupune ca partea vătămată să se poată aștepta, într-o procedură judiciară, la un răspuns specific și explicit la motivele decisive pentru soluționarea procedurii în cauză (a se vedea, printre altele, *Ruiz Torija împotriva Spaniei*, 9 decembrie 1994, pct. 29-30, seria A nr. 303-A; și *Higgins și alții împotriva Franței*, 19 februarie 1998, pct. 42-43, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-I]. În plus, în cauzele având ca obiect ingerințele în drepturile protejate de Convenție, Curtea verifică dacă motivarea deciziilor pronunțate de instanțele naționale nu este automată sau stereotipizată [*mutatis mutandis*, *Paradiso și Campanelli împotriva Italiei* (MC), nr. 25358/12, pct. 210, CEDO 2017]. În plus, Convenția nu impune ca jurații să își motiveze decizia, iar art. 6 nu împiedică judecarea de către un juriu popular a unei persoane acuzate, chiar și în cazul în care verdictul acestuia nu se motivează. Cu toate acestea, pentru ca cerințele unui proces echitabil să fie respectate, populația și, în principal, persoana acuzată, trebuie să fie în măsură să înțeleagă verdictul care a fost pronunțat [*Lhermitte împotriva Belgiei* (MC), nr. 34238/09, pct. 66 și 67, CEDO 2016].

b) Aplicarea principiilor sus-menționate în prezenta cauză

85. Din jurisprudența citată anterior rezultă că o hotărâre judecătorească internă poate fi caracterizată ca fiind „arbitrară” într-o măsură care prejudiciază caracterul echitabil al procesului numai dacă este lipsită de motivare sau dacă motivarea se bazează pe o vădită eroare de fapt sau de drept săvârșită de instanța națională, având ca rezultat o „denegare de dreptate”.

86. În prezenta cauză, se ridică întrebarea dacă motivarea hotărârii pronunțate de Curtea Supremă este în conformitate cu normele Convenției.

87. Curtea observă că nici art. 6 din Convenție, nici orice alt articol nu introduce o obligație generală de motivare a tuturor deciziilor de constatare a inadmisibilității căilor de atac extraordinare. Dreptul intern poate scuti aceste decizii de orice motivare. Totuși, întrucât în cursul examinării unei căi de atac extraordinare o instanță națională se pronunță cu privire la temeinicia unei acuzații în materie penală și își motivează decizia, această motivare trebuie să îndeplinească criteriile prevăzute la art. 6 privind motivarea hotărârilor judecătorești.

88. În prezenta cauză, Curtea constată că Curtea Supremă a dispus, în hotărârea din 21 martie 2012, că, având în vedere art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen., revizuirea hotărârii curții de apel nu putea fi aprobată pentru motivul invocat de reclamantă. S-a considerat că, deși neregula procedurală constatată de instanța supremă putea avea un efect asupra pedepsei aplicate reclamantei, aceasta nu era de asemenea gravitate încât condamnarea să poată fi considerată incompatibilă cu hotărârea Curții.

89. Curtea observă că motivarea hotărârii judecătorești pronunțate a răspuns principalelor argumente ale reclamantei. Potrivit interpretării date de Curtea Supremă art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen., neregulile procedurale de tipul celei constatate în speță nu dau naștere unui drept automat la redeschiderea procesului.

90. Curtea consideră că această interpretare a legislației portugheze aplicabile, care are ca efect limitarea cazurilor de redeschidere a proceselor penale soluționate definitiv sau cel puțin supunerea acestora unor criterii supuse aprecierii instanțelor interne, nu pare a fi arbitrară.

91. Curtea observă că această interpretare este susținută de jurisprudența constantă a Curții conform căreia Convenția nu garantează dreptul la redeschiderea unui proces sau la alte căi de atac pentru anularea sau revizuirea hotărârilor judecătorești definitive, precum și de lipsa unei abordări uniforme în rândul statelor membre cu privire la modalitățile de funcționare ale mecanismelor de redeschidere existente. În plus, Curtea reamintește că o constatare a încălcării art. 6 din Convenție nu constituie, în general, o situație continuă și nu impune statului pârât o obligație procedurală continuă [a se vedea, a contrario, *Jeronovičs împotriva Letoniei* (MC), nr. 44898/10, pct. 118, CEDO 2016].

92. În ceea ce privește interpretarea dată de Curtea Supremă hotărârii Curții din 2011, Marea Cameră subliniază că, în hotărârea respectivă, Camera a declarat că rejudecarea sau

redeschiderea procesului la cererea părții interesate constituia „în principiu o modalitate adecvată de reparare a încălcării constatate”. Astfel, rejudecarea sau redeschiderea procesului erau considerate modalități adecvate, dar nu sunt necesare sau unice. În plus, utilizarea expresiei „în principiu” a relativizat întinderea recomandării, dând de înțeles că, în anumite situații, rejudecarea sau redeschiderea procesului nu vor părea modalități adecvate (*supra*, pct. 20).

93. Din lectura acestei părți a hotărârii și, în special, din folosirea termenilor „în principiu” și „totuși” (*supra*, pct. 20) reiese că Curtea s-a abținut să dea indicații cu caracter obligatoriu cu privire la modalitățile de executare a hotărârii și a decis să lase statului o marjă de manevră extinsă în acest domeniu. În plus, Curtea reamintește că nu se poate antepunța cu privire la soluția examinării de către instanțele interne a oportunității de a aproba, având în vedere circumstanțele specifice ale cauzei, reexaminarea sau redeschiderea (*Davydov împotriva Rusiei*, nr. 18967/07, pct. 29, 30 octombrie 2014).

94. Prin urmare, revizuirea procesului nu părea a fi singura modalitate de executare a hotărârii Curții din 5 iulie 2011; aceasta era cel mult opțiunea cea mai dezirabilă, a cărei oportunitate în speță trebuia să fie examinată de instanțele interne în raport cu legislația națională și cu circumstanțele excepționale ale cauzei.

95. Curtea Supremă, în motivarea hotărârii sale din 21 martie 2012, a analizat conținutul hotărârii Curții din 5 iulie 2011. Într-adevăr, aceasta a dedus, din lectura hotărârii din 5 iulie 2011, că Curtea „a exclus de la început faptul că decizia sa ar putea da naștere unor îndoieli serioase cu privire la condamnare” (*supra*, pct. 26) deoarece reclamanta nu a fost prezentă în apel. Aceasta este interpretarea proprie pe care a dat-o hotărârii Curții. Având în vedere marja de apreciere de care beneficiază autoritățile interne la interpretarea hotărârilor Curții, în lumina principiilor referitoare la executarea hotărârilor [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Emre împotriva Elveției* (nr. 2), nr. 5056/10, pct. 71, 11 octombrie 2011], Curtea consideră că nu este necesar să se pronunțe asupra validității acestei interpretări.

96. Este suficient să se asigure că hotărârea din 21 martie 2012 nu este viciată de arbitraritate, în sensul existenței unei deformări sau denaturări, de către judecătorii Curții Supreme, a hotărârii Curții [a se vedea și a se compara cu *Bochan* (nr. 2), citată anterior, pct. 63-65; și *Emre* (nr. 2), citată anterior, pct. 71-75].

97. Curtea nu poate concluziona că interpretarea dată de Curtea Supremă hotărârii Curții din 2011 a fost, în ansamblu, rezultatul unei vădite erori de fapt sau de drept care a avut ca rezultat o „denegare de dreptate”.

98. Având în vedere principiul subsidiarității și formulele utilizate de Curte în hotărârea din 2011, aceasta consideră că respingerea de către Curtea Supremă a cererii reclamantei pentru redeschiderea procesului nu a fost arbitrară. Hotărârea pronunțată de instanța respectivă la 21 martie 2012 prezintă suficient motivele pe care se bazează. Aceste motive fac parte din marja de apreciere a autorităților naționale și nu au denaturat constatările din hotărârea Curții.

99. Curtea subliniază că scopul considerațiilor de mai sus nu este de a nega importanța garantării faptului că există proceduri interne care fac posibilă reexaminarea unei cauze în lumina constatării unei încălcări a art. 6 din Convenție. Dimpotrivă, aceste proceduri pot fi considerate un aspect important al executării hotărârilor sale, iar existența lor demonstrează angajamentul unui stat contractant de a respecta Convenția și jurisprudența Curții [*Lyon și alții împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 15227/03, CEDO 2003-IX].

100. Având în vedere cele de mai sus, Curtea concluzionează că nu a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție.

II. CU PRIVIRE LA ÎNCĂLCAREA ART. 46 DIN CONVENȚIE

101. Reclamanta susține, de asemenea, că respingerea de către Curtea Supremă a cererii sale de revizuire încalcă totodată art. 46 din Convenție, ca urmare a nepunerii în aplicare a unor măsuri individuale în contextul executării hotărârii Curții din 2011.

102. Curtea reamintește că, nefiind ridicată în cadrul „procedurii privind neîndeplinirea obligațiilor” prevăzute la art. 46 § 4 și 5 din Convenție, problema respectării de către înaltele părți contractante a hotărârilor sale nu intră în sfera sa de competență [*Bochan (nr. 2)*, citată anterior, pct. 33].

103. Prin urmare, în măsura în care reclamanta se plânge de nerepararea încălcării art. 6 § 1 constatate de Curte în hotărârea sa din 2011, Curtea nu are competență *ratione materiae* pentru a examina acest capăt de cerere.

PENTRU ACESTE MOTIVE, CURTEA,

1. *Declară*, cu majoritate de voturi, că cererea este admisibilă în ceea ce privește capătul de cerere întemeiat pe art. 6 din Convenție și inadmisibilă în ceea ce privește celelalte capete de cerere;
2. *Hotărăște*, cu 9 voturi la 8, că nu a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție.

Redactată în limbile engleză și franceză, apoi pronunțată în ședință publică la Palatul Drepturilor Omului din Strasbourg, la 11 iulie 2017.

Françoise Elens-Passos
Grefier

Guido Raimondi
Președinte

La prezenta hotărâre sunt anexate, în conformitate cu art. 45 § 2 din Convenție și art. 74 § 2 din Regulament, următoarele opinii separate:

- a) opinia separată comună a judecătorilor Raimondi, Nußberger, De Gaetano, Keller, Mahoney, Kjølborg și O’Leary (*traducere parțială*);
- b) opinia separată a judecătorului Pinto de Albuquerque, la care se alătură judecătorii Karakaş, Sajó, Lazarova Trajkovska, Tsotsoria, Vehabović și Kūris (*traducere*);
- c) opinia separată a judecătorului Kūris, la care se alătură judecătorii Sajó, Tsotsoria și Vehabović (*traducere*);
- d) opinia separată a judecătorului Bošnjak (*traducere*).

G.R.
F.E.P.

OPINIA SEPARATĂ COMUNĂ A JUDECĂTORILOR RAIMONDI,
NUSSBERGER, DE GAETANO, KELLER, MAHONEY, KJØLBRO ȘI
O'LEARY

(traducere parțială)

1. Am luat cunoștință de opinia majorității, dar am decis să nu fim de acord cu aceasta, din motivele prezentate mai jos. În primul rând, vom examina art. 46 din Convenție în scopul evaluării domeniului său de aplicare în raport cu faptele specifice ale cauzei noastre (I). După aceea, vom examina art. 6 § 1 din Convenție, aflat la baza argumentelor reclamantei, a cărei aplicabilitate cu privire la redeschiderea unui proces penal este, conform jurisprudenței consacrate, discutabil și condiționat de o analiză atentă (II). În final, vom încheia demonstrația cu o concluzie (III).

I. Inadmisibilitate pe motivul competenței Comitetului de Miniștri

2. Să recapitulăm faptele: după o primă hotărâre a Curții din 2011 de constatare a încălcării art. 6 § 1 din Convenție de către Portugalia, reclamanta a introdus la Curtea Supremă o acțiune în revizuirea primei hotărâri a Curții de Apel din Porto, considerând că aceasta era incompatibilă cu hotărârea Curții. Prin hotărârea din 21 martie 2012, acțiunea a fost respinsă de Curtea Supremă. Pe baza respingerii cererii de revizuire a procedurii penale, reclamanta a sesizat Curtea a doua oară, invocând art. 46 din Convenție și a susținut că a fost încălcat din nou art. 6 § 1 din Convenție.

3. În opinia noastră, problema esențială ridicată de acest litigiu este strâns legată de repartizarea competențelor între Curtea noastră și Comitetul de Miniștri și necesită, prin urmare, în mod incontestabil, pronunțarea unei hotărâri privind cadrul legal instituțional aferent Convenției. În fapt, cererea îndreptată împotriva statului portughez în mod evident nu intră în competența Curții; prin urmare, aceasta ar fi trebuit să fie declarată inadmisibilă.

4. Litera acestei dispoziții cardinale – art. 46 – prevede la paragraful 2 că „hotărârea definitivă a Curții este transmisă Comitetului de Miniștri, care supraveghează executarea ei”. Prin urmare, este clar că redactarea art. 46 face din Comitetul de Miniștri, ca organ politic, singurul titular de competență în materie de executare a hotărârilor Curții, autorizat în mod explicit de textul din 1950 pentru executarea corespunzătoare a hotărârilor pronunțate¹. În consecință, Curtea nu are, *a contrario*, nicio competență, de nicio natură, în domeniul executării hotărârilor². Argumentele de mai sus în ceea ce privește problema aplicabilității art. 46 din Convenție aduc un plus de susținere opiniei separate a domnului judecător Malinverni, anexată la hotărârea *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) împotriva Elveției (nr. 2)* [(MC), 30 iunie 2009, nr. 32772/02, CEDO 2009)], la care aderăm fără rezerve. Domnul judecător Malinverni a subliniat că art. 46 § 2 din Convenție încredințează exclusiv Comitetului de Miniștri competența în materie de supraveghere a executării hotărârilor Curții. În opinia acestuia, Curtea avea competență să intervină numai dacă se stabilea existența unor fapte noi. Acesta a mai precizat că refuzul de a redeschide procesul nu constituia, de sine stătător, un fapt nou.

5. Nu trecem cu vederea recente evoluții în ceea ce privește relațiile dintre Comitetul de Miniștri și Curte; nu ignorăm nici faptul că această Curte joacă un rol din ce în ce mai activ în

---

¹ Cu privire la natura măsurilor de executare a hotărârilor de constatare a încălcării Convenției și la actuala practică a Curții Europene în materie, a se vedea Alastair MOWBRAY, *An Examination of the European Court of Human Rights' Indication of Remedial Measures*, Human Rights Law Review, în curs de apariție.

² Această interpretare este pe deplin conformă cu Raportul explicativ al Protocolului nr. 14 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care modifică sistemul de control al Convenției, 13 mai 2004, Strasbourg, pag. 18 și 19.

procesul de executare a hotărârilor³. În plus, noua formulare a art. 46, introdusă de Protocolul nr. 14, care a intrat în vigoare la 1 iunie 2010, tinde să confirme interpretarea noastră.

6. Repartizarea competențelor între Comitetul de Miniștri și Curte face obiectul unei excepții: în conformitate cu hotărârea *VgT (nr. 2)*, citată anterior, instanța noastră poate în mod legitim să examineze o nouă cerere referitoare la măsurile luate de statul pârât în executarea uneia dintre hotărârile sale „dacă această cerere conține elemente pertinente noi, care au legătură cu chestiuni nesoluționate în hotărârea inițială” (pct. 61-63). Existența unor fapte noi condiționează așadar competența Curții.

7. Or, în lumina principiilor care decurg din hotărârile *VgT (nr. 2)* și *Emre împotriva Elveției (nr. 2)* (11 octombrie 2011, nr. 5056/10) – care au făcut obiectul unor critici⁴ –, cererea asupra căreia trebuie să se pronunțe Curtea în speță este, în esență, aceeași ca cea anterioară, prezentată de aceeași reclamantă în cauza aflată la originea hotărârii *Moreira Ferreira împotriva Portugaliei* (5 iulie 2011, nr. 19808/08). Din această a doua cerere nu se poate identifica *a priori* niciun element care să o diferențieze de cererea inițială și pe care reclamanta ar putea să își întemeieze pretențiile în mod rezonabil. În special, în conformitate cu o jurisprudență consacrată, refuzul autorităților naționale de a redeschide procesul în urma unei hotărâri de constatare a încălcării art. 6 § 1, hotărâre pronunțată de Curte, nu poate fi considerat un fapt nou [*Lyons și alții împotriva Regatului Unit* (dec.), 8 august 2003, nr. 15227/03, CEDO 2003-IX]. Îndrăznim, având în vedere circumstanțele cauzei, să ne îndoim de faptul că hotărârea pronunțată de Curtea Supremă a Portugaliei – care a respins acțiunea în revizuire introdusă de reclamantă – poate fi cumva echivalată cu un *fapt nou* în sensul jurisprudenței menționate anterior.

8. În plus, este posibil să se susțină un dublu argument, care militează împotriva competenței Curții și, pe bună dreptate, în favoarea celei a Comitetului de Miniștri. În primul rând, supravegherea executării hotărârii *Moreira Ferreira* era pendinte la data introducerii prezentei cereri, respectiv 30 martie 2012. Mai presus de toate, procedura de supraveghere a executării hotărârii Curții din 5 iulie 2011 este, în prezent (cel puțin până la 22 mai 2017), încă pendinte în fața Comitetului de Miniștri. Este clar că aceasta nu intră în sfera controlului exercitat de Curte, deoarece, în mod prioritar, Comitetul de Miniștri este cel responsabil de încheierea procedurii.

II. Inadmisibilitatea *ratione materiae*

9. Dacă, în pofida argumentelor prezentate mai sus, era în continuare necesar să se declare Curtea competentă în prezenta cauză, atunci ar trebui să se procedeze, într-o a doua etapă, la examinarea art. 6 § 1 din Convenție. Suntem de părere că dispoziția vizată nu poate fi considerată în mod valabil ca fiind aplicabilă revizuirii unei proceduri penale.

10. În primul rând, Convenția nu garantează niciun drept la redeschiderea unui proces soluționat definitiv, fie civil, fie penal, după cum a subliniat în mod repetat Curtea [a se vedea cel mai recent exemplu, *Bochan împotriva Ucrainei (nr. 2)* (MC), nr. 22251/08, pct. 44, CEDO 2015]. Mai presus de toate, după cum se recunoaște în rezumatul principiilor generale de la pct. 60 și 61 din prezenta hotărâre, există, de asemenea, jurisprudența consacrată, care a fost

³ Astfel cum s-a declarat în Al șaselea raport anual al Comitetului de Miniștri – 2012, intitulat „Supravegherea executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului”, Consiliul European, aprilie 2013, care se referă la „o interacțiune sporită între Curtea Europeană și Comitetul de Miniștri” (pag. 28) și intervenția domnului judecător Linos-Alexandre Sicilianos, intitulată „Rolul Curții în executarea hotărârilor sale, competențele și limitele sale” în „Dialog între judecători, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Consiliul European, 2014”, în care se referă la faptul că „în ultimii 10 ani, Curtea a pronunțat aproximativ 150 de hotărâri care se referă la art. 46 din Convenție și au ca obiect procesul executării” (pag. 19).

⁴ Cu privire la hotărârile *VgT (nr. 2)* și *Emre (nr. 2)*, citate anterior, a se vedea, respectiv, Maya HERTIG RANDALL / Xavier-Baptiste RUEDIN, „Judicial activism” și executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, Rev. trim. dr. h. 2010, nr. 82, pag. 421-443; Maya HERTIG RANDALL, Comentariu la hotărârea *Emre (nr. 2)* din 11 octombrie 2011 a Curții Europene a Drepturilor Omului, *Practica juridică actuală* 2012, nr. 4, pag. 567-573.

confirmată recent, în 2015, în hotărârea Marii Camere în cauza *Bochan (nr. 2)* (pct. 44-45), care prevede că o cale de atac extraordinară pentru redeschiderea unei proceduri judiciare soluționate, civile sau penale, nu intră, în principiu, în domeniul de aplicare al art. 6 § 1. În materie penală, explicația este aceasta, conform pct. 61 din prezenta hotărâre: „art. 6 nu se aplică unui proces care vizează redeschiderea lui, deoarece persoana care solicită acest lucru, odată ce condamnarea sa dobândește autoritatea de lucru judecat, nu este «acuzată de o infracțiune» în sensul respectivului articol.” Cu toate acestea, în mod excepțional, art. 6 și garanțiile sale cu privire la un proces echitabil, atât în materie civilă, cât și penală, vor fi aplicabile dacă, din cauza caracteristicilor specifice ale ordinii juridice naționale în cauză, decizia privind cererea extraordinară de redeschidere a procesului poate conduce la „rejudicarea integrală a litigiului” [pct. 60 lit. b) și c) din hotărâre].

11. În opinia noastră, prezenta hotărâre încalcă principiile pe care tot ea le enunță la pct. 60 și 61. Aceasta le încalcă echivalând (i) o decizie privind temeinicia condamnării rămase definitive (tipul de decizie pe care o instanță națională îl pronunță de obicei în contextul unei căi de atac extraordinare pentru redeschiderea unui proces penal soluționat definitiv) (ii) cu o decizie privind „acuzăția în materie penală” îndreptată împotriva persoanei acuzate [obiectul art. 6 § 1]. Se creează confuzie între două lucruri diferite. Această confuzie a condus la concluzia majorității, conform căreia art. 6 § 1 este aplicabil procedurii de redeschidere introduse de reclamantă în speță în fața Curții Supreme a Portugaliei.

12. Astfel, hotărârea [la pct. 69 ultimul subparagraf] se bazează pe faptul că legislația națională [și anume, art. 449 alin. (1) lit. g) din Codul de procedură penală al Portugaliei] oferea reclamantei o cale de atac care permitea instanțelor naționale să aprecieze compatibilitatea condamnării sale cu concluziile formulate de Curte în hotărârea sa din 2011 privind cererea introdusă anterior de aceasta la Curte. Acest lucru este desigur adevărat, dar tot așa va fi ori de câte ori o instanță națională este investită, pe baza unei hotărâri pronunțate de Curte, cu examinarea unei cereri extraordinare pentru redeschiderea unui proces penal soluționat. Cu toate acestea, nu ar trebui să se concluzioneze de aici că, în sine, „acuzăția în materie penală” îndreptată împotriva părții interesate, în mod excepțional, face în același timp obiectul unei noi decizii privind „temeinicia” sa (*determination of a criminal charge*, ca să cităm textul în limba engleză al art. 6 § 1). Asta este ceea ce sugerează majoritatea colegilor noștri în această parte a raționamentului lor.

13. Majoritatea explică faptul că „rolul Curții Supreme constă în a verifica, în raport cu constatările Curții sau ale altui organism internațional, desfășurarea procedurii interne soluționate definitiv și soluția acesteia și să dispună, după caz, reexaminarea cauzei în vederea pronunțării unei noi decizii cu privire la temeinicia acuzației penale îndreptate împotriva părții lezate” (pct. 69 al doilea paragraf din hotărâre). În opinia noastră, ceea ce Curtea Supremă a Portugaliei a făcut judecând „cererea de revizuire” extraordinară introdusă de reclamantă în temeiul art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen., a fost să examineze dacă „corectitudinea” – ca să cităm termenii utilizați de înalta instanță însăși în decizia sa (pct. 26 din hotărâre) – a pedepsei în litigiu a fost viciată de neregulile procedurale constatate de Curte în hotărârea sa din 2011 până la punctul de a necesita să fie anulată și să determine un proces nou în fața unei instanțe de grad inferior. Decizia privind acuzația în materie penală inițială ar fi resuscitată, iar art. 6 § 1 ar fi aplicabil în consecință doar în urma unei decizii pozitive a Curții Supreme de redeschidere, în cadrul unui proces nou dispus astfel.

14. Echivalând decizia privind temeinicia, sau „corectitudinea”, condamnării cu o decizie privind inițiala acuzație în materie penală, majoritatea a făcut în realitate un reviriment, fără să recunoască acest lucru, al jurisprudenței anterioare examinate în detaliu și confirmate de Marea Cameră cu doar 2 ani în urmă, în hotărârea *Bochan (nr. 2)*. Discuția despre „*bien-fondé/determination*” (temeinicia) unei condamnări – ca să cităm termenii folosiți la art. 6 § 1 în versiunile în limbile franceză și engleză atunci când este vorba despre „acuzația în materie penală” – nu este suficientă pentru a elimina confuzia din logică (între temeinicia condamnării și decizia privind acuzația în materie penală) pe care se bazează concluzia majorității. Ca să

cităm din cele declarate în decizia *Fischer împotriva Austriei* (dec.), nr. 27569/02, CEDO 2003-VI, procedura în fața Curții Supreme a Portugaliei introdusă pe baza art. 449 alin. (1) lit. g) a fost „introdusă de o persoană a cărei condamnare a rămas definitivă și urmărește să obțină o decizie nu privind o «acuzatie în materie penală», ci cu privire la chestiunea dacă sunt îndeplinite condițiile pentru reluarea procedurii penale”.

15. Nu există în jurisprudența menționată la pct. 62-64 din hotărâre niciun element pentru a putea pune sub semnul întrebării fie regula de principiu, enunțată anterior la pct. 60 și 61, privind inaplicabilitatea art. 6 § 1 în cazul căilor de atac extraordinare, fie numeroasele precedente citate în hotărârea *Bochan* (nr. 2) care confirmă regula respectivă.

16. Astfel, hotărârea pronunțată în cauza *Nikitin împotriva Rusiei*, nr. 50178/99, pct. 55–57, CEDO 2004–VIII (citată la pct. 62 din prezenta hotărâre) avea ca obiect situația complet diferită de posibila redeschidere, în detrimentul acuzatului, a unui proces penal care s-a încheiat cu achitarea. Hotărârea se încheie cu următorul pasaj (pct. 60):

„[...] în conformitate cu jurisprudența constantă a organelor Convenției, art. 6 nu se aplică acțiunilor care se soluționează cu respingerea unei cereri de redeschidere a unei cauze. Numai procedura nouă, introdusă ulterior admiterii unei astfel de cereri de redeschidere, poate fi considerată ca având ca obiect o acuzație în materie penală.”

Astfel cum s-a explicat mai sus (la pct. 13 din prezenta opinie separată), aceasta coincide cu modul în care, spre deosebire de majoritate, vom analiza funcționarea „cererii de revizuire” extraordinare introduse la Curtea Supremă a Portugaliei în prezenta cauză.

17. După exemplul hotărârii *Nikitin*, hotărârile *Bujnița împotriva Moldovei* (nr. 36492/02, pct. 20, 16 ianuarie 2007) și *Bota împotriva României* (nr. 16382/03, pct. 33-34, 4 noiembrie 2008), citate și la pct. 62 din prezenta hotărâre, au avut ca obiect redeschiderea nejustificată a proceselor penale, deși instanțele investite cu judecarea acestora dispuseseră înlocuirea condamnării cu verdictul inițial de achitare a recurentului inculpat. Majoritatea nu explică nicăieri în ce mod aceste cauze permit distanțarea, în vreun fel, de la regula de principiu privind inaplicabilitate art. 6 § 1 în cazul căilor de atac extraordinare în care un condamnat solicită redeschiderea procesului său penal soluționat definitiv (indiferent dacă se bazează sau nu pe o hotărâre pronunțată de Curte).

18. Reclamanta din cauza *Lenskaia împotriva Rusiei* (nr. 28730/03, pct. 39 40, 29 ianuarie 2009 – citată la pct. 63 din hotărâre) susținea că a fost agresată de soțul său. S-a declarat victima unei încălcări a propriilor drepturi ce decurg de la art. 6 § 1 (pe latura civilă, nu penală) ca urmare a neconfirmării condamnării soțului său, înlocuite cu achitarea, consecința fiind aceea că cererea sa de despăgubire a fost respinsă. Curtea a hotărât că „interesele justiției impuneau redeschiderea și anularea hotărârii [de condamnare a soțului și despăgubire a soției]” (pct. 42). Încă o dată, problema ridicată (dacă, în urma procedurii de revizuire penală extraordinară în litigiu, introdusă cu succes de soțul său, reclamanta a fost privată de „dreptul său la judecarea cauzei sale de către o instanță”, sub aspectul civil al art. 6 § 1, în raport cu cererea sa de despăgubiri cu caracter civil pentru agresiune), este foarte diferită de problema aplicabilității art. 6 § 1 în prezenta cauză. Este dificil de înțeles modul în care raționamentul în această privință din hotărârea *Lenskaia* schimbă cumva regula de principiu privind inaplicabilitatea art. 6 § 1 în cazul căilor de atac extraordinare prin care persoane condamnate solicită redeschiderea procesului lor penal soluționat definitiv. Același lucru este valabil și în cazul hotărârii *Giuran împotriva României*, nr. 24360/04, pct. 39, CEDO 2011 (extrase), de asemenea citată la pct. 63 din prezenta hotărâre, în care circumstanțele relevante actuale și problemele ridicate în temeiul Convenției erau similare cu cele din cauza *Lenskaia*.

19. Cauzele *Lenskaia* și *Giuran* confirmă că „în principiu, Convenția permite casarea unei hotărâri definitive pentru a permite statului să corecteze erorile judiciare penale” (*Giuran*, citată anterior, pct. 39), chiar dacă „unul dintre aspectele fundamentale ale ordinii de drept este principiul certitudinii juridice, care impune, printre altele, ca, atunci când instanțele pronunță o hotărâre definitivă, aceasta să nu fie contestată” (*Giuran*, citată anterior, pct. 28). Cu privire la acest ultim punct, ideea că redeschiderea abuzivă a unui proces penal soluționat definitiv în

detrimentul persoanei condamnate sau achitate încalcă cerințele legate de preeminența dreptului inerent dreptului la un proces echitabil (mai ales în raport cu caracterul definitiv al soluției pronunțate la finalul procesului inițial) este ilustrată nu doar de sus-menționatele cauze *Nikitin*, *Bujnița* și *Bota*, ci și de cauzele menționate la sfârșitul pct. 63 din prezenta hotărâre (*Savinkiy împotriva Ucrainei*, nr. 6965/02, 28 februarie 2006, pct. 25 – în care reclamantul a fost declarat vinovat pentru una dintre acuzațiile reținute împotriva sa, dar achitat pentru celelalte –, *Radchikov împotriva Rusiei*, nr. 65582/01, 24 mai 2007, pct. 45-53 – care a avut ca obiect anularea unei achitări – și *Ștefan împotriva României*, nr. 28319/03, 6 aprilie 2010, pct. 18 – în care reclamantul fusese condamnat, dar beneficia de circumstanțe atenuante).

Din aceste două curente de jurisprudență, se desprind criteriile pentru situații când, în mod excepțional, ar putea fi necesar să se ignore principiul securității juridice inerent dreptului la un proces echitabil derivat din art. 6 prin redeschiderea unui proces penal pentru a repara o eroare judiciară. Dar care este relevanța acestor criterii cu privire la aplicabilitatea sau neaplicabilitatea art. 6 în privința desfășurării „cererii de revizuire” introduse în prezenta cauză, prin care reclamanta solicitase – fără succes – redeschiderea procesului său penal soluționat definitiv?

20. În schimb, cauza *Yaremenko împotriva Ucrainei* (nr. 2) (nr. 66338/09, 30 aprilie 2015, pct. 52-56 și 64-67 – citată și la pct. 63 din hotărâre) prezintă asemănări cu prezenta cauză, în sensul că reclamanta a fost o persoană condamnată care a solicitat redeschiderea procesului său penal soluționat definitiv pe baza unei hotărâri a Curții de constatare a încălcării art. 6 pe parcursul procesului respectiv. Curtea, aplicând principiile enunțate cu câteva luni mai devreme în hotărârea Marii Camere *Bochan* (nr. 2), și-a confirmat adevăratul la regula de principiu privind excluderea, din sfera de aplicare a art. 6, a procedurilor de revizuire extraordinare, observând că „un proces nou, după ce s-a dispus redeschiderea, poate fi considerat ca având ca obiect examinarea temeiniciei unei acuzații în materie penală” (pct. 56 – caracterele cursive ne aparțin). Curtea a hotărât că, admițând cererile de revizuire depuse de reclamantă (în parte) și de către procuror (în tot) și excluzând anumite probe înainte de a se proceda la propria apreciere a probelor rămase, Curtea Supremă a Ucrainei a efectuat o reexaminare completă a dosarului reclamantei, la fel ca în cauza *Bochan* (nr. 2), astfel încât s-a pronunțat o nouă decizie pe fond. Aceasta a hotărât că art. 6 era aplicabil ca urmare a acestei noi decizii cu privire la vinovăția reclamantei pe baza dovezilor prezentate (pct. 55-56). Această concluzie ar putea fi reformulată în sensul că, în conformitate cu legislația internă relevantă, Curtea Supremă a Ucrainei a reexaminat cauza atunci când s-a pronunțat cu privire la calea de atac extraordinară disponibilă reclamantului. Prezenta hotărâre (pct. 63) creează confuzie în sensul că poate fi interpretată ca declarând că cea care a făcut aplicabil art. 6 este „confirmarea, la finalul unei proceduri de revizuire, a temeiniciei unei condamnări pronunțate în baza încălcării dreptului la un proces echitabil”.

21. În schimb, în prezenta cauză nu există nimic care să echivaleze procedura în revizuire în fața Curții Supreme a Portugaliei cu o nouă hotărâre în materie penală sau o nouă decizie privind „acuzația în materie penală” inițială îndreptată împotriva reclamantei, la fel ca în cauza *Yaremenko* (nr. 2), în care rolul atribuit instanței de redeschidere este oarecum diferit în temeiul cadrului legal intern aplicabil. Dorim să reamintim rolul Curții Supreme a Portugaliei în această privință, rezumat la pct. 69 al doilea paragraf din hotărâre (citată anterior la pct. 13 din prezenta opinie). „Reexaminarea cauzei în vederea pronunțării unei decizii noi cu privire la temeinicia acuzației penale îndreptate împotriva părții lezate” este făcută nu de înalta instanță însăși în cadrul „cererii de revizuire” extraordinare introdusă în fața acesteia, ci ulterior, de o altă instanță, de grad inferior. Astfel, garanțiile procedurale ale art. 6 se vor aplica noului proces ulterior și noii decizii privind „acuzația în materie penală” îndreptată împotriva persoanei acuzate a cărei „cerere de revizuire” extraordinară a fost admisă. Pe scurt, Curtea Supremă a Portugaliei poate să dispună, dar nu și să efectueze ea însăși „reexaminarea” care ar face ca art. 6 să fie aplicabil.

22. În fine, interpretarea dată (pct. 64 din prezenta hotărâre) hotărârilor *Meftah și alții împotriva Franței* [(MC), nr. 32911/96, 35237/97 și 34595/97, CEDO 2002-VII, pct. 40] și

Morrell și Morris împotriva Regatului Unit (2 martie 1987, seria A nr. 115, pct. 54) este mai degrabă forțată. Nu a existat niciodată niciun dubiu serios, în ciuda argumentului inutil al statului pârât în cauza *Meftah*, că recursul în casație (*appeal on points of law* în limba engleză) în materie penală care există în sistemele de *civil law* și în sistemele de *common law* intră în domeniul de aplicare al art. 6, întrucât este o latură obișnuită (și parte integrantă, am putea zice) a unei proceduri penale ordinare. Hotărârile *Meftah* și *Monnell și Morris* pun la același nivel instanțele de casație și instanțele de apel de drept comun în ceea ce privește aplicabilitatea art. 6 (pct. 41 și, respectiv, 54), deși modalitățile de aplicare a acestei dispoziții în cazul acestor două tipuri de instanțe depind de caracteristicile specifice ale acestora (pct. 41 și, respectiv, 56). Într-adevăr, încă din 1970, Curtea a declarat următoarele în hotărârea *Delcourt împotriva Belgiei* (17 ianuarie 1970, seria A nr. 11, pct. 25):

„Desigur, [...] Convenția nu obligă statele contractante să instituie instanțe de apel sau de recurs. Cu toate acestea, un stat care se înzestrează cu astfel de instanțe are obligația de a se asigura că persoanele beneficiază în fața acestora de garanțiile fundamentale prevăzute la art. 6.”

În sensul problemei aplicabilității art. 6, Marea Cameră în hotărârea *Bochan (nr. 2)* (pct. 47-49) a încadrat ca „proceduri de apel ordinare” procedurile considerate „extraordinare” în recurs în casație în materie penală în Malta și în materie civilă în Croația, vizate în hotărârile *San Leonard Boat Club împotriva Maltei* (nr. 77562/01, CEDO 2004-IX, pct. 41-48) și, respectiv, *Maresti împotriva Croației* (nr. 55759/07, 25 iunie 2009).

23. Prin urmare, pare destul de artificial și semnificativ pentru slăbiciunea raționamentului privind aplicabilitatea art. 6 în prezenta cauză, faptul de a compara recursul în casație ordinar în materie penală cu „cererea de revizuire” extraordinară din legislația portugheză (a se vedea, de exemplu, ultimul paragraf de la pct. 69 din prezenta hotărâre). În ceea ce privește recursurile în casație în materie penală, jurisprudența Curții arată clar că, cel puțin din 1970, acestea trebuie să fie considerate aspecte normale ale procedurii penale și aflate sub incidența domeniului de aplicare al art. 6, în timp ce, dimpotrivă, procedurile extraordinare în revizuire (după ce hotărârea a dobândit autoritate de lucru judecat) – între care „cererea de revizuire” din Portugalia este un exemplu – nu intră, în principiu, în domeniul de aplicare al dispoziției respective.

24. La o analiză atentă, jurisprudența menționată la pct. 62-64 din prezenta hotărâre nu susține afirmația potrivit căreia regula de principiu (de a nu se aplica art. 6 § 1 în cazul căilor de atac extraordinare) ar fi evoluat oarecum către aplicabilitate, atâta timp cât calea de atac extraordinară poate fi considerată ca implicând o decizie privind temeinicia, corectitudinea sau fondul (*merits* în engleză) condamnării, spre deosebire de o nouă decizie privind acuzația inițială.

25. Pe scurt, concluzia majorității (din ultimul paragraf de la pct. 69 din hotărâre), potrivit căreia examinarea de către Curtea Supremă a „cererii de revizuire” introduse de reclamantă, în temeiul art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen., a făcut posibilă pronunțarea unei hotărâri cu privire la temeinicia acuzației în materie penală inițiale (*determination* în limba engleză) nu este susținută nici de dispozițiile legislației portugheze aplicabile, nici de jurisprudența anterioară a Curții. Argumentul potrivit căruia art. 449 alin. (1) lit. g) C. proc. pen. are puncte comune cu acțiunile în casație ordinare nu numai că este exagerat, ci s-ar și aplica în general procedurilor de reexaminare extraordinare din majoritatea țărilor care permit persoanei inculpate și condamnate să solicite redeschiderea procesului său penal soluționat definitiv – realizând astfel pe ascuns un reviriment al jurisprudenței consacrate care există în materie. Aceasta nu este un mod de a proceda destul de judiciar pentru Curte la doar 2 ani de la hotărârea pronunțată de Marea Cameră în cauza *Bochan (nr. 2)*.

26. Prin urmare, din motivele prezentate mai sus, trebuie să concluzionăm că, chiar și în ipoteza potrivit căreia Curtea ar putea fi considerată competentă să soluționeze cererea, art. 6 din Convenție nu era aplicabil procedurii de reexaminare extraordinară în materie care face obiectul prezentei cauze, drept pentru care cererea ar trebui să fie declarată inadmisibilă *ratione materiae*.

III. Concluzie

27. Pe baza acestor considerații, am votat împotriva admisibilității capătului de cerere întemeiat pe art. 6 din Convenție și, în consecință, pentru constatarea neîncălării acestui articol.

28. Jurisprudența în materie de contencios privind art. 46 ar necesita clarificări, având în vedere caracterul său ambiguu și parțial contradictoriu. Comitetul de Miniștri nu pare să fi profitat de toate posibilitățile oferite de art. 46 § 3, astfel cum a fost modificat prin Protocolul nr. 14. Această versiune actualizată încearcă să clarifice repartizarea competențelor între cele două instituții în discuție (Curtea și Comitetul de Miniștri).

29. Se consideră, în continuare, că o cerere individuală bazată pe lipsa de conformitate a hotărârilor naționale cu o hotărâre a Curții de constatare a unei încălcări trebuie declarată inadmisibilă, *ipso facto*, ca urmare a lipsei de competență a Curții. În același timp, totuși, este evident că rolul esențial al Comitetului de Miniștri în executarea hotărârilor Curții nu împiedică în niciun fel Curtea să examineze o cerere referitoare la măsurile adoptate de statul pârât pentru a se conforma unei hotărâri pronunțate împotriva sa, cu condiția ca o astfel de cerere să conțină informații noi și relevante⁵. După cum s-a arătat, cererea în litigiu în prezenta cauză nu se referă la niciun element nou; în plus, aceasta se referă la însăși executarea hotărârilor Curții care, în principiu, nu intră în competența acesteia.

30. În cele din urmă, pare să se justifice încercarea Curții de a exercita un anumit control asupra executării hotărârilor sale. Aceasta poate juca în mod legitim acest rol atunci când se introduce o nouă cerere, caracterizată pe fond prin fapte noi care nu au fost examinate anterior sau în ipoteza unei noi condamnări a statului pârât. Pe de altă parte, este la fel de important să se asigure faptul că Curtea nu își dispersează eforturile și că nu își mărește numărul, deja ridicat, de activități. Trebuie menținut un echilibru în acest sens, care depinde în mod inevitabil de respectarea repartizării competențelor, fiind de la sine înțeles că protecția drepturilor omului trebuie să fie atât concretă, cât și efectivă, nu teoretică și iluzorie.

---

⁵ A se vedea opinia concordantă a doamnei judecător Keller anexată la hotărârea *Sidabras și alții împotriva Lituaniei* (23 iunie 2015, nr. 50421/08 și 56213/08).

**OPINIA SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI PINTO DE ALBUQUERQUE,
LA CARE SE ALĂTURĂ JUDECĂTORII KARAKAŞ, SAJÓ, LAZAROVA
TRAJKOVSKA, TSOTSORIA, VEHAHOVIĆ ŞI KÜRIS**

(Traducere)

Cuprins

Partea întâi (pct. 2-34)	27
II. Competența Curții de a impune măsuri individuale de reparare a încălcărilor Convenției (pct. 2-18)	27
a. Clauza de redeschidere (pct. 2-7)	27
b. Dezvoltarea altor măsuri individuale (pct. 8-18)	29
i. Obligații impuse în dispozitiv:	32
ii. Obligații incluse numai în motivare:	33
iii. Alte măsuri individuale incluse în motivare:	33
III. Dreptul la redeschiderea procesului penal în urma constatării de către Curte a unei încălcări (pct. 19-34)	33
a. Criteriul strict întemeiat pe Recomandarea (2000) 2 a Comitetului de Miniștri (pct. 19-27)	33
b. Largul consens european în ceea ce privește punerea în aplicare a Recomandării (pct. 28-34)	35
Partea a doua (pct. 35-56)	41
IV. Aplicabilitatea art. 6 în cazul căilor de atac extraordinare în redeschiderea proceselor penale (pct. 35-44)	41
a. Reinterpretarea evolutivă dată de majoritate art. 6 din Convenție (pct. 35-39)	41
b. Interpretarea eronată a legislației portugheze de către majoritate (pct. 40-44)	42
V. Aplicarea art. 6 în prezenta cauză (pct. 45-56)	43
a. Interpretarea de către Curtea Supremă a art. 449 alin. (1) lit. g) din Codul de procedură penală (pct. 45-50)	43
b. Interpretarea de către Curtea Supremă a hotărârii <i>Moreira Ferreira</i> (pct. 51-56)	45
VI. Concluzie (pct. 57-60)	47

I. Introducere (§ 1)

1. Cauza *Moreira Ferreira* (nr. 2) are ca obiect competența Curții Europene a Drepturilor Omului („Curtea”) de a impune măsuri individuale, cum ar fi rejudecarea sau revizuirea, reexaminarea sau redeschiderea procesului penal¹, pentru a repara o încălcare a Convenției europene a drepturilor omului („Convenția”), precum și valoarea juridică a acestor măsuri. Această problemă complicată va fi analizată în contextul și mai complicat al neexecutării unei hotărâri a Curții care conține o clauză de redeschidere. În prezenta cauză, clauza de redeschidere din hotărârea *Moreira Ferreira*² nu a fost pusă în aplicare de către autoritățile interne în cadrul procedurii extraordinare de revizuire (*recurso extraordinário*) desfășurate ulterior la nivel intern, la cererea victimei încălcării Convenției. Reclamanta s-a adresat Curții pentru a doua oară pentru a i se face dreptate. Din păcate, tocmai acest lucru i-a fost refuzat de Marea Cameră.

¹ În prezenta opinie, aceste noțiuni sunt folosite în mod interschimbabil.

² A se vedea *Moreira Ferreira împotriva Portugaliei*, nr. 19808/08, 5 iulie 2011.

Partea întâi (pct. 2-34)

II. Competența Curții de a impune măsuri individuale de reparare a încălcărilor Convenției (pct. 2-18)

a. Clauza de redeschidere (pct. 2-7)

2. Atunci când verifică dacă art. 46 din Convenție împiedică examinarea de către Curte a unui capăt de cerere formulat în temeiul art. 6 din Convenție, majoritatea Marii Camere reamintește că această Curte nu este competentă să dispună redeschiderea unei proceduri, dar recunoaște totodată că, în anumite circumstanțe excepționale, măsura respectivă reprezintă o formă adecvată, sau cea mai adecvată formă, de reparare a încălcării Convenției³. După cum se va arăta mai jos, aceasta reprezintă o subestimare a jurisprudenței bogate a Curții cu privire la repararea încălcărilor Convenției.

3. Curtea a declarat în repetate rânduri că hotărârile sale au un caracter declarativ, în esență, și că, în principiu, statului pârât îi revine sarcina de a alege, sub supravegherea Comitetului de Miniștri, mijloacele de folosit în ordinea sa juridică internă pentru a se achita de obligația sa în raport cu art. 46 din Convenție⁴. În cazul în care ordinea juridică a statului pârât nu permite sau nu permite decât înlăturarea parțială a consecințelor încălcării constatate a Convenției⁵, Curtea poate să acorde părții vătămate o reparație echitabilă. Principiul pe care se bazează acordarea unei reparații echitabile este că persoana în cauză trebuie, pe cât posibil, să fie pusă într-o situație echivalentă cu cea în care s-ar afla dacă încălcarea Convenției nu ar fi avut loc (*restitutio in integrum*)⁶, cu condiția ca aceste mijloace să fie compatibile cu concluziile din hotărârea Curții și cu dreptul la apărare⁷. Despăgubirea este compatibilă cu alte măsuri cu caracter general sau individual necesare pentru a pune capăt încălcării constatate de Curte⁸.

4. Curtea a recunoscut, de asemenea, că este posibil ca însăși natura încălcării constatate să nu ofere în realitate o alegere a diferitelor tipuri de măsuri adecvate pentru remedierea acesteia, caz în care Curtea poate decide să precizeze doar o singură astfel de măsură, de exemplu, restituirea unui teren expropriat⁹, restituirea unei clădiri¹⁰, punerea în libertate a unei persoane¹¹,

³ A se vedea pct. 48 din hotărâre.

⁴ Pentru un exemplu vechi, a se vedea *Marckx împotriva Belgiei*, 13 iunie 1979, pct. 58, seria A nr. 31.

⁵ Pentru exemple mai vechi de reparație integrală, a se vedea *Neumeister împotriva Austriei* (art. 50), nr. 1936/63, pct. 40-41, 7 mai 1974, iar pentru reparație parțială, a se vedea *Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos* (art. 50), nr. 21363/93, 21364/93, 21427/93, pct. 16, 30 octombrie 1997.

⁶ A se vedea *Piersack împotriva Belgiei* (art. 50), hotărârea din 26 octombrie 1984, seria A, nr. 85, pct. 11-12. Curtea a reținut noțiunea mai largă de *restitutio in integrum*, care impune examinarea ipotetică a situației care ar fi existat dacă faptul ilicit nu ar fi fost comis. Concepția mai puțin strictă a noțiunii de restituire, care vizează restabilirea situației anterioare comiterii unui fapt ilicit, a fost eliminată [a se vedea comentariul privind art. 35 din proiectul de articole al Comisiei internaționale privind răspunderea statului pentru fapt internațional ilicit („proiectul de articole”), pct. 2]. Adăugăm că la pct. 19 din comentariul privind art. 36 din proiectul de articole se precizează: „deciziile organelor de protecție a drepturilor omului referitoare la despăgubiri se bazează pe principiile reparației în dreptul internațional general”. Prin urmare, Convenția ar trebui interpretată în lumina principiilor care decurg din proiectul de articole în materie de reparație, în special art. 34-37.

⁷ A se vedea *Lyons și alții împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 15227/03, CEDO 2003-IX.

⁸ A se vedea *Scozzari și Giunta împotriva Italiei* (MC), nr. 39221/98 și 41963/98, pct. 249, CEDO 2000-VIII; și *Christine Goodwin împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 28957/95, pct. 120, CEDO 2002-VI.

⁹ A se vedea *Papamichalopoulos și alții împotriva Greciei* (art. 50), nr. 14556/89, pct. 38, 31 octombrie 1995. Dispozitivul reiterează obligația inclusă în motivare. În lipsa restituirii, statul pârât trebuia să plătească o anumită sumă reclamanților. A se vedea, de asemenea, *Ramadhi și alții împotriva Albaniei*, nr. 38222/02, pct. 102, 13 noiembrie 2007.

¹⁰ A se vedea *Brumărescu împotriva României* (art. 41), nr. 28342/95, pct. 22, 23 ianuarie 2001; *Hirschhorn împotriva României*, nr. 29294/02, pct. 114, 26 iulie 2007; și *Katz împotriva României*, nr. 29739/03, pct. 42, 20 ianuarie 2009. În toate aceste cauze, dispozitivul reiterează obligația prevăzută în motivarea hotărârii în legătură cu art. 41. În lipsa restituirii, statul pârât trebuia să plătească o anumită sumă reclamanților.

¹¹ A se vedea *Assanidzé împotriva Georgiei* (MC), nr. 71503/01, pct. 203, CEDO 2004-II. Limbajul folosit este imperativ („statul pârât are obligația de a asigura [...] în cel mai scurt timp”), iar obligația formulată în legătură cu art. 41 este reluată la pct. 14 lit. a) din dispozitivul hotărârii. A se vedea, de asemenea, *Ilașcu împotriva Moldovei*

radierea tuturor consecințelor negative, anterioare sau viitoare, ale unei sancțiuni disciplinare¹², ridicarea măsurii arestării preventive și înlocuirea acesteia cu o altă măsură coercitivă rezonabilă și mai puțin severă, sau printr-o combinație de astfel de măsuri¹³, comutarea pedepsei închisorii pe viață cu pedeapsa închisorii cu durată maximă de 30 ani, compatibilă cu Convenția¹⁴, începerea unei noi anchete penale¹⁵ sau închiderea unei anchete în curs¹⁶, obținerea de garanții din partea autorităților libiene că reclamanții nu vor fi supuși unui tratament incompatibil cu art. 3 din Convenție sau nu vor fi repatriați în mod arbitrar¹⁷, precum și reîncadrarea unei persoane într-o funcție publică¹⁸.

5. Clauza de redeschidere a fost formulată pentru prima dată în contextul special al cauzelor îndreptate împotriva Turciei, care aveau ca obiect independența și imparțialitatea instanțelor de siguranță din țară. În temeiul art. 41 din Convenție, Curtea a declarat că „în principiu, reparația cea mai potrivită ar fi rejudecarea reclamantului în timp util de către o instanță independentă și imparțială”¹⁹. Aceasta este cunoscută sub denumirea de clauza *Gençel*. Curtea a adoptat o poziție similară din perspectiva art. 41 într-o cauză îndreptată împotriva Italiei, în care constatarea unei încălcări a garanțiilor de echitate ce decurg din art. 6 nu s-a datorat lipsei de independență sau de imparțialitate a instanțelor interne, ci încălcării dreptului reclamantului de a participa la procesul său²⁰. Ulterior, clauza de redeschidere a fost denumită clauza *Gençel-Somogyi*. Este important de reținut că, în ambele cauze, constatarea unei încălcări echivala în sine cu o reparație echitabilă suficientă pentru prejudiciul moral suferit de reclamant. Nu s-a menționat în dispozitiv nimic despre rejudecare sau despre redeschiderea cauzei.

6. În hotărârea *Öçalan împotriva Turciei*²¹, Marea Cameră a confirmat abordarea generală adoptată în jurisprudența sus-menționată, dar reținând termeni și norme diferite. Aceasta a considerat, în temeiul art. 46 din Convenție, că în cazul în care, la fel ca în prezenta cauză, o persoană a fost condamnată de o instanță care nu îndeplinea condițiile de independență și imparțialitate impuse de Convenție, „o rejudecare sau o redeschidere a procesului la cererea

---

și *Rusiei* (MC), nr. 48787/99, pct. 490, CEDO 2004-VII și pct. 22 din dispozitivul hotărârii, *Fatullayev împotriva Azerbaidjanului*, nr. 40984/07, pct. 177, 22 aprilie 2010 și pct. 6 din dispozitiv, și *Del Rio Prada împotriva Spaniei* (MC), nr. 42750/09, pct. 138, CEDO 2013 și pct. 3 din dispozitiv. În ultimele două cauze, decizia a fost pronunțată în temeiul art. 46.

¹² A se vedea *Maestri împotriva Italiei*, nr. 39748/98, pct. 47, 17 februarie 2004. În pofida limbajului folosit („este responsabilitatea statului pârât să aplice mijloacele adecvate pentru înlăturarea consecințelor prejudiciului legat de cariera persoanei”), în dispozitiv nu se face nicio precizare privind obligația impusă în motivarea hotărârii în temeiul art. 41.

¹³ A se vedea *Alexanian împotriva Rusiei*, nr. 46468/06, pct. 239, 22 decembrie 2008. Limbajul folosit este imperativ („are obligația”), iar obligația impusă în secțiunea dedicată motivării în temeiul art. 46 este reiterată la pct. 9 din dispozitivul hotărârii.

¹⁴ A se vedea *Scoppola împotriva Italiei* (nr. 2) (MC), nr. 10249/03, pct. 154, 17 septembrie 2009. Limbajul folosit este imperativ („este responsabilitatea statului pârât să se asigure că [...]”), iar obligația impusă în temeiul art. 46 este reiterată la pct. 6 lit. a) din dispozitivul hotărârii.

¹⁵ A se vedea *Abuyeva și alții împotriva Rusiei*, nr. 27065/05, pct. 243, 2 decembrie 2010. În pofida limbajului folosit („se consideră inevitabil faptul că [...] trebuie determinat [...]”), dispozitivul hotărârii nu se referă la obligația impusă în motivarea hotărârii în temeiul art. 46. A se vedea și *Benzer și alții împotriva Turciei*, nr. 23502/06, pct. 219, 12 noiembrie 2013.

¹⁶ A se vedea *Nihayet Arıcı și alții împotriva Turciei*, 24604/04 și 16855/05, pct. 176, 23 octombrie 2012. Limbajul este imperativ („trebuie să pună în aplicare [...] în cel mai scurt termen”), însă dispozitivul hotărârii nu menționează obligația impusă în motivarea hotărârii în temeiul art. 41.

¹⁷ A se vedea *Hirsi Jamaa și alții împotriva Italiei* (MC), nr. 27765/09, pct. 211, CEDO 2012-II. În pofida limbajului folosit („trebuie [...] să se întreprindă”), dispozitivul hotărârii nu menționează obligația impusă în motivarea hotărârii în temeiul art. 46.

¹⁸ A se vedea *Oleksandr Volkov împotriva Ucrainei*, nr. 21722/11, pct. 208, CEDO 2013-I. Limbajul folosit este imperativ („trebuie să asigure [...]” în cel mai scurt termen), iar obligația impusă în motivarea hotărârii în temeiul art. 41 și 46 este reiterată la pct. 9 din dispozitivul hotărârii. Însă Curtea nu a respectat această jurisprudență în hotărârea *Kulykov și alții împotriva Ucrainei*, nr. 5114/09 și alte 17, pct. 148 și 19 ianuarie 2017.

¹⁹ A se vedea *Gençel împotriva Turciei*, nr. 53431/99, pct. 27, 23 octombrie 2003.

²⁰ A se vedea *Somogyi împotriva Italiei*, nr. 67972/01, pct. 86, CEDO 2004-IV.

²¹ A se vedea *Öçalan împotriva Turciei* (MC), nr. 46221/99, pct. 210 *in fine*, CEDO 2005-IV.

părții interesate constituie, în principiu, un mijloc adecvat de reparare a încălcării constatate” (așa-numita clauză *Öçalan*)²². Totuși, aceasta a adăugat că măsurile reparatorii specifice care trebuie luate, după caz, de către un stat pârât, în vederea îndeplinirii obligațiilor care îi revin în temeiul art. 46 din Convenție, depind în mod necesar de circumstanțele specifice ale cauzei și trebuie să fie definite în lumina hotărârii Curții în cauza respectivă, ținând seama în mod corespunzător de jurisprudența Curții, citată anterior. În final, aceasta a declarat că o constatare a încălcării art. 3, 5 și 6 din Convenție constituie o reparație echitabilă suficientă pentru orice prejudiciu suferit eventual de reclamant²³.

7. În hotărârea sa *Verein gegen Tierfabriken VgT (nr. 2)*, Marea Cameră a prezentat în detaliu sensul clauzei *Öçalan*. Ideea centrală a acestei hotărâri este că redeschiderea procesului intern este un „mijloc preferat” pentru executarea corespunzătoare a hotărârilor Curții și ar trebui să fie în conformitate cu „concluziile și spiritul hotărârii Curții care urmează a fi executată”²⁴. Curtea a folosit competența sa inerentă (implicită) care îi permite să examineze măsurile luate de autoritățile interne ca urmare a primei hotărâri *Verein gegen Tierfabriken*, justificarea fiind aceea că, dacă nu ar fi fost în măsură să facă acest lucru, măsurile respective ar fi fost exceptate de la orice control în temeiul Convenției. Astfel, urmând raționamentul din hotărârea *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) (nr. 2)*, competența Curții include nu doar măsurile luate de autoritățile naționale în conflict cu clauza de redeschidere, ci și *a fortiori* neredeschiderea de către acestea a procesului penal²⁵.

b. Dezvoltarea altor măsuri individuale (pct. 8-18)

8. Jurisprudența Curții a evoluat rapid, incluzând alte subiecte și ramuri de drept, astfel încât competența Curții de a putea solicita o rejudecare sau redeschiderea procesului este în prezent consacrată. În plus, clauza redeschiderii a fost aplicată în urma constatării unei încălcări a art. 6 ca urmare a încălcării dreptului de acces la o instanță²⁶, a dreptului de a fi judecat de o instanță instituită de lege²⁷, a principiului imparțialității sau al independenței instanțelor²⁸, a dreptului

²² Această clauză se numește și clauza *Öçalan-Sejdovic* deoarece a fost confirmată și dezvoltată în hotărârea *Sejdovic împotriva Italiei* (MC), nr. 56581/00, pct. 86, CEDO 2006-II. A se vedea, de asemenea, *Abbasov împotriva Azerbaidjanului*, 24271/05, pct. 42, 17 ianuarie 2008; și *Laska și Lika împotriva Albaniei*, nr. 12315/04 și 17605/04, pct. 76, 20 aprilie 2010.

²³ În pofida intervenției Marii Camere în cauza *Öçalan împotriva Turciei* și, 2 ani mai târziu, în cauza *Sejdovic împotriva Italiei*, practica Curții a rămas nesigură, după cum reiese din faptul că mai multe Camere au reținut vechea clauză *Gençel*, după cum se va demonstra mai jos. Sporind și mai mult incertitudinea, însăși Marea Cameră a revenit la clauza *Gençel*, în temeiul art. 41 din Convenție, în hotărârea sa *Salduz împotriva Turciei* [(MC), nr. 36391/02, pct. 72, 27 noiembrie 2008], iar în hotărârea sa *Sakhnovski împotriva Rusiei* [(MC)], nr. 21272/03, pct. 112, 2 noiembrie 2010], a folosit clauza *Gençel*, dar a citat în mod incorect clauza anterioară *Öçalan*.

²⁴ A se vedea *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) împotriva Elveției (nr. 2)* (MC), nr. 32772/02, pct. 90, CEDO 2009.

²⁵ A se vedea, de asemenea, *Wasserman împotriva Rusiei (nr. 2)*, 21071/05, pct. 37, 10 aprilie 2008; și *Ivanțoc și alții împotriva Moldovei și Rusiei*, nr. 23687/05, pct. 86 și 95-96, 15 noiembrie 2011.

²⁶ În urma constatării încălcării dreptului de acces la o instanță, clauza *Öçalan-Sejdovic* a fost folosită în *Perlala împotriva Greciei*, nr. 17721/04, pct. 36, 22 februarie 2007; însă clauza *Gençel-Somogyi* este cea care a fost folosită în hotărârile *Kostadin Mihaylov împotriva Bulgariei*, nr. 17868/07, pct. 60, 27 martie 2008 și *Demerdžieva și alții împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 19315/06, pct. 34, 10 iunie 2010. Într-o cauză de același tip în care s-a solicitat anularea procesului, Curtea nu a dispus rejudecarea (*De la Fuente Ariza împotriva Spaniei*, nr. 3321/04, pct. 31, 8 noiembrie 2007).

²⁷ Clauza *Gençel-Somogyi* a fost folosită, *mutatis mutandis*, în *Claes și alții împotriva Belgiei*, nr. 46825/99, 47132/99, 47502/99, 49010/99, 49104/99, 49195/99 și 49716/99, pct. 53, 2 iunie 2005; *Lungoci împotriva României*, nr. 62710/00, 26 ianuarie 2006; și *Ilatovski împotriva Rusiei*, nr. 6945/04, pct. 49, 9 septembrie 2009 (citând în mod eronat hotărârea *Öçalan*).

²⁸ Cu excepția cauzelor împotriva Turciei având ca obiect instanțele de siguranță a statului, clauza *Öçalan-Sejdovic* se regăsește în cauzele având ca obiect condamnarea unor civili de către instanțe militare, ulterioare hotărârii de principiu *Ergin împotriva Turciei (nr. 6)*, nr. 47533/99, CEDO 2006, pct. 61. Cu toate acestea, în alte cauze similare, Curtea nu a aplicat clauza redeschiderii (a se vedea *Karatepe împotriva Turciei*, nr. 41551/98, pct. 37, 31 iulie 2007 și *Hüseysin Simsek împotriva Turciei*, nr. 68881/01, pct. 83, 20 mai 2008). În aceste cauze, reclamantul a beneficiat de măsura liberării condiționate înainte de pronunțarea hotărârii Curții. Cu toate acestea, nu se poate

de a fi implicat în proces²⁹, a dreptului de a adresa întrebări martorilor³⁰, a dreptului de a fi ascultat personal³¹, a dreptului de a fi informat în mod amănunțit asupra acuzației³², a dreptului de a dispune de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării sale³³, a principiului contradictorialității și celui al egalității armelor³⁴, a dreptului de a fi asistat de un apărător³⁵, a principiului unui proces echitabil, în special al interzicerii provocărilor din partea polițiștilor³⁶, și a dreptului la o hotărâre motivată³⁷.

Pe lângă cauzele având ca obiect art. 6, clauza a fost aplicată în cauze având ca obiect art. 2³⁸ și art. 7³⁹. În plus, aplicarea acesteia a fost extinsă asupra aspectelor civile, administrative și fiscale⁴⁰. Criteriile pentru aplicarea clauzei de redeschidere în alt domeniu decât materia penală nu sunt întotdeauna clare, întrucât Curtea a refuzat să o aplice deși reclamantul a solicitat în mod explicit acest lucru⁴¹. Prin urmare, reclamantii nu au avut decât să sesizeze din nou

---

considera că punerea în libertate a reclamantului justifica neaplicarea clauzei de redeschidere, deoarece Curtea a aplicat-o și în cauzele în care pedeapsa închisorii a fost suspendată (a se vedea *Kenar împotriva Turciei*, nr. 67215/01, pct. 50, 13 decembrie 2007; și *Zekeriya Sezer împotriva Turciei*, nr. 63306/00, pct. 32, 29 noiembrie 2007).

²⁹ În urma constatării încălcării dreptului de a participa la proces, clauza *Gençel-Somogyi* a fost aplicată în hotărârile *R.R. împotriva Italiei* (nr. 42191/02, pct. 76, 9 iunie 2005), fiind ulterior abandonată în favoarea clauzei *Öçalan-Sejdovic*, în hotărârile *Hu împotriva Italiei*, nr. 5941/04, pct. 71, 28 noiembrie 2006, *Csikos împotriva Ungariei*, nr. 37251/04, pct. 26, 5 decembrie 2006, *Kollcaku împotriva Italiei*, nr. 25701/03, pct. 81, 8 februarie 2007, *Pititto împotriva Italiei*, nr. 19321/03, pct. 79, 12 iunie 2007, *Kunov împotriva Bulgariei*, nr. 24379/02, pct. 59, 23 mai 2008, și *Gheorghe Găgă împotriva României*, nr. 1562/02, pct. 68, 25 martie 2008. Într-o cauză având același obiect, Curtea nu a formulat nicio clauză de redeschidere (*Da Luz Domingues Ferreira împotriva Belgiei*, nr. 50049/99, 24 mai 2007).

³⁰ În urma constatării încălcării dreptului de a întreba martorii, clauza *Öçalan* a fost aplicată în hotărârile *Bracci împotriva Italiei*, nr. 36822/02, pct. 75, 13 octombrie 2005, *Vaturi împotriva Franței*, nr. 75699/01, pct. 63, 13 aprilie 2006, *Zentar împotriva Franței*, nr. 17902/02, pct. 35, 13 aprilie 2006, *Balsán împotriva Republicii Cehe*, nr. 1993/02, pct. 40, 18 iulie 2006 (citând în mod eronat hotărârea *Somogyi*), *Reiner și alții împotriva României*, nr. 1505/02, pct. 93, 27 septembrie 2007 (citând în mod eronat hotărârea *Gençel*), însă clauza *Gençel* a fost aplicată în hotărârile *Majadallah împotriva Italiei*, nr. 62094/00, pct. 49, 19 octombrie 2006, *Popov împotriva Rusiei*, nr. 26853/04, pct. 263, 13 iulie 2006 (citând în mod eronat hotărârea *Öçalan*), *Sakhnovski împotriva Rusiei (MC)*, nr. 21272/03, pct. 112, 2 noiembrie 2010 (citând în mod eronat hotărârea *Öçalan*), și *Duško Ivanovski împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 10718/05, pct. 64, 24 aprilie 2014.

³¹ A se vedea *Spînu împotriva României*, nr. 32030/02, pct. 82, 29 aprilie 2008.

³² A se vedea *Miriaux împotriva Franței*, nr. 73529/01, pct. 42, 26 septembrie 2006, și *Drassich împotriva Italiei*, nr. 25575/04, pct. 46, 11 decembrie 2007.

³³ A se vedea *Mattei împotriva Franței*, nr. 34043/02, pct. 51, 19 decembrie 2006.

³⁴ A se vedea *Ünel împotriva Turciei*, nr. 35686/02, pct. 55, 27 mai 2008. Pe lângă neacordarea posibilității de a întreba martorii, reclamantul s-a plâns de lipsa accesului la anumite probe aflate la dosar, precum transcrierea înregistrărilor audio realizate în cursul detenției.

³⁵ Clauza *Öçalan-Sejdovic* a fost aplicată în hotărârile *Sannino împotriva Italiei*, nr. 30961/03, pct. 70, 27 aprilie 2006, *Kemal Kahraman și Ali Kahraman împotriva Turciei*, nr. 42104/02, pct. 44, 26 aprilie 2017, și *Sacettin Yildiz împotriva Turciei*, nr. 38419/02, pct. 55, 5 iunie 2007, dar clauza *Gençel-Somogyi* este cea aplicată în hotărârile *Salduz împotriva Turciei (MC)*, nr. 36391/02, pct. 72, 27 noiembrie 2008, și *Shulepov împotriva Rusiei*, nr. 15435/03, pct. 46, 26 iunie 2008.

³⁶ A se vedea *Malininas împotriva Lituaniei*, nr. 10071/04, pct. 43, 1 iulie 2008.

³⁷ A se vedea *Huseyn și alții împotriva Azerbaidjanului*, nr. 35485/05, 45553/05, 35680/05 și 36085/05, pct. 213 și 262, 26 iulie 2011.

³⁸ A se vedea *Abuyeva și alții*, citată anterior.

³⁹ A se vedea *Dragotniu și Militaru-Pidhorni împotriva României*, nr. 77193/01 și 77196/01, pct. 55, 24 mai 2007, având totodată ca obiect art. 408 din Codul de procedură penală.

⁴⁰ A se vedea *Yanakiev împotriva Bulgariei*, nr. 40476/98, pct. 90, 10 august 2006, *Paulik împotriva Slovaciei*, nr. 10699/05, pct. 72, 10 octombrie 2006, *Mehmet și Suna Yigit împotriva Turciei*, nr. 52658/99, pct. 47, 17 iulie 2007, *CF Mrebeti împotriva Georgiei*, nr. 38736/04, pct. 61, 31 iulie 2007, *Paykar Yev Haghtanak împotriva Armeniei*, nr. 21638/03, pct. 58, 20 decembrie 2007, *Cudak împotriva Lituaniei (MC)*, nr. 15869/02, pct. 79, 23 martie 2010, *Kostadin Mihailov împotriva Bulgariei*, nr. 17868/07, pct. 60, 27 martie 2008, *Vusic împotriva Croației*, nr. 48101/07, pct. 58, 1 iulie 2010, *Bulfracht Ltd împotriva Croației*, nr. 53261/08, pct. 46, 21 iunie 2011, și *Vojtěchová împotriva Slovaciei*, nr. 59102/08, pct. 27 și 48, 25 septembrie 2012.

⁴¹ *Freitag împotriva Germaniei*, nr. 71440/01, pct. 61, 19 iulie 2007, hotărâre în care se menționează hotărârea *Sejdovic*, citată anterior, pct. 119 și hotărârea *Monnat împotriva Elveției*, nr. 73604/01, pct. 84, CEDO 2006, în

Curtea în cadrul unui litigiu internațional costisitor și dificil, în cazurile în care statele pârâte nu respectaseră concluziile inițiale ale Curții.

9. Având în vedere aceste elemente, a afirma, așa cum o face majoritatea în prezenta hotărâre, că acestea sunt cazuri excepționale ar echivala cu a subestima în mod nejustificat jurisprudența bogată a Curții. În plus, majoritatea nu analizează în detaliu natura, domeniul de aplicare și efectele clauzei de redeschidere. Pct. 49-51 din hotărâre nu le examinează deloc, limitându-se la o privire de ansamblu repetitivă și parțială asupra jurisprudenței Curții.

10. În mod normal, Curtea declară că clauza de redeschidere intră în categoria „principiilor”, dar, uneori, o încadrează ca „normă”⁴², punând-o la egalitate cu principiile și normele de drept. Rejudecarea sau redeschiderea procesului sunt de asemenea menționate fără să li se atribuie calificativul de „principiu” sau „normă” deoarece acestea constituie „reparația cea mai adecvată în circumstanțele cauzei”⁴³.

11. Contrar primelor hotărâri, clauza *Öçalan* a fost aplicată în temeiul art. 41⁴⁴, iar clauza *Gençel* în temeiul art. 46⁴⁵. În cazuri mai rare, o clauză de redeschidere specifică a fost introdusă în dispozitivul hotărârii propriu-zise. De exemplu, în dispozitivul hotărârii *Lungoci*, Curtea a declarat că statul pârât trebuia să redeschidă procesul intern în termen de 6 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, dacă reclamanta solicita acest lucru⁴⁶. În dispozitivul hotărârii *Maksimov*, aceasta a declarat: „Statul pârât trebuie să ia toate măsurile pentru a redeschide procedura în casație prevăzută de legea provizorie”⁴⁷. În alte cauze, a impus în dispozitiv nu redeschiderea procedurii, ci producerea deja a efectului juridic considerat a fi „reparația cea mai adecvată”, ca de exemplu restabilirea integrală a reclamantei în calitate de proprietar al apartamentului în litigiu și anularea deciziei de evacuare îndreptate împotriva sa⁴⁸. În astfel de cauze, a impus, în temeiul art. 41, invalidarea deciziei de evacuare emise de instanțele interne, precum și acordarea de despăgubiri. Potrivit acesteia, dacă apartamentul nu mai era proprietatea statului sau a fost înstrăinat în alt mod, statul pârât trebuia să se asigure că reclamanta primea un „apartament echivalent”⁴⁹. În alte cauze, Curtea a declarat în dispozitivul hotărârii că, pe lângă reparația echitabilă acordată, hotărâre judecătorească internă trebuia să fie executată și să își producă efectele concrete⁵⁰.

12. În hotărârea *Laska și Lika*, Curtea a mers mai departe și a hotărât, în temeiul art. 46, că statul pârât avea obligația pozitivă „de a elimina, din ordinea sa juridică internă, orice eventual obstacol în calea unei reparări corespunzătoare a situației reclamantului [...] sau de a introduce

---

care Curtea a refuzat să anuleze interdicția de vânzare a reportajului în litigiu, măsură considerată contrară art. 10 din Convenție.

⁴² A se vedea *Yanakiev împotriva Bulgariei*, nr. 40476/98, pct. 90, 10 august 2006; *Lesjak împotriva Croației*, nr. 25904/06, pct. 54, 18 februarie 2010; *Putter împotriva Bulgariei*, nr. 38780/02, pct. 62, 2 decembrie 2010; și *Kardoš împotriva Croației*, nr. 25782/11, pct. 67, 26 aprilie 2016.

⁴³ A se vedea *Vojtěchová împotriva Slovaciei*, nr. 59102/08, pct. 27 și 48, 25 septembrie 2012; *Harabin împotriva Slovaciei*, nr. 58688/11, pct. 60 și 178, 20 noiembrie 2012; și *Zachar și Čierny împotriva Slovaciei*, nr. 29376/12 și 29384/12, pct. 85, 21 iulie 2015.

⁴⁴ A se vedea, de exemplu, cauza *Hu*, citată anterior, pct. 71, sau *Sacettin Yildiz*, citată anterior, pct. 55, și *Flueras împotriva României*, nr. 17520/04, 9 aprilie 2013 (citând în mod eronat hotărârea *Gençel*).

⁴⁵ A se vedea, de exemplu, *Karelin*, citată anterior, pct. 97, *Scoppola*, citată anterior, pct. 154, și *Oleksandr Volkov*, citată anterior, pct. 206.

⁴⁶ A se vedea *Lungoci împotriva României*, nr. 62710/00, 26 ianuarie 2006. La fel s-a întâmplat în *Ajdarić împotriva Croației*, nr. 20883/09, 13 decembrie 2011.

⁴⁷ A se vedea *Maksimov împotriva Azerbaidjanului*, nr. 38228/05, 8 octombrie 2009, și *Claes și alții*, citată anterior.

⁴⁸ A se vedea *Gladisheva împotriva Rusiei*, nr. 7097/10, pct. 106, 6 decembrie 2011; și *Anna Popova împotriva Rusiei*, nr. 59391/12, pct. 48, 4 octombrie 2016.

⁴⁹ A se vedea *Ponyayeva și alții împotriva Rusiei*, nr. 63508/11, pct. 66, 17 noiembrie 2016; *Alentseva împotriva Rusiei*, nr. 31788/06, pct. 86, 17 noiembrie 2016; și *Pchelintseva și alții împotriva Rusiei*, nr. 47724/07, pct. 110, 17 noiembrie 2016.

⁵⁰ *Gluhaković împotriva Croației*, nr. 21188/09, pct. 89, 12 aprilie 2011; *Plotnikov împotriva Rusiei*, nr. 43883/02, pct. 33, 24 februarie 2005; și *Makarova și alții împotriva Rusiei*, nr. 7023/03, pct. 37, 24 februarie 2005. Or, investită cu examinarea unei situații cât se poate de similare în cauza *OOO Rusatommet împotriva Rusiei*, nr. 61651/00, pct. 33, 14 iunie 2005, Curtea nu a procedat la fel.

o nouă cale de atac” pentru a permite redeschiderea procesului, în absența unei astfel de căi de atac în legislația națională⁵¹. Mai precis, nu s-a limitat la a reaminti că statele contractante sunt obligate să își organizeze sistemul judiciar în așa fel încât instanțele lor să poată îndeplini cerințele Convenției: dimpotrivă, a adăugat, într-un spirit inovator, că acest principiu se aplica totodată redeschiderii proceselor și revizuirii procesului reclamantilor. Însă această cerință nu a fost inclusă în dispozitiv, care menționează suma acordată cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul moral, fără să menționeze redeschiderea procesului⁵².

13. În hotărârea *M.S.S.*, având în vedere circumstanțele speciale ale cauzei și necesitatea urgentă de a pune capăt încălcărilor art. 13 și art. 3 din Convenție pe care le-a constatat, Curtea a hotărât că „Grecia are obligația de a proceda, într-un termen scurt, la o examinare a temeiniciei cererii de azil a reclamantului care să îndeplinească cerințele Convenției și de a se abține, până la finalizarea examinării, de la expulzarea reclamantului”⁵³. Cu toate acestea, niciuna dintre aceste măsuri individuale indicate în temeiul art. 46 nu se regăsește în dispozitivul hotărârii.

14. Jurisprudența fluctuează, de asemenea, în ceea ce privește cumularea reparației echitabile cu clauza de redeschidere. Deși nici în hotărârea *Gençel*, nici în hotărârea *Öçalan* nu s-a acordat o reparație echitabilă, Curtea dispune cumulativ reparația echitabilă și clauza de redeschidere într-o largă majoritate a cauzelor⁵⁴. Mai rar, aceasta respinge cererea de acordare a unei reparații echitabile având în vedere clauza de redeschidere⁵⁵ sau le dispune alternativ⁵⁶. Motivele care stau la baza unei astfel de alegeri nu sunt evidente.

15. Ocazional, Curtea se limitează la a menționa existența unui mecanism național de revizuire a hotărârilor interne, uneori în plus față de suma acordată cu titlu de reparație echitabilă⁵⁷, uneori în absența acesteia⁵⁸.

16. Pe scurt, Curtea poate impune măsuri individuale în funcție de una dintre următoarele trei categorii de soluții:

i. Obligații impuse în dispozitiv:

1. Obligația de a produce un efect real exact „în cel mai scurt termen” sau „de îndată” (soluția *Assanidzé*).
2. Obligația de a invalida o hotărâre judecătorească internă și de a produce un efect real exact considerat a fi „reparația cea mai adecvată” într-un anumit termen, de exemplu, 3 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii (soluția *Gladysheva*).
3. Obligația de a executa o hotărâre judecătorească internă și de a produce efectele sale concrete, fără a preciza un termen (soluția *Plotnikovy-Gluhaković*).

⁵¹ *Laska și Lika împotriva Albaniei*, nr. 12315/04 și 17605/04, pct. 76, 20 aprilie 2010. Sesizată asupra unei probleme sistemice similare în cauza *Karelin împotriva Rusiei*, nr. 926/08, 20 septembrie 2016, Curtea nu a urmat aceeași abordare.

⁵² Această cauză diferă de cauza *Klaus și Iuri Kiladzé împotriva Georgiei*, nr. 7975/06, pct. 85 și 90, 2 februarie 2010, care a stabilit despăgubirea ca alternativă la adoptarea unor măsuri generale. În hotărârile *Ûrper și alții împotriva Turciei*, nr. 14526/07, 14747/07, 15022/07, 15737/07, 36137/07, 47245/07, 50371/07, 50372/07 și 54637/07, pct. 52, 20 octombrie 2009, și *Gözel și Öser împotriva Turciei*, nr. 43453/04 și 31098/05, pct. 76, 6 iulie 2010, Curtea a dispus introducerea de măsuri legislative, respectiv de tip general, în plus față de despăgubire.

⁵³ *M.S.S. împotriva Belgiei și Greciei (MC)*, nr. 30696/09, pct. 402, CEDO 2011.

⁵⁴ Aceasta este poziția Curții însăși atunci când a făcut deosebirea între decizia privind fondul și decizia privind reparația echitabilă [*Barberà, Messegué și Jabardo împotriva Spaniei*, hotărârea din 13 iunie 1994, seria A nr. 285-C, pag. 56, pct. 15; și *Schuler-Zraggen împotriva Elveției (art. 50)*, nr. 14518/89, pct. 14 și 15, 31 ianuarie 1995]. În prezent, reparația echitabilă se acordă chiar și în cazul în care în dispozitivul hotărârii se prevede o clauză de redeschidere (*Lungoci*, citată anterior).

⁵⁵ *Bocos-Cuesta împotriva Țărilor de Jos*, nr. 54789/00, pct. 82, 10 noiembrie 2005; *Kaste și Mathisen împotriva Norvegiei*, nr. 18885/04 și 21166/04, pct. 61, 9 noiembrie 2006; *Vusic împotriva Croației*, nr. 48101/07, pct. 58, 1 iulie 2010; și *Bulfracht Ltd împotriva Croației*, nr. 53261/08, pct. 47, 21 iunie 2011.

⁵⁶ *Claes și alții*, citată anterior.

⁵⁷ *Taxquet împotriva Belgiei (MC)*, nr. 926/05, pct. 107, 16 noiembrie 2010; *Delespesse împotriva Belgiei*, nr. 12949/05, pct. 44, 27 martie 2008; *Nikolitsas împotriva Greciei*, nr. 63117/09, pct. 47, 3 iulie 2014; *Mitrov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 25703/11, pct. 64, 2 iunie 2016.

⁵⁸ *Dvorski împotriva Croației (MC)*, nr. 25703/11, pct. 117, 20 octombrie 2015.

ii. Obligații incluse numai în motivare:

1. Obligația de a pronunța „într-un termen scurt” o hotărâre judecătorească internă „care îndeplinește cerințele Convenției” și de a se abține de la orice acțiune până la adoptarea unei astfel de hotărâri (soluția *M.S.S.*)
2. Obligația luării măsurii individuale specifice care este „inevitabilă” și „trebuie să fie stabilită” în conformitate cu anumite cerințe din hotărârea Curții (soluția *Abuyeva*).
3. Obligația luării măsurii individuale specifice în combinație cu măsurile generale necesare pentru executarea acesteia, fără întârziere (soluția *Laska și Lika*).
4. Obligația luării măsurii individuale specifice care „constituie reparația cea mai adecvată în circumstanțele cauzei” (soluția *Vojtěchová*).
5. Obligația luării măsurii individuale specifice care „constituie în principiu reparația cea mai adecvată” (soluția *Gençel-Somogyi*).
6. Obligația luării, la cererea persoanei interesate, a măsurii individuale specifice care „reprezintă în principiu un mijloc adecvat de reparare a încălcării constatate” (soluția *Öçalan-Sejdovic*).

iii. Alte măsuri individuale incluse în motivare:

1. Obligația de a lua „toate măsurile posibile” (nespecificate) pentru a repara consecințele oricărui prejudiciu anterior sau viitor cauzat de încălcarea Convenției (soluția *Maestri*).
2. Obligația (de mijloace) de a lua „toate măsurile” pentru a obține o garanție din partea unui stat care nu este parte la Convenție (soluția *Hirsi*).
3. Posibilitatea (implicită) de a folosi căile de atac interne în revizuire menționate în motivare.

17. Având în vedere cele de mai sus, în temeiul practicii consacrate de mult timp a Curții reiese în mod incontestabil că obligațiile impuse în dispozitiv și cele enunțate doar în motivarea hotărârii au aceeași valoare juridică, deși sunt formulate diferit. Clauza de redeschidere este un mijloc preferat de executare a hotărârilor Curții, a cărui valoare juridică nu depinde de locul în care este inclusă această clauză – în motivarea sau în dispozitivul hotărârii. O concluzie diferită ar echivala cu afirmația că textul hotărârilor judecătorești este dictat de schimbări aleatorii de dispoziție, fie – chiar mai grav – de considerații politice. Alegerea formulării hotărârilor Curții nu depinde nici de gusturile autorului textului, nici de politicile camerei în funcție de necesitatea de a sublinia mai mult sau mai puțin măsura individuală în funcție de probabilitatea ca statul pârât să respecte sau nu măsura în discuție.

18. În concluzie, art. 46 din Convenție prevede, după caz, că hotărârile Curții trebuie să aibă efecte juridice individuale obligatorii în ordinea juridică internă a statului pârât, și permite în special posibilitatea de a dispune rejudecarea sau revizuirea, ori redeschiderea procedurii penale. Clauza *Öçalan* trebuie să fie interpretată în mod consecvent și uniform în raport cu jurisprudența Curții în evoluție. Astfel cum se va demonstra, varietatea de formulări constatate în jurisprudență nu ridică doar problema lizibilității hotărârii și, în consecință, a securității juridice: aceasta afectează negativ și executarea integrală și eficientă a hotărârilor Curții. Din păcate, prezenta hotărâre nu oferă în materie indicațiile atât de necesare cu privire la interpretarea clauzei *Öçalan* în lumina bogatei jurisprudențe a Curții cu privire la măsurile individuale de reparare a unei încălcări a Convenției și reafirmarea valorii juridice a acestora.

III. Dreptul la redeschiderea procesului penal în urma constatării de către Curte a unei încălcări (pct. 19-34)

a. Criteriul strict întemeiat pe Recomandarea (2000) 2 a Comitetului de Miniștri (pct. 19-27)

19. Majoritatea Marii Camere refuză dreptul la redeschiderea unui proces penal în urma constatării de către Curte a unei încălcări, deoarece „în comunitatea statelor contractante nu

există o abordare uniformă”. Examinând punerea în aplicare a Recomandării (2000) 2 privind revizuirea sau redeschiderea anumitor procese în ordinea juridică internă în urma hotărârilor Curții (denumită în continuare „Recomandarea”), aceasta concluzionează că „în majoritatea statelor respective, redeschiderea nu este o chestiune de drept și [...] trebuie să îndeplinească criteriile de admisibilitate”⁵⁹. În hotărârea sa de principiu din 27 mai 2009, Curtea Supremă, pronunțându-se cu o majoritate de două voturi pentru și unul împotriva, a interpretat, de asemenea, art. 449 alin. (1) lit. g) din Codul de procedură penală în lumina Recomandării (2000) 2 a Comitetului de Miniștri⁶⁰, reiterând conținutul său exact.

Întrucât majoritatea Marii Camere, la fel ca majoritatea Curții Supreme în hotărârea sa din 27 mai 2009, se bazează pe criteriile care decurg din Recomandarea (2000) 2 ca punct de plecare pentru raționamentul propriu, este necesar să se analizeze recomandarea respectivă și aplicarea acesteia de către părțile contractante la Convenție.

20. Recomandarea Comitetului de Miniștri prevede că „există circumstanțe excepționale, în care s-a dovedit că reexaminarea unei cauze sau redeschiderea unei proceduri era cea mai eficientă modalitate sau chiar singura modalitate de a realiza *restitutio in integrum*”. În plus, Comitetul de Miniștri încurajează statele părți la Convenție să prevadă redeschiderea procedurii interne în caz de încălcare materială sau procedurală a Convenției. În ambele cazuri, este necesar ca victima unei încălcări a drepturilor omului să fie lezată în continuare de consecințele negative foarte grave ale încălcării la data la care Curtea o constată și ca doar redeschiderea să permită înlăturarea consecințelor acesteia. În cazul în care Curtea a constatat un viciu sau o deficiență în procedură, redeschiderea cauzei depinde, de asemenea, de gravitatea viciului sau deficienței și de amploarea îndoielii care rezultă de aici la finalul procesului intern.

21. Diferența de regim dintre încălcarea materială și încălcarea procedurală a Convenției în scopul redeschiderii unei proceduri interne creează o incertitudine nedorită. Întrucât Curtea nu face întotdeauna distincție între încălcarea materială și încălcarea procedurală, preferând să constate o încălcare globală, criteriile de aplicat nu vor fi întotdeauna clare: se impune adoptarea unui criteriu de redeschidere mai strict în urma constatării unei încălcări procedurale sau a unui criteriu de redeschidere mai puțin strict în urma constatării unei încălcări materiale?

22. În plus, redeschiderea litigiului trebuie să fie aprobată numai dacă sunt îndeplinite două condiții cumulative: persistența unor consecințe negative foarte grave și imposibilitatea de a le repara prin intermediul unei reparații echitabile. Art. 4 § 2 din Protocolul nr. 7 nu conține niciuna dintre aceste condiții. Este dificil de înțeles de ce redeschiderea în urma constatării unei încălcări a Convenției printr-o hotărâre a Curții ar trebui să fie supusă unor condiții mai stricte decât cele prevăzute la art. 4 § 2 din Protocolul nr. 7 pentru orice altă procedură de redeschidere internă.

23. În plus, condiția potrivit căreia consecințele negative ale unei încălcări a Convenției „nu pot fi compensate prin reparația echitabilă și [...] nu pot fi schimbate decât prin reexaminare sau redeschidere” creează o legătură de subsidiaritate între redeschiderea procedurii interne și reparația echitabilă. Prin urmare, de îndată ce este posibil, trebuie să se acorde prioritate reparației echitabile față de redeschiderea procedurii interne. Această regulă de subsidiaritate a redeschiderii contrazice art. 41 din Convenție. Conform acestei dispoziții, statul pârât trebuie să facă tot ce poate pentru a acorda o reparație integrală (nu o „reparație parțială”) în caz de constatare a încălcării Convenției, de preferință prin intermediul *restitutio in integrum*, ceea ce implică înlăturarea consecințelor juridice și materiale ale faptului ilicit prin restabilirea situației care ar fi existat dacă acesta nu ar fi fost săvârșit și, în acest sens, redeschiderea procedurii interne care a cauzat faptul ilicit⁶¹. Despăgubirea poate fi, desigur, un supliment la restituire în

⁵⁹ A se vedea pct. 53 din hotărâre.

⁶⁰ A se vedea pct. 28 din hotărâre.

⁶¹ Legătura logică și ontologică dintre *restitutio in integrum* și redeschiderea procedurii penale a fost deja stabilită în hotărârea *Piersack împotriva Belgiei* (art. 50), citată anterior, pct. 11. Este remarcabil faptul că, în prezenta cauză, redeschiderea a condus la o pedeapsă identică cu cea aplicată inițial. Cu toate acestea, Curtea a hotărât că a doua procedură internă „a avut ca rezultat un rezultat cât se poate de apropiat de *restitutio in integrum* pe cât

cazul în care prejudiciul nu poate fi reparat de aceasta din urmă⁶², dar nu ar trebui să fie considerată o alternativă la restituire și cu atât mai puțin ca soluție preferabilă. Din punct de vedere al logicii, recomandarea inversează ordinea logică de preferință stabilită la art. 41 din Convenție. În analiza finală, dispozițiile foarte stricte ale recomandării nu sunt în conformitate cu principiile de drept internațional care spun că, în măsura posibilă, statul răspunzător pentru un fapt ilicit este obligat la restituire și că despăgubirea poate fi avută în vedere numai după ce se ajunge la concluzia că, dintr-un motiv sau altul, restituirea nu se poate realiza⁶³.

24. Mai rău, condițiile prevăzute în Recomandare sugerează că încălcările drepturilor omului pot fi „cumpărate”. Guvernele ar putea evita redeschiderea unui proces intern plătind despăgubirea pentru încălcarea Convenției stabilită printr-o hotărâre definitivă a Curții, indiferent de natura dreptului sau a libertății în litigiu care decurge din Convenție.

25. În plus, condiția de „persistență a prejudiciului” contrazice rațiunea de a fi a căii de atac extraordinare pentru redeschiderea procesului intern. În marea majoritate a statelor membre, redeschiderea unui litigiu este permisă chiar și în cazul în care pedeapsa a fost executată deja sau persoana condamnată a decedat deja.

26. În plus, condiția de „persistență a prejudiciului” este foarte restrictivă prin faptul că necesită „o legătură de cauzalitate directă între încălcarea constatată și consecințele grave pe care partea lezată continuă să le sufere”⁶⁴ și „consecințe negative foarte grave în urma pronunțării deciziei naționale”. Se poate pune la îndoială faptul că printre aceste „consecințe negative foarte grave” se numără menționarea unei condamnări în cazierul judiciar al persoanei respective⁶⁵, plata eșalonată a unei amenzi⁶⁶ sau impunerea de restrângeri în viața socială și profesională a persoanei condamnate prin aplicarea unei pedepse cu suspendare, a eliberării pe cauțiune sau eliberării condiționate. Atunci când încălcarea Convenției este săvârșită în cursul unei proceduri penale, aceasta poate influența condamnarea sau pedeapsa. Repunerea reclamantului în situația în care s-ar fi aflat dacă încălcarea nu s-ar fi comis poate justifica revizuirea condamnării dar și a pedepsei, sau doar a pedepsei, indiferent de gravitatea acesteia.

b. Largul consens european în ceea ce privește punerea în aplicare a Recomandării (pct. 28-34)

28. În marea majoritate a statelor membre, legislația internă prevede în mod explicit dreptul de a solicita revizuirea sau redeschiderea unui proces penal pe baza constatării, de către Curte, a unei încălcări sau pe baza unei hotărâri a unei instanțe internaționale, inclusiv Curtea⁶⁷. Acest lucru este valabil pentru art. 30a din Legea tranzitorie din Andorra privind procedurile judiciare și art. 19a din Legea justiției⁶⁸, art. 363 a – 363 c din Codul de procedură penală al Austriei⁶⁹, art. 442a și 442d din Codul de procedură penală al Belgiei și art. 116 din Legea din 5 februarie 2016⁷⁰, art. 327 alin. (1) lit. f) din Codul de procedură penală al Bosniei-Herțegovinei⁷¹, art.

---

permitea natura lucrurilor”, noul proces în fața curții cu jurați fiind încadrat de toate garanțiile prevăzute de Convenție.

⁶² În acest sens, a se vedea art. 34 din Proiectul de articole și comentariul conex, pct. 2.

⁶³ În acest sens exact, a se vedea comentariul la art. 35 din Proiectul de articole, pct. 3.

⁶⁴ A se vedea expunerea de motive a Recomandării.

⁶⁵ A se vedea pct. 16 din hotărâre.

⁶⁶ A se vedea pct. 17 din hotărâre.

⁶⁷ În sensul prezentei opinii, am consultat toate legislațiile statelor membre ale Consiliului Europei și am verificat informațiile prin intermediul „Compilație de contribuții scrise privind posibilitățile existente în ordinea juridică internă pentru reexaminarea sau redeschiderea cauzelor în urma hotărârilor Curții” din 31 martie 2016 (DH-GDR(2015)002REV), elaborat de Comitetul director pentru drepturile omului (CDDH) și de Comitetul de experți pentru reforma Curții (DH-GDR), precum și documentele aflate la dispoziția Marii Camere.

⁶⁸ Introduse prin Legea nr. 16/2014 din 27 iulie 2014, aceste dispoziții nu au fost încă aplicate.

⁶⁹ Este remarcabilă constatarea că, în hotărârea sa din 1 august 2007, Curtea Supremă a Austriei și-a extins competența în materie de redeschidere a proceselor penale. În această cauză, a aplicat în mod similar criteriile de admisibilitate prevăzute la art. 34 și art. 35 din Convenție.

⁷⁰ A se vedea, printre altele, Decizia P.08.05 F din 9 aprilie 2008 a Curții de Casație din Belgia.

⁷¹ În plus, autoritățile locale din Bosnia-Herțegovina prevăd la rândul lor dreptul la redeschidere atunci când Curtea constată o încălcare a drepturilor omului, iar hotărârea instanței interne este întemeiată pe această încălcare [Codul

422 alin. (1) 4) din Codul de procedură penală al Bulgariei, art. 502 din Codul de procedură penală al Croației⁷², art. 119 din Legea privind Curtea Constituțională a Cehiei⁷³, Legea nr. 23(I)/2015 din 25 februarie 2015 din Cipru⁷⁴, art. 457 alin. (1) lit. b) din Codul de procedură penală al Țărilor de Jos⁷⁵, art. 367 alin. (7) din Codul de procedură penală al Estoniei, art. 622-1 din Codul de procedură penală al Franței⁷⁶, art. 310 lit. e) din Codul de procedură penală al Georgiei⁷⁷, art. 359 alin. (6) din Codul de procedură penală al Germaniei⁷⁸, art. 525 alin. (1) lit. e) din Codul de procedură penală al Greciei⁷⁹, art. 416 alin. (1) lit. g) din Codul de procedură penală al Ungariei⁸⁰, art. 655 alin. 2 (5) din Legea privind procedura penală din Letonia⁸¹, art. 456 din Codul de procedură penală al Lituaniei⁸², art. 443 alin. (5) din Codul de procedură penală al Luxemburgului⁸³, art. 449 alin. (1) 6) din Legea privind procedura penală din Macedonia, art. 508 alin. (4) din Codul de procedură penală al Monte Carlo, art. 464 din Codul de procedură penală al Moldavei⁸⁴, art. 424 alin. (6) din Codul de procedură penală al Muntenegrului, art. 391 alin. (2) din Legea privind procedura penală din Norvegia⁸⁵, art. 540 alin. (3) din Codul de procedură penală al Poloniei⁸⁶, art. 449 alin. (1) lit. g) din Codul de procedură penală al Portugaliei, art. 465 din Codul de procedură penală al României⁸⁷, art. 200 din Codul de procedură penală al San Marino⁸⁸, art. 394 alin. (1)-(3) din Codul de procedură penală al Slovaciei⁸⁹, art. 954 alin. (3) din Codul de procedură penală al Spaniei⁹⁰, art. 122 din

---

de procedură penală al Federației Bosnia-Herțegovina, art. 343 alin. (1) lit. f) ; Codul de procedură penală al Republicii Serbia, art. 342 alin. (1) lit. đ) ; Codul de procedură penală al districtului Brčko, art. 327 alin. (1) lit. f)]. În urma hotărârii Curții în cauza *Maktouf și Damjanovic*, procesele penale în litigiu au fost redeschise.

⁷² A se vedea Decizia nr. U-III-3304/2011 din 23 ianuarie 2013 a Curții Constituționale a Croației, care stabilește criteriile pentru examinarea unei cereri de redeschidere a procesului, pe baza constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției.

⁷³ În Republica Cehă, redeschiderea procesului în urma unei hotărâri a Curții este posibilă în cazul în care Curtea Constituțională decide astfel. În temeiul art. 119 din Legea privind Curtea Constituțională (nr. 182/1993), persoana în cauză poate solicita redeschiderea procesului la Curtea Constituțională, în cazul în care Curtea a hotărât că drepturile sale au fost încălcate. Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 15.

⁷⁴ Curtea Supremă încă nu a fost sesizată pe baza acestei legi, care a fost adoptată în vederea punerii în conformitate cu două hotărâri ale Curții (*Kyprianou împotriva Ciprului și Panovitz împotriva Ciprului*).

⁷⁵ Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 67.

⁷⁶ Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 37-42.

⁷⁷ A se vedea procedura de redeschidere în cauza de principiu *Taktakishvili împotriva Georgiei (dec.)*, nr. 46055/06, 16 octombrie 2012 și *Sulkan Molashvili împotriva Georgiei (dec.)*, nr. 39726/04, 30 septembrie 2014.

⁷⁸ Nu există o prezumție legală a unei legături de cauzalitate între o încălcare a drepturilor procedurale fundamentale garantate de Convenție și o hotărâre definitivă (a se vedea hotărârea din 12 ianuarie 2000 a Curții Constituționale Federale); astfel, în cauza *Gäfgen*, Curtea de Apel Frankfurt a respins redeschiderea procesului pe motiv că, în opinia sa, încălcarea Convenției în faza de cercetare judecătorească nu a avut niciun efect asupra condamnării definitive pronunțate în hotărârea atacată, condamnarea fiind bazată pe declarația de recunoaștere a vinovăției pe care reclamantul a dat-o în faza de judecată (Curtea de Apel Frankfurt, decizia din 29 iunie 2012).

⁷⁹ Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea hotărârile nr. 1566/2010 și nr. 1613/2010 ale Curții Supreme a Greciei.

⁸⁰ A se vedea, de exemplu, hotărârile Curții Supreme a Ungariei prin care se dispune redeschiderea unor procese interne în cauzele *Vajnai împotriva Ungariei*, *Fratanolo împotriva Ungariei și Magyar împotriva Ungariei*.

⁸¹ Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 55-56.

⁸² Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 60.

⁸³ A se vedea, de exemplu, hotărârea din 9 iunie 2016 a Curții de Casație (n° 226/16 pên., n° 23742).

⁸⁴ Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 64.

⁸⁵ A se vedea, de exemplu, hotărârea din 7 septembrie 2016 a Curții Supreme în urma hotărârii *Kristiansen împotriva Norvegiei*.

⁸⁶ A se vedea rezoluția interpretativă adoptată de Curtea Supremă la 26 iunie 2014, precum și jurisprudența din compilația citată anterior, pag. 71-72.

⁸⁷ Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 80-82.

⁸⁸ Astfel cum a fost modificată prin Legea nr. 20 din 24 februarie 2000 și apoi prin Legea nr. 89 din 27 iunie 2003. Redeschiderea a fost dispusă doar o singură dată, în urma hotărârii *Tierce împotriva San Marino*.

⁸⁹ A se vedea, de exemplu, redeschiderea obținută în urma hotărârii *Zactar și Čierny (CM/ResDH(2016)294)*.

⁹⁰ Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 107, și în special hotărârea nr. 245/1991 a Curții Constituționale, pronunțată la 16 decembrie 1991 în urma hotărârii *Barberà, Messegué și Jabardo împotriva Spaniei*. A se vedea, de asemenea, acordul extrajudiciar din 21 octombrie 2014 adoptat de

Legea federală din 17 iunie 2005 privind Tribunalul Federal Elvețian⁹¹, art. 311 lit. f) din Codul de procedură penală al Turciei⁹² și art. 445 din Codul de procedură penală al Ucrainei⁹³.

În numai două state membre, Azerbaidjan⁹⁴ și Rusia⁹⁵, existența unor dispoziții care prevăd în mod expres redeschiderea procesului penal pe baza unei hotărâri a Curții nu conferă persoanei condamnate un drept individual la redeschidere.

29. În unele state membre, absența unor dispoziții care să permită în mod explicit redeschiderea unui proces penal pe baza unei hotărâri definitive a Curții este compensată printr-o interpretare dinamică a dispozițiilor generale din Codul de procedură penală sau din Legea de

---

Tribunalul Suprem, precum și hotărârea sa din 12 martie 2015 în urma hotărârii *Almenara Alvarez împotriva Spaniei*.

⁹¹ Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 116, în special hotărârea nr. 6S.362/2006 din 3 noiembrie 2006 a Tribunalului Federal Elvețian.

⁹² A se vedea, de exemplu, *Öçalan împotriva Turciei (dec.)*, nr. 5980/07, 6 iulie 2010 și *Erdemli împotriva Turciei (dec.)*, nr. 33412/03, 5 februarie 2004.

⁹³ A se vedea, de exemplu, *Yaremenko împotriva Ucrainei (nr. 2)*, nr. 66338/09, 30 aprilie 2015, precum și procedura de redeschidere în urma hotărârii *Zhyzitskyy împotriva Ucrainei*.

⁹⁴ Art. 456 din Codul de procedură penală al Republicii Azerbaidjan. Guvernul, din proprie inițiativă, poate să solicite redeschiderea procesului, plenul Curții Supreme fiind obligat să redeschidă litigiul în termen de 3 luni de la primirea copiei necesare a hotărârii definitive a Curții. Victima încălcării drepturilor omului nu are dreptul de a solicita redeschiderea.

⁹⁵ Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 86-87. În decizia sa nr. 21 din 27 iunie 2013, plenul Curții Supreme a subliniat că, la examinarea necesității de a revizui o hotărâre judecătorească, trebuie să se ia în considerare legătura de cauzalitate dintre încălcarea constatată a Convenției și persistența consecințelor negative ale acesteia. În decizia sa din 6 decembrie 2013, Curtea Constituțională a Rusiei a subliniat următoarele: „o instanță de drept comun nu poate refuza revizuirea unei hotărâri judecătorești rămasă definitivă în etapa de admisibilitate în urma unei hotărâri a Curții Europene a Drepturilor Omului.” Mai recent, în decizia sa din 14 ianuarie 2016, aceasta a declarat: „[i]n cazul în care Curtea constată că o încălcare a Convenției, în special din cauza lipsei de echitate a unei hotărâri penale definitive cauzate de o eroare gravă a unui magistrat care afectează hotărârea în fond și, prin urmare, în cazul în care este necesară revizuirea acestei hotărâri, președintele Curții Supreme este obligat să prezinte cererea [de revizuire] corespunzătoare”. Victima unei încălcări a drepturilor omului nu are dreptul de a solicita redeschiderea.

procedură în materie de revizuire. Este cazul următoarelor țări: Albania⁹⁶, Danemarca⁹⁷, Finlanda⁹⁸, Irlanda⁹⁹, Islanda¹⁰⁰, Italia¹⁰¹, Suedia¹⁰² și Regatul Unit¹⁰³.

În Malta, este posibilă redeschiderea procesului în temeiul art. 6 din Convenția europeană, care permite Curții Constituționale să execute orice hotărâre a Curții menționată într-o declarație a Guvernului Maltei în conformitate cu art. 46 din Convenție. În plus, prim-ministrul poate, din oficiu sau la cererea unei persoane condamnate „pe baza unui act de inculpare”, să sesizeze curtea de apel în materie penală. În această ipoteză, instanța respectivă poate examina cauza ca apel declarat de persoana condamnată și este posibil ca aceasta să ia în considerare orice constatare a Curții cu privire la o încălcare a Convenției dacă va declara că este necesară anularea condamnării și începerea unui proces nou. Cu toate acestea, niciunul dintre aceste două mecanisme (executarea de către Curtea Constituțională și sesizarea de către prim-ministru a curții de Apel în materie penală) nu a fost vreodată utilizat¹⁰⁴.

În Serbia, art. 473 din noul Cod de procedură penală ar putea permite redeschiderea unui proces penal pe baza unei hotărâri a Curții în cazul în care, în viitor, acest motiv va fi fost

---

⁹⁶ În Albania, Curtea Constituțională a recunoscut, pe baza unei interpretări a art. 10 și art. 450 din Codul de procedură penală, competența Curții Supreme de a dispune reexaminarea hotărârilor definitive pe baza concluziilor Curții. Cu privire la jurisprudența internă, a se vedea compilația sus-menționată, pag. 3-4.

⁹⁷ În temeiul art. 977 alin. (1) din Legea privind administrarea justiției din Danemarca, o persoană condamnată poate solicita redeschiderea procesului său penal în cazul în care, din circumstanțe speciale, devine evident că respectiva cauză nu a fost judecată corect. Într-adevăr, hotărârea *Jersild* a Curții a dus la redeschiderea procesului pe motiv că era vorba de o „circumstanță specială” [a se vedea Rezoluția DH (95) 212]. Practica este restrictivă, redeschiderea pe baza unor astfel de circumstanțe fiind dispusă într-o singură altă cauză.

⁹⁸ Cap. 31, art. 1 alin. (1) alin. (4) și art. 8 și 8a din Codul de procedură judiciară al Finlandei. Practica Curții Supreme diferă, dar decizia sa de principiu din 24 mai 2012 face trimitere la Recomandarea 2000 (2) (a se vedea compilația sus-menționată, pag. 27-29).

⁹⁹ În Irlanda, orice reclamant care a obținut constatarea încălcării art. 6 intră sub incidența dispozițiilor art. 2 din Legea din 1993 privind procedura penală, care permite oricărei persoane condamnate care invocă eroarea judiciară pe motivul unui fapt nou sau recent descoperit să solicite în fața *Court of Criminal Appeal* anularea condamnării sale. În plus, în urma hotărârii Curții în cauza *Quinn împotriva Irlandei*, *High Court* a anulat condamnarea pe această bază. Este singurul exemplu de acest tip.

¹⁰⁰ Se poate solicita redeschiderea dacă procesul este afectat de vicii materiale care afectează soluția litigiului. Criteriile pentru redeschiderea procesului penal sunt reglementate de Legea privind procedura penală (art. 211 și 215), în speță apariția unor elemente noi care ar fi fost considerate de mare importanță pentru soluția litigiului dacă ar fi fost disponibile înainte de pronunțarea hotărârii definitive. De exemplu, procesul intern a fost redeschis în urma hotărârii *Amarsson împotriva Islandei*.

¹⁰¹ În hotărârea sa nr. 113 din 4 aprilie 2011, Curtea Constituțională a Italiei a declarat că art. 630 din Codul de procedură penală era nelegitim în măsura în care acesta nu prevedea, printre cazurile de revizuire a unei hotărâri sau a unui decret, redeschiderea procesului penal în urma constatării unei încălcări a Convenției într-o hotărâre definitivă a Curții. Înainte de pronunțarea acestei hotărâri, Curtea Supremă admisesese deja revizuirea sau redeschiderea procesului penal în urma hotărârilor Curții, în speță în temeiul art. 670 din Codul de procedură penală. A se vedea, ca exemplu, hotărârile Curții de Casație nr. 2800/2006, în cauza *Dorigo*, și nr. 4463/2011, în cauza *Labita*, prima fiind anterioară intervenției Curții Constituționale, iar cea de-a doua fiind ulterioară acesteia.

¹⁰² În hotărârea sa din 13 iulie 2013, Curtea Supremă a Suediei a hotărât că redeschiderea putea fi acordată în anumite cazuri în temeiul art. 13 din Convenție și al legii de procedură suedeze, de exemplu în situații în care redeschiderea este considerată o măsură de reparație echitabilă mult mai potrivită decât celelalte măsuri disponibile, cu condiția ca încălcarea în cauză să fie gravă.

¹⁰³ În conformitate cu art. 13 din Legea din 1995 privind apelul în materie penală, Comisia de control a procedurilor penale (*Criminal Cases Review Commission*) sesizează curtea de apel în cazul în care consideră că „există o posibilitate reală ca respectiva condamnare să nu fie confirmată în cazul unei sesizări”. În urma hotărârii *Salduz*, criteriile de sesizare a Comisiei de control a procedurilor penale din Scoția au fost modificate [art. 194C (2) din Legea din 1995 privind procedura penală (Scoția), astfel cum a fost modificată].

¹⁰⁴ Cu toate acestea, în raportul său din 2008, CDDH include și Malta, Irlanda și Regatul Unit printre statele membre în care este posibilă redeschiderea unui proces penal (CDDH(2008)008 Add. I, § 8).

analizat ca „fapt nou” sau ca „probă nouă”, dar așa ceva nu s-a întâmplat încă¹⁰⁵. Caz valabil și pentru Armenia¹⁰⁶ și Slovenia¹⁰⁷.

30. În fine, Liechtenstein este singurul stat membru în care nu este posibilă redeschiderea sau revizuirea unei condamnări penale pe baza unei hotărâri a Curții. Absența acestui drept este justificată de noțiunile juridice de autoritate de lucru judecat și securitate juridică¹⁰⁸.

31. Redeschiderea este uneori supusă unor condiții specifice în conformitate cu criteriile stabilite în Recomandarea (2000) 2 a Comitetului de Miniștri [II (i) și (ii)]. În unele state membre este necesar ca persoana condamnată să continue să sufere consecințele negative ale încălcării constatate de Curte sau efectele condamnării sale (Belgia, Spania, Franța, Republica Moldova, Monaco, Portugalia¹⁰⁹, România, Federația Rusă¹¹⁰, San Marino, Slovacia și Suedia¹¹¹). În alte state membre nu există nicio condiție privind legătura de cauzalitate efectivă între încălcare și prejudiciul cauzat de hotărârea internă, fiind suficientă o posibilă legătură. De exemplu, în scopul redeschiderii, în unele state este necesar ca hotărârea internă în litigiu să fie „bazată” pe încălcarea constatată de Curte (Bosnia-Herțegovina, Germania și Muntenegru), ca încălcarea să fie de „o importanță esențială pentru litigiu” (Bulgaria) ori să existe supoziția că rejudecarea va conduce la o decizie diferită (Norvegia). Alte state par să aplice un criteriu mai puțin strict, care prevede doar că nu se poate exclude faptul că încălcarea a putut afecta fondul hotărârii interne într-un mod care cauzează prejudiciu persoanei respective (Austria) sau că o constatare a încălcării ar putea avea influență asupra soluției litigiului (Estonia). În ceea ce privește încălcările Convenției comise în contextul unui proces intern, redeschiderea în anumite state este permisă numai în cazul în care viciul de procedură ridică îndoieli cu privire la soluția procedurii respective (Belgia, Lituania, Norvegia și Polonia). În Regatul Unit, Comisia de control a procedurilor penale (*Criminal Cases Review Commission*) sesizează curtea de apel în cazul în care consideră că „există o posibilitate reală ca respectiva condamnare să nu fie confirmată în cazul unei sesizări” (respectiv, dacă există o posibilitate reală de anulare a condamnării de către curtea de apel). În Malta, dacă prim-ministrul sesizează curtea de apel în materie penală, această instanță poate dispune rejudecarea pe motiv că procedura a fost viciată de o neregulă sau de o eroare de interpretare ori aplicare a legii care ar fi putut afecta verdictul inițial „în cazul în care Curtea consideră că interesele justiției impun acest lucru”.

Legislația altor state membre impune ca efectele încălcării constatate să poată fi șterse numai prin revizuire sau redeschidere, oricare dintre aceste măsuri fiind necesare în acest scop, sau ca despăgubirea ori reparația echitabilă să nu poată repara situația (Andorra, Belgia, Elveția, Estonia, Franța, Italia, Lituania, Republica Moldova, Monaco, Norvegia, Portugalia¹¹², România, San Marino, Slovacia, Spania și Țările de Jos). În Muntenegru, este suficient ca

¹⁰⁵ În trecut, în baza vechiului Cod de procedură penală, au existat doar două cazuri de redeschidere a proceselor penale în urma hotărârilor Curții, și anume *Stanimirovic împotriva Serbiei* și *Hajnal împotriva Serbiei*.

¹⁰⁶ Art. 408 din Codul de procedură penală al Armeniei.

¹⁰⁷ Art. 416 din Codul de procedură penală al Sloveniei. Până de curând, nu a existat nicio practică în materie de redeschidere a proceselor penale în urma unei hotărâri a Curții (Compilație, citată anterior, pag. 96), dar a se vedea și decizia nr. U-I-223/09, Up-140/02 din 14 aprilie 2001 a Curții Constituționale a Sloveniei privind redeschiderea proceselor civile.

¹⁰⁸ Comitetul de experți pentru reforma Curții (DH-GDR): Prezentare generală a schimbului de opinii, care a avut loc cu ocazia celei de a 8-a reuniuni a DH-GDR, privind posibilitățile din ordinea juridică internă de reexaminare sau redeschidere a cauzelor în urma hotărârilor Curții, pag. 4, pct. 8. În urma hotărârii *Steck-Risch și alții împotriva Liechtensteinului*, nr. 63151/00, reclamantii au solicitat redeschiderea procesului intern. Instanțele naționale au respins cererea, ceea ce a dus la hotărârea *Steck-Risch împotriva Liechtensteinului (nr. 2)*. Această cerere a fost declarată inadmisibilă.

¹⁰⁹ A se vedea interpretarea dată de Curtea Supremă art. 449 alin. (1) lit. g) în hotărârea sa de principiu din 27 mai 2009.

¹¹⁰ Ca circumstanță care trebuie inclusă în examinarea necesității de revizuire a unei hotărâri, în conformitate cu Decizia nr. 21 din 27 iunie 2013 a Plenului Curții Supreme a Rusiei.

¹¹¹ Unul dintre motivele de redeschidere a hotărârii în jurisprudența suedeză este ca măsura să fie necesară pentru a pune capăt privării de libertate, similară unei încălcări a drepturilor individuale. A se vedea Decizia din 13 iulie 2013 a Curții Supreme.

¹¹² A se vedea hotărârea de principiu din 27 mai 2009 a Curții Supreme.

redeschiderea procesului să permită repararea încălcării constatate de Curte. În Suedia, conform jurisprudenței interne, redeschiderea poate fi dispusă în cazul în care este considerată a fi o măsură mai potrivită decât celelalte măsuri disponibile.

În unele state membre, legislația prevede că ambele tipuri de condiții (redeschiderea ca unică modalitate de a repara consecințele încălcării și persistența consecințelor negative ale încălcării) trebuie să fie îndeplinite cumulativ (Belgia, Franța, Republica Moldova, Monaco, Portugalia, România, San Marino, Spania și Slovacia).

32. În ceea ce privește tipul de încălcare constatată de Curte, marea majoritate a statelor membre nu fac distincție între cauzele în care procedura în litigiu este cea care a fost inechitabilă (încălcarea art. 6) și cauzele în care soluția procedurii sau decizia pe fond este cea care a fost contrară Convenției (de exemplu, contrară art. 10). Unele legislații abordează în mod explicit cele două tipuri de încălcări, în conformitate cu Recomandarea (2000) 2 a Comitetului de Miniștri (Belgia, Grecia, Norvegia, Polonia și Ungaria), dar numai trei dintre acestea prevăd un regim diferit în funcție de natura încălcării (Belgia, Norvegia și Polonia).

33. În unele țări, redeschiderea a avut loc într-adevăr. Acolo unde Curtea a constatat încălcări ale art. 6, aceasta a dus la anularea hotărârilor interne inițiale și la reexaminarea cauzei, și apoi la rectificarea viciilor constatate de Curte cu o soluție similară (condamnare) sau diferită (de exemplu, achitare). În aceste cauze, încălcările art. 6 erau diferite; printre acestea se numărau încălcări ale principiului securității juridice¹¹³, ale dreptului la o hotărâre motivată¹¹⁴, ale dreptului la un proces public și la examinarea probelor de către însăși instanța de judecată¹¹⁵, ale dreptului la apărare în raport cu art. 6 § 3 lit. d)¹¹⁶, ale dreptului la un proces echitabil în cazul provocării din partea polițiștilor¹¹⁷ și ale dreptului la prezumția de nevinovăție¹¹⁸.

În anumite sisteme judiciare precum cele din Armenia, Danemarca, Irlanda, Malta, San Marino și Serbia, absența sau raritatea unei practici judiciare în materie de redeschidere a proceselor penale pe baza hotărârilor Curții de constatare a încălcării Convenției este un semn de indiferență îngrijorătoare din partea instanțelor acestora față de hotărârile respective. Situația este și mai gravă în Rusia și Azerbaidjan, unde victimele încălcării drepturilor omului nici măcar nu au dreptul la redeschidere. Această situație contrastează cu atitudinea deschisă față de hotărârile Curții de care dau dovadă alte sisteme judiciare, precum cele din Albania, Austria, Belgia, Franța, Georgia, Grecia, Lituania și Moldova.

34. Pe scurt, există un consens european în favoarea dreptului individual la redeschiderea procesului penal pe baza constatării de către Curte a unei încălcări, de la această soluție făcând excepție doar trei state¹¹⁹. În plus, într-o minoritate restrânsă de state europene există prevederi că efectele încălcării constatate pot fi înlăturate doar prin redeschidere, iar într-o minoritate și mai mică există dispoziții că persoana condamnată trebuie să continue să sufere consecințele negative ale încălcării constatate de Curte. Doar nouă state impun ambele criterii de admisibilitate materiale.

Prin urmare, concluziile pe care majoritatea le-a desprins din dreptul comparat, prezentate la pct. 34-39 din hotărâre, nu reflectă situația reală. Metoda necorespunzătoare de analiză a dreptului comparat, adoptată de majoritate și bazată pe o abordare strict descriptivă, este criticabilă din două motive principale: în primul rând, nu definește suficient scopul comparației (de ce se face comparație, în ce scop?) și, prin urmare, nu reușește să identifice sursele adecvate și nivelul corect de comparație (ce trebuie comparat, cum se procedează?) Integralitatea

¹¹³ Redeschidere în urma hotărârii *Xheraj împotriva Albaniei*, 29 iulie 2008.

¹¹⁴ Redeschidere în urma hotărârii *Fraumens împotriva Franței*, 10 ianuarie 2013.

¹¹⁵ Redeschidere în urma hotărârilor *Popovici împotriva Moldovei*, 27 noiembrie 2007, și *Almenara Alvarez împotriva Spaniei*, 25 octombrie 2011.

¹¹⁶ Redeschidere în urma hotărârii *Taal împotriva Estoniei*, 22 noiembrie 2005.

¹¹⁷ Redeschidere în urma hotărârii *Lalas împotriva Lituaniei*, 1 martie 2011.

¹¹⁸ Redeschidere în urma hotărârii *A.P., M.P. și T.P. împotriva Elveției*, 29 august 1997.

¹¹⁹ Liechtenstein nu oferă nicio posibilitate de redeschidere a procesului penal în baza unei hotărâri a Curții, în timp ce Azerbaidjanul și Rusia prevăd o astfel de posibilitate, dar fără un drept individual la redeschiderea procesului pentru victima încălcării drepturilor omului.

comparației lasă de dorit, majoritatea optând pentru o abordare pur descriptivă și cantitativă în analiza sa privind elementele disponibile, fără să facă niciun fel de evaluare a diferențelor și a caracteristicilor sistemelor de drept național, în special a jurisprudenței instanțelor interne competente și a practicii altor autorități competente, politice și administrative. O metodologie de comparație atât de inadecvată poate conduce doar la o denaturare a consensului european.

Partea a doua (pct. 35-56)

IV. Aplicabilitatea art. 6 în cazul căilor de atac extraordinare în redeschiderea proceselor penale (pct. 35-44)

a. Reinterpretarea evolutivă dată de majoritate art. 6 din Convenție (pct. 35-39)

35. În conformitate cu opinia tradițională, potrivit căreia art. 6 § 1 nu garantează niciun drept la redeschiderea unui proces¹²⁰, poziția Curții este că aceea că nu are competență *ratione materiae* cu privire la capetele de cerere referitoare la redeschiderea unui proces penal pe motiv că acestea se raportează la un stadiu al procedurii în care nu se mai poate considera că împotriva persoanei inculpate s-a formulat o „acuzăție în materie penală”.

36. În 2015, Curtea a făcut un pas înainte în domeniul dreptului civil, recunoscând că art. 6 nu se aplică, în principiu, căilor de atac extraordinare pentru redeschiderea unui proces soluționat definitiv, cu excepția cazului în care natura, domeniul de aplicare și caracteristicile speciale ale acestui proces într-o ordine juridică nu pot să intre în sfera de aplicare a art. 6 § 1 și a garanțiilor de echitate a procesului pe care această dispoziție le acordă justițiabilului¹²¹. Această jurisprudență a Marii Camere a fost aplicată în același an, în 2015, într-o cauză penală¹²² la finalul căreia Curtea a hotărât că, prin excluderea din dosar, în urma hotărârii anterioare a Curții, a declarațiilor de recunoaștere a vinovăției date de reclamant în absența avocatului său și prin reexaminarea probelor rămase pentru a concluziona că respectiva condamnare a fost întemeiată, Curtea Supremă a efectuat o nouă analiză a cauzei. Aceasta a echivalat situația juridică a reclamantului cu cea în care s-a aflat reclamanta din cauza *Bochan* (nr. 2). Curtea a concluzionat, în acest sens, că art. 6 se aplica întrucât Curtea Supremă a efectuat o „reexaminare” a pretențiilor reclamantului, pe baza motivelor complet noi legate de interpretarea hotărârii pronunțate de Curte, deși aceasta a decis să nu modifice soluția litigiului. Prin urmare, procesul în litigiu avea ca obiect decizia privind acuzația în materie penală îndreptată împotriva reclamantului, în sensul art. 6 din Convenție. O astfel de reexaminare a reprezentat un fapt nou în cadrul unei cereri noi care ar putea fi depusă la Curte.

37. În conformitate cu prezenta hotărâre, art. 6 din Convenție este aplicabil căilor de atac extraordinare în redeschiderea unui proces penal în cazul în care instanța de apel este investită cu pronunțarea unei decizii privind o acuzație în materie penală¹²³. În final, această interpretare evolutivă a art. 6 echivalează căile de atac ordinare cu căile de atac extraordinare în redeschiderea procesului făcând din acestea din urmă o „continuare” a primelor¹²⁴. Pentru a fi destul de clar, aceasta este etapa finală a procesului de recunoaștere a aplicabilității depline a art. 6 în cazul căilor de atac extraordinare în redeschiderea proceselor penale, fiind totodată plusul de valoare al acestei hotărâri¹²⁵.

¹²⁰ A se vedea, printre altele, *Zawadzki împotriva Poloniei* (dec.), nr. 34158/96, 6 iulie 1999 și *Sablon împotriva Belgiei*, nr. 36445/97, pct. 86, 10 aprilie 2001.

¹²¹ *Bochan împotriva Ucrainei* (nr. 2) (MC), nr. 22251/08, pct. 50, 5 februarie 2015.

¹²² *Yaromenko împotriva Ucrainei* (nr. 2), citată anterior.

¹²³ A se vedea pct. 65 din hotărâre.

¹²⁴ A se vedea pct. 72 din hotărâre.

¹²⁵ Acest lucru este în conformitate cu poziția Comitetului de Miniștri din Rezoluția DH (2004) 31 în cauza *Sadak, Zana, Dogan și Dicle împotriva Turciei*, conform căreia statele trebuie să garanteze principiul prezumției de nevinovăție și principiile privind arestarea preventivă în cursul procedurii de redeschidere. Cu alte cuvinte, art. 5 și 6 din Convenție se aplică ulterior deciziei de redeschidere a procesului penal.

38. Această evoluție jurisprudențială curajoasă și laudabilă se cumulează cu nu mai puțin remarcabila recunoaștere a competenței Curții privind neexecutarea hotărârilor sale, și anume atunci când instanțele interne refuză redeschiderea procesului penal în urma constatării unei încălcări a Convenției. Din nou, Curtea și-a consolidat propria jurisprudență. Rolul atribuit Comitetului de Miniștri prin art. 46 § 2 din Convenție, care constă în supravegherea executării hotărârilor Curții, nu înseamnă că măsurile luate de statul pârât pentru a executa o hotărâre pronunțată de Curte nu pot ridica noi probleme în raport cu Convenția și că nu pot face astfel obiectul unei noi cereri care ar putea fi depusă la Curte¹²⁶.

39. Hotărârea *Emre (nr. 2)*¹²⁷ este punctul culminant al acestei jurisprudențe. În hotărârea *Emre*¹²⁸, Camera a criticat o măsură de expulzare pe o perioadă nedeterminată. În hotărârea *Emre (nr. 2)*, o altă Cameră a recunoscut competența Curții ca urmare a nerespectării hotărârilor sale, chiar dacă Tribunalul Federal Elvețian a aprobat cererea de redeschidere a procesului și a înlocuit măsura expulzării reclamantului de pe teritoriul elvețian pentru o perioadă nedeterminată cu expulzare pe o perioadă de 10 ani începând cu 2 iunie 2003. Aceasta a constatat încălcarea art. 8 coroborat cu art. 46, pe motiv că Tribunalul Federal a executat în mod eronat prima hotărâre a Curții în cauza *Emre*¹²⁹. În prezenta hotărâre, Marea Cameră conferă autoritatea sa activismului dovedit de cauza *Emre (nr. 2)* privind problema neexecutării sau a executării necorespunzătoare a hotărârilor Curții.

b. Interpretarea eronată a legislației portugheze de către majoritate (pct. 40-44)

40. Progresul laudabil înregistrat de majoritate cu privire la aplicabilitatea art. 6 din Convenție în cazul căilor de atac extraordinare în redeschiderea proceselor penale este cu atât mai important cu cât se bazează pe o interpretare eronată a legislației naționale. Majoritatea a interpretat eronat regimul portughez al căilor de atac extraordinare în redeschiderea proceselor penale pentru a ajunge la concluzia că o cale de atac extraordinară în redeschidere introdusă la Curtea Supremă în temeiul art. 449 din Codul de procedură penală soluționează „fondul unei acuzații în materie penală” și intră astfel în domeniul de aplicare al art. 6 din Convenție¹³⁰. Această interpretare eronată a legislației naționale face posibilă adaptarea convenabilă a prezentei cauze la extinderea, de către majoritate, a raționamentului din hotărârea *Bochan (nr. 2)* în domeniul penal, în măsura în care acesta impune ca o cale de atac extraordinară în redeschiderea procesului să fie „echivalentă, din punctul de vedere al naturii și sferei de aplicare ale acesteia, cu procedura de apel ordinară”¹³¹, astfel încât garanțiile prevăzute la art. 6 din Convenție să se aplice căilor de atac extraordinare respective.

41. Acest punct justifică o atenție sporită acordată caracterului complex al legislației naționale. Din punct de vedere juridic, este incorectă afirmația că, în legislația portugheză, calea de atac extraordinară în redeschiderea procesului penal „are caracteristici comune cu recursurile în casație”¹³². Într-adevăr, acestea diferă în ceea ce privește criteriile de admisibilitate, calitatea procesuală, termenele, formalitățile, instanța competentă, competențele instanței și garanțiile procedurale acordate apelantului, așa cum subliniază însuși Guvernul în mod corect¹³³. Căile de atac ordinare (*recursos ordinários*) și căile de atac extraordinare (*recursos extraordinários*) sunt reglementate, de titlurile I și, respectiv, II din Cartea IX din Codul de procedură penală. Există dispoziții comune aplicabile atât căilor de atac ordinare în fața curților de apel, cât și căilor de atac în fața Curții Supreme (art. 399–426-A), dar nu există nicio dispoziție comună aplicabilă atât căilor de atac ordinare, cât și căilor de atac extraordinare. Acestea sunt

¹²⁶ A se vedea, printre altele, *Mehemi împotriva Franței (nr. 2)*, nr. 53470/99, pct. 43, CEDO 2003-IV, și *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) împotriva Elveției (nr. 2) (MC)*, citată anterior, pct. 62.

¹²⁷ *Emre împotriva Elveției (nr. 2)*, nr. 5056/10, 11 octombrie 2011.

¹²⁸ *Emre împotriva Elveției*, nr. 42034/04, 22 mai 2008.

¹²⁹ *Emre împotriva Elveției (nr. 2)*, citată anterior, pct. 75.

¹³⁰ A se vedea pct. 70 din hotărâre.

¹³¹ A se vedea pct. 60 lit. b) din hotărâre.

¹³² A se vedea pct. 69 din hotărâre.

¹³³ A se vedea pct. 43 din hotărâre.

reglementate separat, în titluri diferite din cod. Art. 448 prevede aplicarea subsidiară a dispozițiilor privind căile de atac ordinare în privința căilor de atac în uniformizarea jurisprudenței, dar nu există nicio normă echivalentă pentru căile de atac în redeschiderea unui litigiu. Prin urmare, este incorectă afirmația că, în legislația portugheză, calea de atac extraordinară prevăzută la art. 449 din Codul de procedură penală reprezintă o „prelungire” a procedurii anterioare, încheiate prin hotărârea din 19 decembrie 2007¹³⁴. Curtea Supremă însăși a declarat constant că o cale de atac în revizuire nu reprezintă un „apel mascat” sau „un substitut pentru căile de atac ordinare” și că aceasta nu ar trebui să fie „permisivă până la punctul de a banaliza și, în consecință, subestima revizuirea” ca și cum ar fi o simplă extindere a procedurii anterioare¹³⁵.

42. În concluzie, Curtea Supremă nu este investită cu „pronunțarea unei decizii privind o acuzație în materie penală”¹³⁶ atunci când își exercită competențele pe care i le conferă art. 449 din Codul de procedură penală. În acest context, instanța examinează doar criteriile de admisibilitate a cererii de revizuire și, în cazul în care o aprobă, noua decizie privind acuzația în materie penală este încredințată unei alte instanțe, în conformitate cu art. 457¹³⁷.

43. Prin urmare, concluzia majorității, potrivit căreia „acest control [efectuat de Curtea Supremă] a vizat din nou temeinicia, în sensul art. 6 § 1 din Convenție, a acuzației penale îndreptate împotriva reclamantei”, extinde până la limitele sale conceptul autonom de „decizie privind o acuzație în materie penală”. Deși nimic nu împiedică Curtea să confere o semnificație autonomă acestei noțiuni în sensul aplicabilității art. 6 în cazul căilor de atac extraordinare în redeschiderea unui proces penal, aceasta nu ar trebui să se facă pe baza unei interpretări a dreptului intern care ar denatura calea de atac extraordinară în sensul pe care i-l dă Codul de procedură penală al Portugaliei.

44. Concluzia majorității este nu doar nefondată din punct de vedere juridic, ci în plus ridică o altă problemă gravă legată de epuizarea căilor de atac interne. Tăcerea majorității față de acest aspect face posibilă formularea concluziei foarte problematice că o cerere pentru redeschiderea unui proces sau utilizarea unei căi de atac similare trebuie, în principiu, să fie luată în considerare în sensul art. 35 § 1 din Convenție¹³⁸. Acesta ar fi un caz regretabil de evoluție jurisprudențială.

V. Aplicarea art. 6 în prezenta cauză (pct. 45-56)

a. Interpretarea de către Curtea Supremă a art. 449 alin. (1) lit. g) din Codul de procedură penală (pct. 45-50)

45. În hotărârea sa din 21 martie 2012, Curtea Supremă a concluzionat că respectiva condamnare a reclamantei nu era incompatibilă cu hotărârea *Moreira Ferreira* și a exclus din domeniul de aplicare al art. 449 alin. (1) lit. g) anumite încălcări procedurale, cum ar fi absența persoanei acuzate în cadrul procedurii, pe motiv că acestea nu erau suficient de grave pentru a considera condamnarea incompatibilă cu hotărârea *Moreira Ferreira*. Cu alte cuvinte, Curtea Supremă a urmat, în esență, poziția majorității în hotărârea sa din 27 mai 2009. Aceasta a adăugat că viciul de procedură constat de Curte în hotărârea sa din 5 iulie 2011 echivala cu o

¹³⁴ A se vedea pct. 72 din hotărâre.

¹³⁵ A se vedea, de exemplu, hotărârile Curții Supreme din 17 iunie 2015, procedura internă nr. 157/05.4JELSB-O.01, și din 26 martie 2014, procedura internă nr. 5918/06.4TDPRT.P1.

¹³⁶ A se vedea pct. 72 din hotărâre.

¹³⁷ Argumentația majorității de la pct. 69 și 72 este un exemplu tipic de raționament fără o bază sigură. În primul rând, majoritatea a interpretat competența Curții Supreme conferite de art. 449 alin. (1) lit. g) din Codul de procedură penală ca „dispunând” revizuirea, înainte de a recunoaște că decizia Curții Supreme a fost „susceptibilă de a fi decisivă” pentru temeinicia acuzației în materie penală și pentru a concluziona astfel că Curtea Supremă era „axată pe fond”.

¹³⁸ Afirmând acest lucru, majoritatea contrazice jurisprudența consacrată [*Jeronovics împotriva Letoniei*, (MC), nr. 44898/10, pct. 120, CEDO 2016].

nulitate iremediabilă (*nulidade insanável*), care nu putea, în sine și prin natura ei, să conducă la redeschiderea procesului în temeiul art. 449.

46. Această interpretare este problematică din trei motive. În primul rând, art. 449 alin. (1) lit. g) nu face nicio diferență între încălcarea materială și încălcarea procedurală. În al doilea rând, această interpretare restrictivă se abate de la o serie de hotărâri pronunțate anterior de Curtea Supremă pe baza aceluiași articol¹³⁹. În al treilea rând, argumentul nulității iremediabile este menit ca un obstacol juridic pentru executarea hotărârii Curții în ordinea juridică internă. Contraargumentul este evident: legislația națională nu se opune *restitutio in integrum* sub forma redeschiderii procesului intern¹⁴⁰.

47. Însă majoritatea Marii Camere admite că interpretarea de către Curtea Supremă a art. 449 alin. (1) lit. g) „nu pare arbitrară”¹⁴¹, pe motiv că aceasta se presupune că este în conformitate cu jurisprudența Curții, conform căreia Convenția nu garantează niciun drept la redeschiderea procesului¹⁴². S-a demonstrat mai sus că acest principiu nu corespunde imaginii complete a jurisprudenței Curții.

48. În plus, majoritatea constată că „în comunitatea statelor contractante nu există o abordare uniformă în ceea ce privește posibilitatea de a solicita redeschiderea unui proces soluționat definitiv”¹⁴³. Motivul invocat de aceasta, că „în majoritatea statelor respective, redeschiderea nu este de drept și trebuie să îndeplinească criteriile de admisibilitate”¹⁴⁴, este pur și simplu irelevant. Problema de aici nu are legătură cu caracterul automat sau nu al redeschiderii. În plus, redeschiderea nu este niciodată automată, după cum rezultă în mod concludent din analiza de drept comparat. Există întotdeauna criterii formale de admisibilitate, precum cele referitoare la calitatea procesuală. Dar nu asta este problema de interes. Ceea ce contează este dacă există sau nu criterii de admisibilitate materiale.

În mod similar, argumentul bazat pe „lipsa unei abordări uniforme în rândul statelor membre cu privire la modalitățile de funcționare ale mecanismelor de redeschidere existente”¹⁴⁵ nu este relevant pentru problema din prezenta cauză. Problema nu este aceea a „modalităților de funcționare ale mecanismelor de redeschidere existente”, ci aceea a existenței unor criterii de admisibilitate materiale care să confere instanței interne latitudine în examinarea cererilor de redeschidere a proceselor penale încheiate printr-o hotărâre definitivă, în urma constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției.

49. După cum s-a arătat mai sus, există un consens european evident în rândul statelor membre în favoarea unui drept individual la revizuirea procesului, inclusiv la redeschiderea procesului sau la o nouă hotărâre, în cazul în care Curtea constată o încălcare a Convenției. Doar un număr mic de state prevăd criterii de admisibilitate materiale pentru a stabili dacă redeschiderea trebuie să fie acordată pe baza unuia sau a altuia dintre cele două criterii stabilite de Comitetul de Miniștri (consecințele negative ale încălcării trebuie să persiste și acestea pot fi înlăturate numai prin redeschidere) și un număr și mai mic de state prevăd ambele criterii. Având în vedere acest consens european, nu putem decât să subscriem la opinia separată a judecătorului Curții Supreme, opinie anexată la hotărârea din 27 mai 2009 a Curții Supreme. Interpretarea sa dată obligației internaționale a Portugaliei de a redeschide procedura penală în urma constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției, Curtea Supremă neavând nicio

¹³⁹ A se vedea pct. 29 și 30 din hotărâre.

¹⁴⁰ Comentariu la art. 35 din Proiectul de articole, pct. 8: „restituirea nu este imposibilă numai din cauza unor dificultăți de ordin juridic sau practic, chiar dacă este posibil ca statul răspunzător să trebuiască să depună eforturi deosebite pentru a le depăși. În conformitate cu art. 32 [din Proiectul de articole], statul răspunzător nu se poate baza pe dispozițiile din legislația sa națională pentru a justifica neacordarea unei reparații integrale.”

¹⁴¹ Pct. 90 din hotărâre.

¹⁴² Majoritatea Marii Camere analizează propria jurisprudență a Curții fără a face deosebire între dreptul la redeschidere în general și dreptul la redeschidere în urma constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției.

¹⁴³ Pct. 53 din hotărâre.

¹⁴⁴ Pct. 53 din hotărâre.

¹⁴⁵ Pct. 91 din hotărâre.

marjă de apreciere, corespunde consensului european. Domnul judecător Maia Costa are într-adevăr dreptate.

50. Prin efectul combinat al unei aprecieri eronate a consensului european existent în materie de redeschidere a proceselor penale în urma constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției și a marjei de apreciere a autorităților din statul pârât în interpretarea hotărârilor Curții, majoritatea Marii Camere urmează o abordare minimalistă care subminează autoritatea Curții și este puțin probabil să ofere clarificări instanțelor interne. Este regretabilă alegerea unui criteriu deosebit de strict în lumina acestui consens european, care riscă să lărgescă marja de apreciere a statului dincolo de limitele sale. Fără nicio justificare, aceasta stabilește bara consensului la cel mai înalt nivel posibil al unei reglementări „uniforme”¹⁴⁶ a instituției reprezentate de calea de atac extraordinară în redeschiderea procesului penal. Modul contradictoriu în care majoritatea apreciază valoarea decisivă a consensului european și elementele obiective folosite pentru stabilirea acestuia sunt întinse până la limită aici, generând o considerabilă insecuritate juridică.

b. Interpretarea de către Curtea Supremă a hotărârii *Moreira Ferreira* (pct. 51-56)

51. În hotărârea sa din 21 martie 2012, Curtea Supremă a hotărât că Curtea a exclus de la bun început orice posibilitate ca decizia sa să genereze îndoieli serioase privind condamnarea, indiferent de pedeapsa aplicată efectiv. Aceasta a adăugat că, acordând reclamantei o sumă de bani cu titlu de reparație echitabilă, Curtea a oferit o reparație suficientă pentru încălcarea procedurală constatată. Parchetul de pe lângă Curtea Supremă a apărut poziția opusă, argumentând că hotărârea de condamnare a reclamantei putea ridica în mod legitim îndoieli serioase. Acesta a fost motivul pentru care a solicitat admiterea căii de atac extraordinare.

52. În prezenta cauză, refuzul Curții Supreme de a executa hotărârea Curții din 2011 nu aduce niciun element nou în aspectele de fapt sau de drept ale cauzei. Nu adaugă nimic la fondul acuzației în materie penală îndreptate inițial împotriva reclamantei. Curtea Supremă nu a prezentat niciun motiv relevant și suficient pentru concluzia că hotărârea din 19 decembrie 2007 a Curții de Apel Porto era compatibilă cu hotărârea Curții din 5 iulie 2011. Cu alte cuvinte, în hotărârea sa *Moreira Ferreira* (nr. 2), Marea Cameră a fost investită cu judecarea nu a unei noi acuzații în materie penală, ci a neexecutării pur și simple a hotărârii *Moreira Ferreira*.

53. Majoritatea Marii Camere concluzionează că interpretarea de către Curtea Supremă a hotărârii *Moreira Ferreira* nu a fost „arbitrară”¹⁴⁷. Subestimând la bază valoarea obligatorie a clauzei *Öçalan*, ceea ce nu este în concordanță cu istoricul acesteia, așa cum am demonstrat mai sus, majoritatea presupune că, în hotărârea *Moreira Ferreira*, camera a acordat statului pârât o „marjă de manevră extinsă”¹⁴⁸. Prin urmare, în opinia sa, interpretarea de către Curtea Supremă a hotărârii Camerei se circumscria „marjei de apreciere de care dispun autoritățile interne în interpretarea hotărârilor Curții”¹⁴⁹.

54. Acesta este cel mai regretabil motiv invocat de majoritate pe tot parcursul hotărârii, din rațiuni legate atât de legislația națională, cât și de dreptul conex Convenției. În acest punct, ar trebui remarcat faptul că majoritatea Marii Camere refuză să dea interpretarea corectă hotărârii *Moreira Ferreira*, deși aprobă hotărârea internă din 21 martie 2012 afirmând că aceasta nu denaturează sensul hotărârii anterioare din 5 iulie 2011 a Camerei. Așa cum Parchetul de pe lângă Curtea Supremă a subliniat cât se poate de just, interpretarea corectă a hotărârii *Moreira Ferreira* merge în sens invers.

¹⁴⁶ A se vedea pct. 53 și 91 din hotărâre.

¹⁴⁷ Pct. 96 din hotărâre.

¹⁴⁸ Pct. 93 din hotărâre.

¹⁴⁹ Pct. 95 și 98 din hotărâre. Aici s-ar putea discuta aplicabilitatea marjei de apreciere la redeschiderea unui proces penal, această chestiune fiind reglementată de o dispoziție de la care nu se poate face derogare (art. 3 din Protocolul nr. 7). În mod contradictoriu, această lipsă de latitudine în interpretarea art. 449 alin. (1) lit. g) a fost recunoscută, într-adevăr, de majoritatea Marii Camere (a se vedea pct. 69 din hotărâre).

În hotărârea *Moreira Ferreira*, Curtea a afirmat că problema răspunderii penale a reclamantei este importantă pentru soluționarea litigiului, astfel încât curtea de apel nu ar fi trebuit să ia o decizie fără să o fi ascultat în prealabil pe reclamantă cu privire la toate aspectele. Aceasta a constatat așadar că a existat un grav viciu de procedură de natură să influențeze soluția procesului penal al reclamantei, și anume gradul de imputabilitate a răspunderii penale în cazul reclamantei și pedeapsa aplicată¹⁵⁰, astfel încât clauza *Öçalan* ar fi trebuit să ducă la redeschiderea procesului respectiv.

În hotărârea sa din 5 iulie 2011, Curtea nu a verificat dacă existau sau nu îndoieli privind condamnarea și nu trebuia să facă așa ceva. Prin urmare, nu a exclus, de la bun început, orice posibilitate ca hotărârea atacată din 19 decembrie 2007 să ridice îndoieli serioase privind condamnarea. Atunci când a spus că nu poate „să speculeze cu privire la soluția la care ar fi ajuns curtea de apel dacă ar fi ascultat-o pe reclamantă în cadrul unei ședințe publice”, acest lucru nu trebuie considerat o confirmare a corectitudinii condamnării, ci o expresie a principiului subsidiarității. În consecință, refuzul Curții Supreme de a redeschide procesul reclamantei se bazează pe o interpretare *ultra vires*, nu teleologică, a hotărârii *Moreira Ferreira* care nu ia în considerare obiectul și scopul hotărârii, și anume „concluziile și spiritul hotărârii Curții care urmează a fi executată”¹⁵¹, ceea ce conferă caracter iluzoriu principiului *restitutio in integrum* și lipsește de sens dreptul reclamantei de a se prezenta în fața instanței responsabile să se pronunțe asupra unei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa, și anume Curtea de Apel Porto¹⁵².

În fine, această respingere de către Curtea Supremă nu se justifică nici măcar prin prisma criteriilor formulate în hotărârea sa de principiu din 27 mai 2009. La data pronunțării hotărârii Curții Supreme cu privire la cererea de revizuire formulată de reclamantă (21 martie 2012), consecințele hotărârii interne atacate din 19 decembrie 2007 (plata amenzii în mai multe tranșe și menționarea condamnării în cazierul judiciar al reclamantei¹⁵³) nu au fost înlăturate prin hotărârea pronunțată de Curte în cauza *Moreira Ferreira* și, prin urmare, reclamanta era încă afectată de consecințele negative ale hotărârii interne¹⁵⁴.

55. Nu există frustrare mai mare. Abordarea favorabilă drepturilor omului promisă de majoritate în etapa examinării admisibilității este împiedicată în etapa examinării fondului. Foarte ciudat, criteriul caracterului arbitrar este reținut în această etapă în aprecierea interpretării de către autoritățile interne a hotărârilor Curții și a interpretării de către acestea a legislației naționale¹⁵⁵. Majoritatea Marii Camere echivalează interpretarea de către autoritățile interne a hotărârilor Curții cu interpretarea de către acestea a legislației naționale, ca și cum hotărârile Curții și legislația națională ar fi de rang egal. Aceasta se bazează în întregime pe interpretarea de către instanța internă însăși a hotărârilor Curții, neacordându-i acesteia experiența necesară pentru interpretarea propriilor hotărâri. În practică, criteriul caracterului arbitrar este un cec în alb prezentat instanțelor interne, aprecierea de către majoritate a refuzului Curții Supreme limitându-se la verificarea oficială a faptului că Curtea Supremă a precizat „în

¹⁵⁰ A se vedea *Moreira Ferreira*, citată anterior, pct. 33.

¹⁵¹ *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) (nr. 2)*, citată anterior, pct. 90.

¹⁵² În această privință, trebuie reținut că, în hotărârea nr. 145/2015 citată anterior, Curtea Supremă a Spaniei a adoptat o poziție foarte diferită, mai favorabilă drepturilor omului, într-o serie de circumstanțe similare, dispunând redeschiderea unui proces intern în urma constatării, în hotărârea *Almenara Alvarez împotriva Spaniei*, a unei încălcări a art. 6 din Convenție pe motiv de neascultare în fața instanței de al doilea grad de jurisdicție care a condamnat-o pe reclamantă.

¹⁵³ Pct. 16 și 17 din hotărâre.

¹⁵⁴ Guvernul a susținut în fața Curții că redeschiderea procesului în prezenta cauză nu ar avea niciun efect practic în speță deoarece pedeapsa a fost executată deja și, prin urmare, a fost stinsă. Acest argument nu poate fi reținut. Art. 449 alin. (4) din Codul de procedură penală prevede în mod explicit redeschiderea, chiar și în cazul în care pedeapsa a fost deja executată integral. Guvernul a informat totodată Comitetul de Miniștri că a aprobat o propunere de reformă a Codului de procedură penală al Portugaliei pentru a remedia deficiențele de tipul celor constatate în hotărârea *Moreira Ferreira*. În realitate, această propunere nu a fost niciodată prezentată Parlamentului (a se vedea pct. 22 din hotărâre).

¹⁵⁵ A se vedea pct. 90 și 96 din hotărâre.

mod suficient motivele pe care se întemeiază”¹⁵⁶. Poziția majorității, care este de a renunța la orice examinare pe fond a interpretării de către Curtea Supremă a hotărârii *Moreira Ferreira*, implică faptul că Curtea renunță la propria sa jurisdicție de interpretare a hotărârilor sale, consacrată în prezent în mod explicit la art. 46 § 3 din Convenție. Cu alte cuvinte, această limitare autoimpusă a competențelor de interpretare ale Curții este contrară Convenției în sine și dorinței explicite a părților contractante, exprimate în cadrul reformei art. 46 § 3 din Convenție, realizată de Protocolul nr. 14.

56. Pronunțându-se astfel, majoritatea consideră Curtea ca fiind un simplu organ consultativ de pe lângă Curtea Supremă, care, în cele din urmă, va avea libertatea de a interpreta hotărârile Curții după cum îi convine din moment ce Curtea Supremă prezintă motivele pentru interpretare, indiferent de conținutul acesteia. Aplicând Curții propria jurisprudență, în special hotărârea pionier *Bentham împotriva Țărilor de Jos*,¹⁵⁷ se va impune concluzia că, în opinia majorității, Curtea nu este organ judiciar deoarece nici măcar nu are competența de a dispune o măsură individuală în vederea reparării unei încălcări a Convenției, cum ar fi redeschiderea unei proceduri interne, nici de a interpreta propria hotărâre atunci când se depune o nouă cerere deoarece decizia sa nu a fost respectată.

VI. Concluzie (pct. 57-60)

57. Hotărârile Curții nu sunt doar declarative. Jurisprudența din temeiul art. 46 din Convenție nu a rămas fosilizată în trecut: în prezent, aceasta prevede, după caz, că hotărârile respective trebuie să aibă efecte juridice individuale în ordinea juridică internă a statului pârât, iar Curtea, în special, trebuie să poată dispune revizuirea, rejudecarea sau redeschiderea procesului penal. Clauza *Öçalan* trebuie să fie interpretată în lumina acestei interpretări evolutive.

58. Formularea foarte strictă a Recomandării nr. R (2000) 2 a Comitetului de Miniștri este problematică în raport cu art. 4 § 2 din Protocolul nr. 7. În plus, nu doar rațiunea de a fi a instituției de redeschidere în materie penală, ci și rațiunea de a fi a principiilor dreptului internațional în materie de reparații necesită o interpretare mai generoasă a dreptului de redeschidere a procesului penal în urma constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției. Într-adevăr, această recomandare este pusă în aplicare într-un mod care depășește ceea ce se impune prin formularea sa. În prezent, există un consens european în favoarea dreptului individual la redeschidere în materie penală, pe baza constatării de către Curte a unei încălcări, fără a lăsa autorităților interne competente cea mai mică libertate de a nu lua în considerare această măsură pe baza unor criterii de admisibilitate materiale.

59. Având în vedere aceste elemente, art. 6 din Convenție este aplicabil căilor de atac extraordinare în redeschiderea proceselor penale. Întrucât interpretarea Convenției de către Curte este de natură autonomă, efortul laudabil al majorității de a recunoaște principiul aplicabilității art. 6 din Convenție în cazul căilor de atac extraordinare având ca obiect redeschiderea procesului penal nu sunt contracarate de faptul că acesta se bazează pe o interpretare greșită a legislației naționale.

60. Subestimând întinderea juridică a clauzei *Öçalan*, ceea ce nu este în concordanță cu istoricul acestei clauze, majoritatea presupune în mod greșit că, în 2011, camera ar fi acordat statului pârât „o marjă de manevră extinsă”. Ca și Parchetul de pe lângă Curtea Supremă, concluzionez că Curtea Supremă ar fi trebuit să redeschidă procesul reclamantei și că, prin refuzul său, nu a ținut seama de obiectul și scopul hotărârii *Moreira Ferreira*. Prin urmare, a fost încălcat art. 6.

---

¹⁵⁶ Pct. 98 din hotărâre.

¹⁵⁷ *Bentham împotriva Țărilor de Jos*, nr. 8848/80, pct. 40, 23 octombrie 1985, hotărâre în care Curtea a declarat: „competența de a decide este inerentă noțiunii înseși de «instanță» în sensul Convenției”.

OPINIA SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI KÜRIS, LA CARE SE ALĂTURĂ JUDECĂTORII SAJÓ, TSOTSORIA ȘI VEHABOVIĆ

(Traducere)

1. Nu am putut vota în favoarea constatării neîncălării art. 6 § 1 din Convenție (pct. 2 din dispozitivul hotărârii) din motive care corespund celor prezentate de domnul judecător Pinto de Albuquerque în opinia sa separată. Aș dori să subliniez importanța unei abordări mai nuanțate în ceea ce privește diferența dintre „dispozițiile” directe ale Curții de redeschidere a procesului, care se adresează efectiv autorităților judiciare interne, și sugestiilor sale mai puțin afirmative potrivit cărora redeschiderea ar fi modalitatea (cea mai) adecvată, sau chiar singura, de a repara încălcarea Convenției (a se vedea, de exemplu, pct. 2, 8, 18 și 57 din opinia domnului judecător Pinto de Albuquerque), sugestii care, nefiind echivalente unor „dispoziții” în adevăratul sens al cuvântului, obligă doar în mod indirect autoritățile judiciare interne să redeschidă procesul astfel încât să îndeplinească, în cele din urmă, cerințele Convenției. Totuși, această diferență dintre abordările noastre în ceea ce privește „dispozițiile” și „sugestiile” nu este cu adevărat relevantă în prezenta cauză. Chiar dacă „recomandările” Curții (oricât de numeroase și diverse ar fi ele) care vizează redeschiderea procesului sau aplicarea altor măsuri individuale *nu sunt toate* „dispoziții” directe, împărtășesc raționamentul general al domnului judecător Pinto de Albuquerque în ceea ce privește modul în care trebuie soluționată *această cauză deosebită*.

Cu toate acestea, în anumite aspecte, doresc să subliniez, sau uneori să completez, considerațiile prezentate de eminentul meu coleg. Este vorba despre aspecte pe care le voi prezenta în cadrul acestei opinii separate suplimentare, pe baza concluziei majorității (și, în cele din urmă, pentru a mă convinge) că art. 46 nu împiedică examinarea capătului de cerere formulat de reclamantă în raport cu încălcarea art. 6.

2. Limbajul folosit de Curte pe tot parcursul jurisprudenței sale în care „recomandă” statelor pârâte, după ce a constatat încălcarea art. 6, să procedeze la rejudecarea cauzei sau redeschiderea procesului este adesea prea ezitant și, prin urmare, inconsecvent, derutant și incompatibil cu fondul mesajului care urmează să fie adresat statelor în cauză.¹ Poziția Curții pe care o arată acest limbaj, sau pe care uneori o ascunde efectiv, poate fi totodată considerată ca fiind o sursă de confuzii, cel puțin în anumite cauze.

Prezenta hotărâre a făcut ca situația să fie nu mai puțin, ci poate chiar și *mai derutantă*.

3. Aceste incoerențe generale (care nu sunt atât de mari, așa că nu este necesar să se exagereze întinderea lor) din „recomandările” în discuție nu sunt totuși *fără obiect* în prezenta cauză. Într-adevăr, poziția Curții cu privire la redeschiderea procesului – examinată în hotărârea din 5 iulie 2011 – este *lipsită de ambiguitate*, sau mai degrabă *era* lipsită de ambiguitate până la adoptarea acestei hotărâri. Nu ar fi ușor, nici măcar posibil, să se deslușească ceva din pct. 41 din hotărârea Curții din 5 iulie 2011 care ar fi permis Curții Supreme a Portugaliei să renunțe la redeschiderea procesului reclamantei.

4. Ar fi trebuit Curtea să declare într-un mod mai explicit în 2011 că *era necesară* redeschiderea procesului reclamantei în speță? Retrospectiv, așa s-ar putea crede. O astfel de precizare ar fi scutit-o de grava jenă cauzată de această hotărâre.

5. În orice caz, chiar și în absența unei astfel de precizări, mesajul conținut de ultima teză de la pct. 41 din hotărârea Curții din 5 iulie 2011 a fost foarte clar. *Foarte* clar. Curtea a făcut referire la „*omisiunea audierii* reclamantei de către Curtea de Apel Porto” (sublinierea îmi aparține).

Cu alte cuvinte, Curtea a concluzionat că ceea ce Curtea de Apel Porto a oferit reclamantei *nu a fost o audiere* deoarece audierea necesită, ca o condiție minimă, *ascultarea* unei persoane acuzate de săvârșirea unei fapte penale.

---

¹ Așa cum reiese, printre altele, din „Compilație de contribuții scrise privind posibilitățile existente în ordinea juridică internă pentru reexaminarea sau redeschiderea cauzelor în urma hotărârilor Curții” din 31 martie 2016, elaborată de Comitetul Director pentru Drepturile Omului și de Comitetul de Experți privind reforma Curții, citată pe larg de domnul judecător Pinto de Albuquerque în opinia sa separată.

Reclamanta nu a fost ascultată. Procedura judiciară în discuție a fost *orice mai puțin o audiere*.

6. Această constatare fundamentală, în mod evident, nu poate și nu trebuie să fie umbrită de considerente cum ar fi „circumstanțele excepționale ale cauzei” (pct. 20, 93 și 94 din hotărâre).

Din păcate, a fost.

7. Mesajul nu poate și nici nu trebuie să fie camuflat – dar, din păcate, a fost – de afirmația Curții care s-a declarat „asigurată” de faptul că Curtea Supremă a statului pârât, Portugalia, nu a dat dovadă de arbitrariu în judecarea prezentei cauze întrucât, potrivit opiniei majorității, nu a existat o „deformare sau [...] denaturare [...] a hotărârii Curții” (a se vedea pct. 96 din hotărâre).

Însă așa s-a întâmplat.

8. Nu există nicio îndoială cu privire la faptul că Curtea Supremă a Portugaliei a fost îndreptățită să deducă din jurisprudența Curții, în ansamblul său, că este posibil ca rejudecarea sau redeschiderea procesului să nu fie întotdeauna indispensabilă. Curtea a confirmat ea însăși această interpretare a jurisprudenței sale recunoscând, în prezenta hotărâre, faptul că „o rejudecare sau redeschidere a procesului la cererea persoanei în cauză reprezintă «în principiu o modalitate adecvată de reparare a încălcării constatate»” și că „[statul are] o marjă de manevră extinsă în acest domeniu” (a se vedea pct. 92 și 93 din hotărâre). Însă Curtea Supremă a interpretat greșit *nu jurisprudența Curții în ansamblul său, ci hotărârea din 5 iulie 2011*, în special ultima teză de la pct. 41 (în contextul unei reprezentări mai generale a „recomandărilor” formulate în celelalte teze din acest alineat, în care Curtea citează jurisprudența sa anterioară și se referă la aceasta), concluzionând că rejudecarea sau redeschiderea procesului nu este necesară nu în general, *ci în prezenta cauză*.

9. Din punct de vedere al logicii, este o *eroare de inferență prin inducție*. Inferențele prin inducție, spre deosebire de inferențele prin deducție, nu sunt niciodată sigure: acestea sunt – în cel mai bun caz – doar probabilități și trebuie să fie susținute de probe sau argumente suplimentare.

Referitor la chestiunea examinată aici, rejudecarea sau redeschiderea procesului, în general, este posibil să nu fie necesare efectiv în fiecare caz.

Aceste soluții pot chiar – tot în general – să fie „excepționale”, ca să cităm Recomandarea nr. R (2000) 2 din 19 ianuarie 2000 (a se vedea pct. 32 din hotărâre).

Însă asta nu înseamnă că acestea vor fi de asemenea inutile *într-o cauză în care nu s-a desfășurat nicio audiere*.

10. Această eroare, oricât de banală ar fi, pare mai puțin vizibilă în motivarea Curții Supreme a Portugaliei deoarece aceasta a abordat doar în mod incidental jurisprudența Curții în mod explicit în ansamblul său. Curtea Supremă era preocupată în primul rând cu aplicarea legislației interne portugheze în ceea ce privește acordarea (sau nu) a rejudecării sau a redeschiderei procesului, mai degrabă decât să examineze în general ori să analizeze în detaliu jurisprudența Curții în care „se recomandă” mai mult sau mai puțin în mod vădit una dintre aceste soluții.²

Însă această eroare este vizibilă, palpabilă ba chiar *expusă* vizibil în prezenta hotărâre a Marii Camere. Într-adevăr, odată ce se admite că „rejudecarea sau redeschiderea procesului la cererea persoanei în cauză reprezintă «în principiu o modalitate adecvată de reparare a încălcării constatate»” și că „[statul are] o marjă de manevră extinsă în acest domeniu” (a se vedea pct. 92 și 93 din hotărâre), majoritatea concluzionează apoi că „[p]rin urmare, revizuirea procesului nu părea a fi singura modalitate de executare a *hotărârii Curții din 5 iulie 2011*” (a se vedea pct. 94; italicizele îmi aparțin).

² Nu doresc să intru aici într-o analiză a interpretării, de către Curtea Supremă, a dispozițiilor din legislația internă și nici a modului în care Curtea a apreciat această interpretare. Trebuie să spun totuși, chiar și în mod incidental, că sunt sceptic cu privire la concluzia că aceste dispoziții au făcut posibilă efectiv neredeschiderea procesului. În opinia mea, aceste dispoziții, coroborate cu hotărârea Curții din 5 iulie 2011 [în special pct. 41] și cu Recomandarea nr. R (2000) 2 (precum și expunerea de motive a acesteia, în care se pune un accent puternic pe principiul egalității armelor; a se vedea pct. 33 din hotărâre) impuneau redeschiderea.

„Prin urmare”?

Aceasta este o inducție *prin excelență*, în manifestarea cea mai perversă și cea mai viciată.

11. Majoritatea face mare caz de cuvintele „în principiu” și „cu toate acestea” utilizate la pct. 41 din hotărârea Curții din 5 iulie 2011 (a se vedea pct. 92 din hotărâre).

Asta nu se dovedește mare lucru, ba chiar nimic, și nu doar din cauză că aceste cuvinte, contrar ultimei teze a acestui alineat, care se referă efectiv la situația examinată aici, au fost importate – așa cum procedează Curtea de obicei în jurisprudența sa – din jurisprudența anterioară în respectiva hotărâre, fără să fi fost „adaptate” la circumstanțele prezentei cauze.

Nu ar fi posibil dezacordul cu majoritatea atunci când aceasta afirmă că „utilizarea expresiei «în principiu» a relativizat întinderea recomandării, dând de înțeles că, în anumite situații, rejudecarea sau redeschiderea procesului nu vor părea modalități adecvate” (*ibid.*). Majoritatea dovedește în vreun fel că *tocmai această recomandare nu trebuia să fie respectată în situația reclamantei?*

Din păcate, nu.

12. Este deosebit de tulburător să se identifice erori logice („ilogice” nu ar fi oare un termen mai bun?) atât de pronunțate în raționamentul explicit al Marii Camere. Însă cititorul este obligat să citească ce este scris, chiar dacă ce este scris sfidează legile logicii. Aceste ilogisme sunt acum gravate în dreptul Convenției, astfel cum este interpretat și aplicat de către Curte.

13. Art. 6 § 1 prevede în mod explicit că orice cauză trebuie să fie judecată „în mod echitabil [și] în mod public”, ceea ce constituie însăși esența dreptului la un proces echitabil.

Ascultarea este necesară, nimic mai puțin.

Ar mai putea fi vorba de fotbal dacă nu ar exista niciun balon pe teren?

Ar mai putea fi vorba de o competiție de înot dacă nu ar exista apă în piscină?

Pentru ca un proces să fie „echitabil” (sau „inechitabil”), *este necesar mai întâi ca persoana acuzată să fie audiată efectiv.*

Un zero, un vid, un neant, ceva ce nu a avut niciodată loc, nu a existat niciodată și continuă să nu existe nu poate fi „echitabil” sau „inechitabil”.

În hotărârea sa din 5 iulie 2011, Curtea a constatat ea însăși că nu a existat *niciun fel de audiere* în prezenta cauză. Nu rămâne așadar nimic ce ar putea fi considerat „echitabil”.

De asemenea, nimic ce ar putea fi compatibil cu art. 6 § 1 – nu numai sub aspect procedural (la care Curtea Supremă a Portugaliei a limitat deformarea și denaturarea sa a hotărârii Curții din 5 iulie 2011), ci și, mai presus de toate, (!) sub aspect *material*.

14. S-a schimbat ceva la acest aspect de la 5 iulie 2011 – în drept sau în realitate?

Nu chiar. *La momentul respectiv* nu a existat nicio audiere, și *nici ulterior* – în cadrul *aceleiași* cauze penale.

În urmă cu 6 ani, faptul de a nu desfășura o audiere într-o cauză penală a fost în unanimitate declarat de Curte ca fiind contrar art. 6 § 1. În prezent, lipsa *continuuă* a unei audieri în *aceeași* cauză penală nu este considerată a fi contrară art. 6 § 1.

15. Curtea Supremă a Portugaliei și majoritatea Marii Camere pur și simplu (!) au trecut cu vederea „*omisiunea audierii reclamantei*” în cadrul prezentei cauze penale. Dacă – așa cum majoritatea acceptă cu atât de puține rezerve – statul pârât, Portugalia, beneficia într-adevăr, nu în general, ci și *în cazul particular al prezentei cauze*, de o „marjă de manevră extinsă” pentru a „repara încălcarea” constatată de Curte în hotărârea sa din 5 iulie 2011, ar fi fost deosebit de satisfăcător ca majoritatea să prezinte, din această „marjă de manevră” ce oferă o alegere atât de „extinsă”, unul sau două exemple care nu ar fi condus la „omisiunea audierii reclamantei”, în special după ce a declarat că redeschiderea procesului – în cadrul căreia persoana acuzată ar fi fost probabil „ascultată” – ar fi fost „opțiunea cea mai dezirabilă” (*ibid.*).

Însă în hotărâre nu există *niciun* exemplu de acest fel.

Acest lucru nu este surprinzător.

Hotărârea nu prezintă niciunul deoarece, din punct de vedere al principiilor, niciun astfel de exemplu nu *poate* fi formulat în mod satisfăcător.

Și niciun astfel de exemplu nu poate fi formulat în mod satisfăcător deoarece „omisiunea audierii” nu se poate repara decât *prin acordarea unei audieri* (în cele din urmă!) persoanei care a fost privată de aceasta.

16. Așadar, ce anume i-a permis majorității să se declare „mulțumită” de tratamentul acordat cauzei de către Curtea Supremă a Portugaliei? *Deci ce anume a fost*, având în vedere că acest tratament a constat în esență în ignorarea constatării explicite a Curții, potrivit căreia reclamanta a fost privată de o audiere în cadrul procesului său penal, ceea ce echivala efectiv cu o *denaturare* a hotărârii Curții din 5 iulie 2011?

17. Răspunsul dat de majoritate este derutant. Aceasta s-a declarat convinsă că „interpretarea dată de Curtea Supremă hotărârii Curții din 2011 [nu] a fost, *în ansamblu*, rezultatul unei vădite erori de fapt sau de drept care a condus la o «denegare de dreptate»” (a se vedea pct. 97 din hotărâre; italicizele îmi aparțin).

În termeni mai duri, de acum înainte, o procedură care duce la condamnarea unei persoane poate fi justificată în raport cu art. 6 „în ansamblu”, *chiar dacă în acest „ansamblu” nu există nicio audiere*. O condamnare fără audiere ar fi acceptabilă din punctul de vedere al Convenției! Pentru Curte, condamnarea unei persoane într-un proces penal fără desfășurarea unei audieri *nu constituie o denegare de dreptate!*

Deci ce anume constituie o astfel de denegare?

Să continuăm: *în prezent*, dreptatea poate fi înfăptuită într-un proces penal în absența audierii.

Pun această întrebare doar de formă: care ar fi *valoarea* acestei dreptăți?

18. În opinia reclamantei din prezenta cauză, iată ce sens are prezenta hotărâre: i) a fost lipsită de audiere în cadrul procesului său penal; ii) Curtea a hotărât că acest lucru nu a fost în conformitate cu Convenția; iii) ulterior, audierea i-a fost refuzată din nou; iv) Curtea hotărăște că, *în prezent*, omisiunea audierii este în conformitate cu Convenția.

19. Se pare că majoritatea Marii Camere consideră că audierea, pe care reclamanta nu a obținut-o niciodată, *oricum nu a fost necesară*. În consecință, se menține condamnarea reclamantei, chiar dacă aceasta a fost dispusă în afara procedurii de audiere. Potrivit Curții Supreme a Portugaliei, „condamnarea nu este incompatibilă cu decizia cu caracter obligatoriu a CEDO, iar corectitudinea acesteia nu este umbrită de nicio îndoială serioasă” (a se vedea pct. 26 din hotărâre), iar „Curtea Europeană” a confirmat această apreciere extrem de eronată, deși anterior concluzionase că respectiva condamnare fusese pronunțată în afara unei proceduri de audiere.

Oare asta înseamnă că – chiar și în mod indirect și implicit – reprezintă o infirmare retroactivă a hotărârii Camerei din 5 iulie 2011 – după ani de zile? O infirmare virtuală, prin care ceva considerat anterior ca fiind un viciu *de fond* fundamental și esențial al procesului judiciar examinat aici a fost retrogradat într-un viciu *de formă* minor și ne semnificativ.

20. Curtea Supremă a Portugaliei a declarat în mod eronat că „CEDO a exclus de la început faptul că decizia sa ar putea da naștere unor îndoieli serioase cu privire la condamnare, indiferent de pedeapsa care a fost aplicată efectiv” (a se vedea pct. 26 din hotărâre).

Însă decizia sa *într-adevăr* ridică îndoieli – și încă unele serioase! – atunci, dar și acum, chiar dacă aceste îndoieli *puteau* fi înlăturate acordându-i reclamantei o audiere. (Eu însumi aș fi fost dispus să accept că acestea ar fi fost *înlăturate* dacă reclamanta ar fi fost ascultată în cadrul procesului său penal). Cu toate acestea, îndoielile nu au fost înlăturate de hotărâre, care, în plus, a fost adoptată cu o mică majoritate (9 voturi pentru și 8 voturi împotriva, iar unul dintre judecătorii care a votat efectiv *pentru* dispozitivul hotărârii din 5 iulie 2011 face parte din majoritate, iar alți doi din minoritate).

21. Mai mult, hotărârea nu doar că nu a clarificat deloc jurisprudența Curții cu privire la rejudecare sau redeschiderea procedurilor în urma constatării de către Curte a unei încălcări a art. 6, ci a și generat îndoieli *noi*. Voi cita doar câteva în cele ce urmează (unul în raport cu condamnarea reclamantei, celălalt ipotetic, iar ultimul cu caracter mai general):

22. În ceea ce privește situația reclamantei, există o îndoială cu privire la legitimitatea (în sens mai larg, nu juridic, care se suprapune și uneori se opune legalității formale) a condamnării sale în absența unei audieri, la care se adaugă și o denegare explicită de audiere. Poate această condamnare să fie considerată ca fiind conformă cu criteriile prevăzute la art. 6 § 1, în care se subliniază obligația de a fi „audiat”?

Curtea consideră că poate. Cu toate acestea, putem, și probabil trebuie, să ne punem următoarea întrebare: cât de *legitimă* este această concluzie în raport (nu doar) cu dreptul, ci (și) cu justiția fundamentală, pentru care dreptul nu este (sau nu ar trebui să fie) decât un mijloc pentru un scop, nu un scop în sine?

23. Îndoiala ipotetică este următoarea: în cazul în care același reclamant se află într-un moment oarecare într-o situație similară cu cea examinată de Tribunalul Matosinhos și Curtea de Apel Porto, pot aceste instanțe să se dispenseze *încă o dată* de o audiere și să o condamne pe această persoană?

Mă tem că Curtea a hotărât că pot face asta. Sau, mai bine zis, că nu putea face asta înainte de adoptarea prezentei hotărâri, dar că *acum* pot să o facă.

24. În orice caz, această hotărâre ridică și o problemă de principiu mai generală, și anume o problemă îngrijorătoare cu privire la spectrul, sau varietatea, măsurilor pe care statele membre le pot lua pentru a condamna persoanele în absența unei audieri³ rămânând „acoperite” de această „marjă de manevră” pe care Curtea le-a acordat-o cu atâta generozitate? Care este întinderea acestui spectru? Câte *alte* situații de „omisiune a audierii” ar putea eventual să intre aici și, prin urmare, să nu fie considerate cauzatoare de denegări de dreptate?

25. În acest context, rezerva formulată la pct. 99 din hotărâre are prea puțină utilitate practică și oferă puțină consolare celor care așteaptă în continuare Curtea de la Strasbourg să facă dreptate în cauzele pe care le judecă. În acest alineat, Curtea reamintește, pentru a nu se știe câta oară în jurisprudența sa, „importanța garantării faptului că există proceduri interne care *fac posibilă* reexaminarea unei cauze în lumina constatării unei încălcări a art. 6 din Convenție” și faptul că „aceste proceduri *pot* fi considerate un aspect important al executării hotărârilor sale, iar existența lor demonstrează angajamentul unui stat contractant de a respecta Convenția și jurisprudența Curții” (italicele îmi aparțin). Întrucât nu doar „înființarea” acestor proceduri, ci și interpretarea (eronată) a sensului „recomandărilor” Curții depind în întregime de voința autorităților din statele contractante, chiar și atunci când voința acestora este de *a nu redeschide procesul*, și întrucât Curtea tinde să își limiteze rolul doar la aprobarea unei astfel de voințe, această rezervă este doar o atenționare, fără forță și angelică, a ceea ce Convenția a fost menită, dar uneori – așa cum se întâmplă în prezenta cauză – nu reușește să înfăptuiască.

---

³ Sau chiar în absența oricărei proceduri judiciare, și anume prin intermediul unui act legislativ, așadar de natură politică? A se vedea, de exemplu, hotărârea recentă în cauza *Béres și alții împotriva Ungariei* (nr. [59588/12](#), [59632/12](#) și [59865/12](#), 17 ianuarie 2017).

OPINIA SEPARATĂ A DOMNULUI JUDECĂTOR BOŠNJAK

(Traducere)

1. Din păcate, nu pot fi de acord cu majoritatea acolo unde a constatat că nu a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție.

2. În opinia mea, majoritatea declară, pe bună dreptate, că art. 46 din Convenție nu împiedică Curtea să examineze capătul de cerere formulat de reclamantă în temeiul art. 6 din Convenție. Deși poate avea legătură cu problema executării hotărârii Curții din 5 iulie 2011 privind prima cerere depusă de reclamantă, în prezenta cauză capătul de cerere se axează pe abordarea urmată de Curtea Supremă a Portugaliei („Curtea Supremă”), atunci când această instanță a examinat cererea reclamantei pentru revizuirea procesului său penal. Consider, de asemenea, că majoritatea este îndreptățită să concluzioneze că este aplicabil art. 6 § 1 din Convenție. Indiferent de motivele invocate în hotărârea Curții cu privire la acest aspect, consider că, în prezenta cauză, examinarea cererii de revizuire a procesului penal nu poate fi disociată în totalitate de aprecierea elementelor de fapt și de drept reținute în decizia inițială cu privire la temeinicia acuzației în materie penală îndreptate împotriva reclamantei. În aceste condiții, Curtea Supremă trebuia să reexamineze, în lumina hotărârii Curții, constatările de fapt și aplicarea legislației relevante în cadrul procesului penal inițial. Aceasta a hotărât că soluția de condamnare a reclamantei nu era incompatibilă cu hotărârea Curții și că nu ridică nicio îndoială serioasă. Consider așadar că nimic nu împiedică aplicabilitatea art. 6 § 1 din Convenție în prezenta cauză.

3. Analizând abordarea adoptată de Curtea Supremă în examinarea, de către aceasta, a cererii reclamantei privind redeschiderea procesului penal, majoritatea consideră această abordare ca fiind compatibilă cu art. 6 § 1 din Convenție. Nu pot împărtăși această părere.

4. Curtea Supremă nu a prezentat niciun motiv de fond pentru care, în opinia sa, condamnarea reclamantei nu era incompatibilă cu hotărârea Curții. Această deficiență nu este compatibilă în sine cu cerințele prevăzute la art. 6 § 1 din Convenție. În plus, interpretarea hotărârii Curții din 5 iulie 2011 pe care s-a bazat Curtea Supremă este în mod evident în contradicție cu adevăratul sens al acesteia. Deși Curtea a declarat într-adevăr că „nu poate să speculeze cu privire la soluția la care ar fi ajuns curtea de apel [Porto] dacă ar fi ascultat-o pe reclamantă în cadrul unei ședințe publice”, Curtea Supremă a interpretat-o ca pe un semn că hotărârea Curții nu ar putea da naștere unor îndoieli cu privire la condamnarea reclamantei.

5. Această interpretare este cu atât mai inacceptabilă având în vedere principalele motive invocate de Curte în hotărârea sa. Mai precis, Curtea constată că curtea de apel a fost investită cu examinarea mai multor chestiuni legate de fapte, precum și de personalitatea reclamantei, în special de problema presupusei capacități reduse a acesteia, factori care puteau avea astfel o influență decisivă asupra stabilirii pedepsei. În opinia Curții, aceste chestiuni nu puteau fi soluționate fără ascultarea nemijlocită a mărturiei reclamantei (pct. 33 și 34 din hotărâre). Având în vedere aceste motive, este clar că încălcarea în discuție putea fi soluționată integral numai prin deschiderea procesului în fața curții de apel, ceea ce trebuia să includă, printre altele, audierea reclamantei.

6. În textul opiniei sale separate, domnul judecător Pinto de Albuquerque, pe care îl susțin mai mulți dintre colegii noștri cu opinii separate, analizează jurisprudența Curții pentru a constata, printre altele, competența Curții de a dispune redeschiderea unui proces penal în cazuri specifice în care a fost constatată încălcarea art. 6 din Convenție. În orice caz, ar trebui să fie incontestabil faptul că autoritățile naționale nu se pot baza pe o interpretare vădit incorectă a legii și, cu atât mai puțin, pe izvoare fundamentale ale drepturilor omului cum sunt hotărârile Curții. Întrucât Curtea Supremă a făcut într-adevăr o astfel de interpretare în prezenta cauză, încălcarea art. 6 § 1 din Convenție este evidentă.